

lir
skrifter

Dag Hedman är professor i Litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet och forskar huvudsakligen om populärlitteratur, dramatik, och gustaviansk och romantisk litteratur. Han har under senare år publicerat EXTRA-VAGANTA ESKAPADER, GÖSTA PALMCRANTZ' LIV OCH VERK (2008) och GÖSTA PALMCRANTZ (GÖSTA SEGERCRANTZ). EN BIBLIOGRAFI (2008), och svarat för den vetenskapliga utgåvan av C.J.L. Almqvists roman GABRIËLE MIMANSO (2012).

lir.skrifter ges ut av
Institutionen för litteratur,
idéhistoria och religion,
Göteborgs universitet.

Dag Hedmans EKLATANTA ESKAPADER presenterar Pär Rådströms (1925–1963) liv och författarskap i ny belysning. Det är en uppslagsrik exposé över tidigare åsidosatta delar av Rådströms litterära verksamhet, som på vägen fyller i flera av de vita fläckar och svarta hål som präglat den gängse bilden av hans liv. Till stor del handlar det om den mytologi kring den egna författargestalten som Rådström upprätthöll och om hur denna mytologi konstruerades. Men det handlar också om hans mediemässiga och publicistiska mångsidighet: om inflytandet från populärlitteratur, om hans förhållande till andra medier, såsom musik, konst, kabaret och film. Här tecknas en bild av Rådströms rastlösa arbete på att etablera sig som yrkesförfattare och intellektuell, om vilka former detta tog sig – och om de eklatanta eskapaderna i spåren av detta.

 GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

9 789188 348494

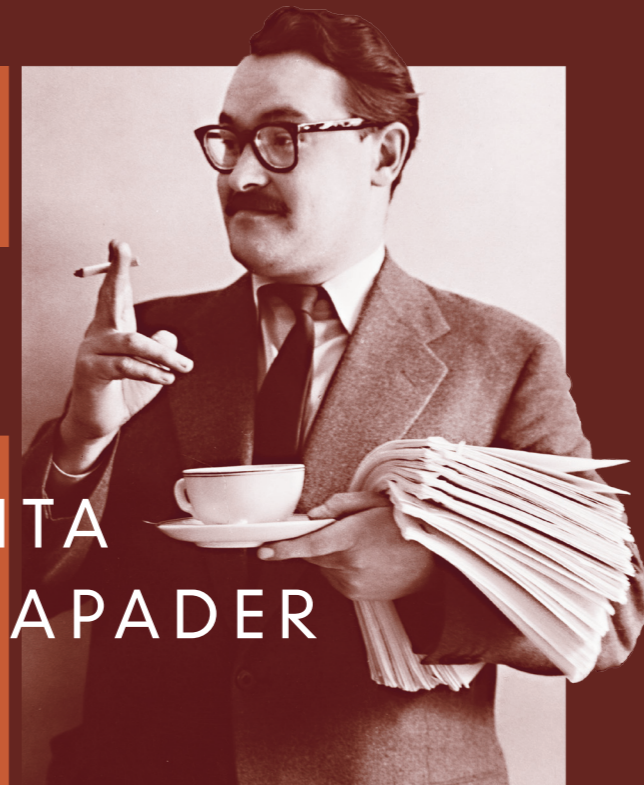
DAG HEDMAN

EKLATANTA ESKAPADER

lir

DAG
HEDMAN

EKLATANTA
ESKAPADER

PÄR RÅDSTRÖM
ETABLERAR
SIG PÅ DET
LITTERÄRA
FÄLTET

Kultförfattaren Pär Rådström var i hög grad självlärd. I sina roller som författare, debattör och mediepersonlighet lyckades han förena intellektualitet och modernistisk formexperimentiver med en öppenhet för aktuella populärkulturella impulser. Kanske var han vår förste postmodernist. Rådström samarbetade med och hjälptes i sina karriärer av centrala aktörer på dåtidens svenska litterära och allmänskulturella fält som Lars Forsell, Stig Carlson, Eyvind Johnson, Beppe Wolgers, Artur Lundkvist, Tage Danielsson, Karl Vennberg och Vilgot Sjöman.

Omslagsfotografi:
Pål-Nils Nilsson.

LIR.skrifter

Pär Rådström på Berns Salonger i Stockholm 1961.
(*Svenska Dagbladet* 22.1.2011)

Dag Hedman

EKLATANTA ESKAPADER

Pär Rådström etablerar sig
på det litterära fältet

Dag Hedman
Eklatanta eskapader
LIR.skrifter.2
© LIR skrifter & författaren 2013
Form: Richard Lindmark
Tryck: Munkreklam AB, Munkedal 2013

ISBN: 978-91-88348-49-4

INNEHÅLL

Förord	7
Inledning	9
Pär Rådströms kontaktnät	17
Pär Rådströms eskapader	43
Pär Rådström och USA	49
Pär Rådström och populärfiktion. Kriminalhistorier, eventuellt inflytande från spionberättelsen, science fiction	65
Gästspel i andra genrer och medier	77
Pär Rådströms övriga kulturella kapital. Konst och musik	83
Pär Rådströms ekonomi	87
Myten Rådström	107
Exkurs A: Om Pär Rådström-bibliografier	119
Exkurs B: Pär Rådström i etermedia	129
Källor och litteratur	133
Personregister	149
Titelregister	156

FÖRORD

DETTA ARBETE påbörjades sommaren 1990 i samband med ett uppdrag som fakultetsopponent på Johan Werkmästers doktorsavhandling *Pär Rådström. Ett författarliv*. Materialet växte och rätt snart hade jag ett opus som i stort sett motsvarade *Eklåtanta eskapader*. Tre diskettkrascher, med havererade backupfiler som extra added bonus, medförde att publiceringen fördröjdes och att pauserna efter varje krasch blev allt längre, då ett visst mentalt motstånd mot att befatta sig med denna olycksdrabbade räcka av ettor och nollor blev allt tydligare. Fjärde gången gillt. Denna gång låg backupen på server och arbetet fortlöpte utan datatekniska haverier.

Här är platsen att framföra tack till i första hand AnneMarie Rådström, Gunnel Rådström och Gustaf-Adolf Mannberg, som vänligen och oförtrutet bidragit med minnen i skriftlig och muntlig form, men även till Lasse Bergström, Anne-Marie Fjellgren, Jan Gehlin, Oscar Hedlund, Göran Lindgren och de framlidna Karl Werner Gullers, Vilgot Sjöman och Herman Stolpe, som vänligen besvarat frågor med anknytning till föreliggande arbete. Framlidne professor Bo Bennich-Björkman samt professorerna Johan Svedjedal, Ingemar Nilsson och Mats Malm har välvilligt läst manuskriptet och väsentligen bidragit till dess förbättring.

Göteborg i april 2012
Författaren

INLEDNING

PÄR RÅDSTRÖM föddes den 29.8.1925 som yngste son till redaktören och författaren Karl Johan Rådström (1893–1958) och hans maka Berta (född Genander, 1895–1980). Medan dessa tre familjemedlemmars yrkesverksamma liv kom att kretsa kring litteraturen, följde Pärs äldre broder Hans Vilhelm (1919–70) en naturvetenskaplig bana, som så småningom ledde till en professur i tillämpad matematik vid Högskolan i Linköping från 1969.¹

Efter en slätstruken skolgång, som avbröts 1942 efter ett år på Norra Latin i Stockholm, blev Pär Rådström hjälpreda hos den berömde fotografen Karl Werner Gullers (1916–98), möjligen fram till 1943.² Under

.....
1. Biografiskt om far och son Rådström i Dag Hedman: ”Rådström, Karl Johan” i *Svenskt biografiskt lexikon* b:d 30 [Stockholm, 2000–02] s.150–153 och densamme: ”Rådström, Per (Pär) Kristian” i *Svenskt biografiskt lexikon* b:d 30 (Stockholm, 2000–02) s.153–159. Brodern Hans’ professur: se *Sveriges statskalender 1970* (Stockholm & Uppsala, 1970) s.706.

2. De flesta uppgifter man kan önska sig beträffande Rådströms skolgång återfinns i Nya Elementars arkiv (numera överfört till Nya Elementars gymnasium i Bromma) och i Stockholms stadsarkiv (SSA). Den blivande författaren kan spåras i Nya Elementars matriklar för åren 1936–38 och i betygskatalogerna för 1937–39. I samtliga fall stavas hans förnamn konsekvent ”Per”. Det intressantaste i materialet från Nya Elementar är annars att lärjungen ”Per” fick gå om klass 3/5 läsåret 1938/39, därför att klassföreståndaren Karl E. Jernström ej förordade uppflyttning.

Palmgrenska samskolans arkiv finns i SSA. Av skolans matrikel (DIa:1) framgår, att Pär Kristian Rådström blev intagen i skolan höstterminen 1939 och avlade realskoleexamen där 4.6.1941.

Enligt Norra Latins intagningsmatrikel (CIIB:3 – även detta läroverks arkiv finns i SSA) blev Rådström – förnamn ej angivet – intagen 25.8.1941 till ring I/3. Av Norra Latins betygskatalog för VT 1942 (AIIa:43; lärjungen kallas även här ”Per”) framgår det i klassföreståndaren Carlgrens piktur, att Rådström valde

ett och ett halvt år var han sedan anställd på *Svenska Morgonbladet*, där han oftast uppträdde under signaturen ”Seb.” – förkortning för ”Sebastian”, ett täcknamn Rådström tycks ha använt i sin ungdom.³ När *Expressen* grundades i november 1944 var Rådström en av medarbetarna; hans anställning upphörde dock redan ett halvt år senare.

Vid denna tid författade han sin första roman, *Kirsten död*, som lämnades till Albert Bonniers förlag i augusti 1945, men avvisades. Ungefär då påbörjade han prosapoemet *Jerikos murar. En bok om någonting utanför människan*, som i september 1947 lämnades till Bonnier för publicering, men refuserades. Samma öde mötte författaren 1950, då

---

en humanistisk inriktning på sina gymnasiestudier. Med betyget BC i engelska, franska, latin och tyska, B i svensk skrivning och teckning, Ba i kristendoms-kunskap, historia med samhällslära och svenska språket och litteraturen, AB endast i geografi, A endast i uppförande och ordning, befriad från gymnastik med lek och idrott, blev Rådström – liksom ytterligare fyra av hans tolv klasskamrater – ej uppflyttad till någon högre ring. Av magister Carlgrens betygssammanställning framgår för övrigt, att Rådström hade klassens sämsta betyg. Enligt avgångsmatrikeln (CIIc:2), där hans förnamn anges som ”Kristian” (egentligen hans mellan-namn), lämnade han skolan 24.8.1942.

Rådström nämner, att han var kvarsittare i skolan i ”Innan jag skrev” (1959; omtryckt i samlingsvolymen *Pär Rådström*, red.: Niklas Rådström, Stockholm, 1983, s. 54). Johan Werkmäster förtecknar i sin doktorsavhandling *Pär Rådström. Ett författarliv* (Stockholm, 1990 s.323 noterna 10 och 11) de texter där Rådström har beskrivit sin skolgång.

Beträffande arbetet för Gullers, meddelade fotografen i brev till Dag Hedman 30.8.1992:

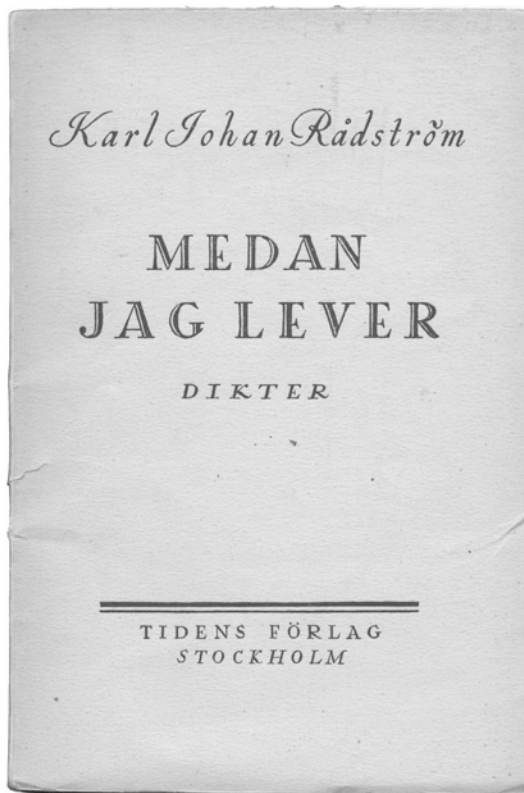
Nog minns jag den gode Pär från hans korta sejour hos Studio Gullers, den tiden på St Eriksgatan 53 högst upp. Vi hade ett litet potpurri ”unga lovande artister” hos oss under de åren.

Bo Trenter, son till den inte okända Stieg[,] var en av de första, följd av Stickan Forsslund [...].

Tore Johnson, son till Eyvind[,] var en annan som jag tror rentav råkade den gode Pär. Det var [Rådströms] pappa – chefredaktören på *Vårt Hem* [-] som undrade om inte hans son kunde få ”lukta på litet bildjournalistik” hos min lilla skara och det förlöpte mycket bra. Skubb, fikakokning, skoputsning, fixning av framkallarebad och ett och annat gästspel som trunkbärare ingick i arbetet. Pär var mycket stillsam och vänlig även om han hade litet marigt att passa tiderna. Han stannade väl ett par månader innan han drog vidare [...].

3. Det är oklart varifrån namnet kommer; möjligen har den kristne martyren från 200-talet föresvävat Rådström. För vidare information om pseudonymen ”Sebastian”, se Johan Werkmästers licentiatavhandling *Pär Rådström 1943–1955* (Göteborg, 1987) s.13 not 2. Beträffande Rådströms tid på *Svenska Morgonbladet*, se Werkmästers doktorsavhandling *Pär Rådström. Ett författarliv* s.20f.

Kooperativa Förbundets förlag avböjde att ge ut romanen *Tiden väntar inte*, och 1951, då Norstedt refuserade *Kättaren och elden*.⁴ Dessa initiala motgångar till trots blev Rådström en flitig leverantör till bokmarknaden: hans första tryckta roman, *Men inga blommor visnade*, ut-

Redan som fyraåring förekom Pär Rådström i skönlitteraturen, nämligen i faderns diktsamling *Medan jag lever* (Stockholm, 1929). Det är i efterhand omöjligt att säga huruvida Pär eller den äldre brodern Hans avses på s.21, 29, 39f och 51. Däremot nämns båda på s.48 ("de små"). Dikterna utgår genomgående från familjen Rådström, men är uppenbarligen avsedda att även tolkas allmänmänskligt.

.....
4. Av Norstedts refuseringsbrev till Rådström 29.11.1951 (signerat av Ragnar Svanström) framgår, att Rådström sänt dikten *Kättaren och elden* till förlaget för särpublicering i bokform, men att man funnit den för klen till omfånget, och tyckt att det räckte med att man redan antagit romanen *Greg Bengtsson & Baravia* för utgivning hösten 1952.

kom 1946, och sedan hann han publicera ytterligare nio romaner under sin korta livstid: *Stjärnan under kavajslaget* (1949), *Tiden väntar inte* (1951), *Greg Bengtsson & kärleken* (1952), *Ärans portar* (1954), *Paris. En kärleksroman* (1955), *Ballong till månen* (1958), *Sommargästerna* (1960), *Översten* (1961) och *Mordet* (1962), och hans enda novellsamling, *Ro utan åror* (1961).

Rådström var journalistiskt verksam under hela sitt yrkesaktiva liv; förteckningen över alla de tidningar och tidskrifter han medverkat i är lång. Dessutom blev han en känd profil genom sitt arbete i svensk radio och television.

Med åren kom han att bli berest: förutom Västeuropa besökte han även Nordamerika och Västindien – upplevelser som givetvis satte spår i hans författarskap.

När Rådström avled på sin 38-årsdag 29.8.1963 befann sig hans karriär sedan ett decennium i en tydligt stigande kurva.

DET HAR TALATS om en rådströmrenässans, men det torde sakna fog, eftersom författaren och legenden Pär Rådström aldrig varit bortglömd.⁵ Efter hans död har dock vissa händelser vidmakthållit namnets lyskraft i den bildade allmänhetens medvetande. Den första torde vara Norstedts stora satsning 1968, då förutom pocketutgåvor av sju av Rådströms romaner, *Ballong till månen*, *Mordet*, *Paris. En kärleksroman*, *Sommargästerna*, *Stjärnan under kavajslaget*, *Ärans portar* och *Översten*, och novellsamlingen *Ro utan åror*, även två av Kurt Bergengren redigerade volymer med tidigare ej i bokform utgivna texter, *Den korta resan* och *Pär Rådström i press och radio*, publicerades.⁶

5. Jämför exempelvis Ricki Neuman: ”Nittioalet blir Rådströms” i *Svenska Dagbladet* 21.10.1990. På biblioteken var rådströmintresset högt från författarens död till och med höjdpunkten 1972, varefter en markant nedgång skedde (57.612 lån 1972, 12.161 lån 1973). (Uppgifter från Sveriges Författarfond.) Beträffande utlåningsstatistiken skriver dock Anne-Marie Fjellgren vid Sveriges Författarfond i brev till Dag Hedman 29.1.1992:

Jag vill varna för att sätta alltför stor tilltro till utlåningssiffrorna före år 1974. Den undersökningsmetodik som användes under större delen av 1960-talet och början av 1970-talet var mycket otillförlitlig. Just vid mitten av 1970-talet – då statistiska centralbyrån började anlitas för urvalet av bibliotek för stickprovsundersökningarna – märks kraftiga förändringar i utlåningssiffrorna [...].

Ett varmt tack riktas till Anne-Marie Fjellgren som outröttligt lämnat statistik rörande biblioteksutlåning och stipendier.

6. Det torde vara mot bakgrund av det höga antalet bibliotekslån under de närmast föregående åren (över 158.000 under de fyra åren från författarens död

1970-talet var rådströmintressets svagaste decennium: författaren fanns endast på bokmarknaden med tre romanutgåvor, *Mordet* (1970), *Stjärnan under kavajslaget* (samma år) och *Årans portar* (1978). Det var först 1982 som det lilla förlaget Janus bröt kraftgången med volymen *Att komma hem*, där redaktörerna Eric Fylkeson och Magnus Rising i Bergengrens efterföljd öste ur det rika material som dittills ej publicerats i bokform. Året därpå svarade Norstedt för en 'Rådström Omnibus', det vill säga en av sonen Niklas Rådström redigerad samlingsvolym, som, försedd med ett långt och insiktsfullt förord av Klas Östergren, i ett behändigt format presenterade texter av varierande längd, från små kåserier till en komplett roman (*Mordet*).⁷ På 1980-talet fick romanutgivningen förnyad fart och under 1990-talet nådde bland annat ytterligare en sammanställning av tidigare okända texter, *Låt leva sommarens svala* (1990; red.: Johan Werkmäster), *Mordet* (samma år) och *Ballong till månen* (1996) bokmarknaden genom Norstedts, Litteraturfrämjandets och Legus' försorg. Efter en trevande inledning på 2000-talet, där man noterar novellen "Guld" i den av Jan-Ewert Strömbäck redigerade antologien *Klänning av salt. Noveller från 50-talet* (2001) hos En bok för alla (även utgiven som talbok samma år), och den oförtröttlige Johan Werkmästers återkomst med en volym av tidigare ej i bokform publicerad efterskörd, *Fångat i flykten. Artiklar,*

1963 till och med 1967) som Norstedt gjorde sin stora rådströmsatsning 1968. – De enda av Rådströms tidigare publicerade romaner som ej gavs ut i denna satsning var den ovan nämnda *Men inga blommor visnade* och de två första delarna av den så kallade "Greg Bengtsson-trilogien", *Tiden väntar inte* (1951) och *Greg Bengtson & kärleken* (1953).

Rådström sände manuskriptet till sistnämnda verk till Norstedt 18.8.1952. Födslovåndorna vid tillkomsten av romanen beskrivs av Ragnar Svanström i ett memorial 16.3.1953:

Jag förklarade för honom att jag i likhet med Sven Rinman anser att detta manuskript företer vissa betydande förtjänster[,] framför allt i de partier som äro av direkt berättande art, men att det också har uppenbara brister, främst i de senare delarna av manuskriptet. Jag har rätt R. att noggrant gå över manuskriptet och företaga vissa amputationer, särskilt i de delar av manuskriptet där han använder e[n] experimenterande teknik och stil – figurerna blir här alltför suddiga för att försöket skall kunna anses vara konstnärligt lyckat. R. förklarade att han inser att romanen bör bearbetas och har ställt i utsikt att vi skola ha ett reviderat manuskript oss till handa omkring juni.

Uppgiften hos Werkmäster att "Boken publicerades i oktober 1952" (op. cit. s.77) kan rättas till 15.9.1952 (Ragnar Svanström till Rådström 23.9.1952).

7. Pär Rådström. *Texter i urval av Niklas Rådström och med ett förord av Klas Östergren* (Stockholm, 1983).

noveller och radioprogram (2004) har Rådström under år 2010 blivit föremål för en massiv exponering i den svenska bokhandeln: förlaget Modernista utgav *Ballong till månen*, *Sommargästerna* och *Översten* och Norstedt *Greg Bengtsson och kärleken*, *Paris. En kärleksroman*,⁸ *Tiden väntar inte* och *Ärans portar*. De norstedtska volymerna utkom till yttermera visso som e-böcker under 2010. Våren 2011 publicerades Niklas Rådströms minnesbok *Stig* om Stig Claesson, där Rådströms far Pär spelar en viktig roll. Att påstå att Pär Rådström lever på bokmarknaden är således ingen överdrift.

Parallellt med förlagsvärldens vårdande av Rådströms skönlitterära arv och mediernas av myten Rådström och mannen bakom den, har man på akademiskt håll visat ett påfallande intresse för hans liv och verk. Redan året efter Rådströms död publicerades Göran Bengtsons uppskattande sammanfattning av författarskapet i *Svenskt litteraturlexikon* (1964 m. fl. uppl.). Kerstin Bratt förebådade med licentiatavhandlingen *Pär Rådströms författarskap* (1969) en våg av trebetygsuppsatser om Rådström – för närvarande över 50 stycken – vid rikets litteraturvetenskapliga institutioner. Johan Werkmäster inledde sin gärning som rådströmforskare med en essäsamling, *Tillvarons främlingar* (1984), och licentierade tre år senare på avhandlingen *Pär Rådström 1943–1955*. I och med Bernt Olssons och Ingemar Algulins *Litteraturens historia i Sverige* (1987) befanns Rådström äntligen värdig att ingå i den officiella litteraturhistorien (Algulin hade skrivit kapitlet), vilket följdes upp av Ulf Olsson i Lars Lönnroths och Sverker Göransson's *Den svenska litteraturen* band 6 (1990). Samma år förelåg Werkmästers vid Göteborgs universitet framlagda dissertation *Pär Rådström. Ett författarliv*, den första doktorsavhandlingen om Rådström, som i snart ett kvarts sekel varit standardverket om författaren.⁹ Det är en kronologiskt upplagd genomgång av 'liv-och-verk'-karaktär, vars källmaterial huvudsakligen utgörs av Rådströms efterlämnade papper och klippssamling i hustrun Gunnel Rådströms ägo. Göran Hägg fullföljde i *Den svenska litteraturhistorien* (1996) de uppskattande beskrivningar av Rådströms författarskap som redan

---

8. Romanen kallades från början *Kretas dotter* (Rådström till Ragnar Svanström 31.5.1955). Petter Bergman nämner också *Sådana som vi* som arbetstitel på romanen ("Läs detta först! Det är bråttom!", *Aftonbladet* 18.7.1970; se även Kerstin Bratts licentiatavhandling *Pär Rådströms författarskap* del II [Göteborg, 1969] s.55).

9. Ett par utdrag ur avhandlingen trycktes under titlarna "Den legaliserade flyktingen" och "Författaren som entertainer" i *Allt om Böcker* 1990:5 s.18–25. – Se även Dag Hedmans recension av Johan Werkmästers opus i *Samlaren* 1992 s.160–163.

kännetecknade de nyss nämnda handboksframställningarna 1964, 1987 och 1990. Dag Hedmans artikel om Rådström i *Svenskt biografiskt lexikon* band 30 (2000–2002) är ett försök att sammanfatta den egna och andras forskning om författaren, och kan således i viss mån ses som en förstudie till föreliggande arbete. Vid Göteborgs universitet producerades ytterligare en doktorsavhandling i ämnet, Dan Brundins *Omvägens estetik. Lättillgänglighet och komplexitet i Pär Rådströms sena verk* (2006), ett arbete som i stort och smått är betydligt mer beroende av föregångaren Werkmäster än vad framgår av hänvisningarna. Brundin avser att medelst Rådströms tre sista romaner visa att dennes texter är mer komplexa än vad som tidigare hävdats, framför allt av recensenterna i pressen. Samma år beskrev Jenny Westerström Rådströms förhållande till de stockholmska klarabohemerna i *Klara var inte Paris*.¹⁰

Till detta kan läggas ett par texter i populärvetenskapliga handböcker, Britt Arenanders uppsats om Rådström i *Författarnas litteraturhistoria. Den tredje boken* (1978) och den anonyma artikeln i *Litteraturhandboken* (2. uppl., 1959, m.fl. upplagor).

Helt klart måste Brundins påstående i inledningen till hans avhandling, att Rådströms författarskap trivialiserats och inte tagits på allvar av den tidigare historieskrivningen avfärdas såsom gripet ur luften.¹¹

*

GÅNGEN I DENNA bourdieuinspirerade framställning är följande: Först riktas uppmärksamheten mot Pär Rådströms medvetna sätt att bygga upp ett kontaktnät som kunde befordra hans positioner inom det allmänskulturella och det litterära fältet och sålunda befrämja hans karriär. Resultaten av nätverksbyggandet redovisas. På detta följer en framställning av vad som kan kallas Pär Rådströms eskapader. Hit hör författarens flyktbenägenhet, hans skygghet inför ansvarstagande, hans opålitlighet i vissa sammanhang. Dessa eskapader av ekonomisk eller annan art resulterade ej sällan i ytterst prekära situationer för författaren och/eller hans omgivning. Pär Rådströms vistelse som stipendiat i USA 1956–57 är föremål för framställningen i nästa kapitel. Hela amerikavistelsen kännetecknades av turbulens och slutade i dubbel bemärkelse med en krasch. En del av Rådströms mediala och

10. Jenny Westerström: *Klara var inte Paris. Bohemliv under två sekler* (Stockholm, 2006) s.684–687 och 704.

11. Dan Brundin: *Omvägens estetik. Lättillgänglighet och komplexitet i Pär Rådströms sena verk* (Diss. Göteborg. Skellefteå, 2006) s.9 och 29f.

intellektuella profil utgjordes av hans programmatiska heterogenitet: sina modernistiskt djuplodande och experimenterande sidor strävade Rådström att blanda med populärkultur på ett sätt som möjligen kunde berättiga honom till titeln prepostmodernist. I det följande kapitlet diskuteras inflytande från och på kriminalhistorier, science fiction och spionberättelser på respektive från Rådström. Som medieprofil ville han gärna synas i alla tänkbara sammanhang, inte minst för att via synergieffekter och korsbefrukning uppnå det självklart legitima målet att befrämja bilden av sig som en viktig författare. Hans utflykter till medier vid sidan om bok- och tidningsmarknaderna beskrivs i nästa kapitel, och det är i praktiken teater, film, radio och TV det är fråga om. Nästa kapitel behandlar Rådströms konstnärlighet och musikalitet, ytterligare tillgångar för en person som ville göra en kulturell karriär. Efter det att fokus i framställningen genomgående legat på Rådströms kulturella tillgångar, tecknas nu konturerna av hans monetära ekonomi. Vad gav Rådströms kulturella kapital omvandlat till de kronor och ören som skulle hålla honom och hans familj med tak över huvudet, mat på bordet och kläder på kroppen? Avslutningen av avhandlingsdelen gäller syntesen av det som tidigare behandlats, något som kan etiketteras 'Myten Rådström'. Det säger sig självt att denna myt var en identitetskonstruktion, ett varumärke som Pär Rådström medvetet, ihärdigt och framgångsrikt arbetade på. Framställningen avslutas med två exkurser som handlar om bibliografiska frågor.

Detta är ingen monografi, utan en samling av åtta undersökningar som granskar delvis besläktade vita fläckar på forskningskartan över Rådström. Syftet är att summera en forskning som började som ett fakultetsopponentuppdrag i Göteborg 1990, men som sedermera inriktats på att komplettera Johan Werkmästers framställning.

PÄR RÅDSTRÖMS KONTAKTNÄT

PÄR RÅDSTRÖM erbjuder ett intressant exempel på en författare som via ett utbrett nät av kontaktpersoner inom det litterära etablissemang-
et – hela skalan, omfattande bland andra förlagschefer och redaktörer,
recensenter och illustratörer – arbetar sig fram till en erkänd position
inom det samtida kulturlivet. Rådströms etableringsmödor skall i föl-
jande arbete omväxlande befinna sig i brännpunkten, blickfältet eller
bakgrunden. Därvid används bland andra termer som ”kulturellt kapi-
tal” och ”fält”, myntade av fransmannen Pierre Bourdieu.¹² Rådströms
arbete på att förvalta sitt ”kulturella kapital” på det ”intellektuella

.....
12. Uttrycket ”kulturellt kapital” förklarar Bourdieus svenska exegeter
Donald Broady och Mikael Palme på följande vis i ”Utgivarnas förord” till
Bourdies *Kultursociologiska texter* (Stockholm, 1986):

[...] behärskandet av kulturen – i synnerhet det som i Frankrike kallas culture
générale, dvs en allmän förmåga att tala, att föra sig och att vara välorienterad
i kulturen och i samhället – fungerade som en tillgång också utanför litte-
raturens, konstens och andra i snäv mening kulturella områden [...]. Denna
tillgång, som Bourdieu började kalla kulturellt kapital [...] (s.12f)

”Fält” definierar Broady/Palme på följande vis:

Ett begrepp som blivit allt viktigare för Bourdieu är *champ*, fält. Kort sagt defi-
nieras ett fält (kampfält, konkurrensfält) av att människor samlas kring något
gemensamt som de tror på och strider om. Inom modeskaparnas fält är det
den goda klädsmaken som står på spel, inom det litterära fältet är det frågan
om vad som är god litteratur. Här om strider man och meningarna kan vara
delade, men något som inte kan ifrågasättas inom fältet är tron på att det man
strider om är värdefullt, det vill säga att striden är värd besväret. Fältet hålls
samman av denna *croyance* (tro), som förenar alla de stridande, de (oftast
unga) nya pretendenterna lika väl som dem som redan intagit maktpositioner
inom fältet och strävar efter att bevara status quo. (op. cit. s.14f)

fält”, som Efterkrigssveriges litterära marknad kan sägas utgöra, kan delvis rekonstrueras. Rådström själv är dock en såpass otillförlitlig källa vad självbiografiska data beträffar, att ett mer omfattande källstudium är nödvändigt för att kartlägga hans relationer och hans olika drag i det taktiska spel som så småningom gav honom en bemärkt plats inom sin författargeneration.

Den primära källan, om man vill komma Pär Rådström in på livet och samla material för att placera in honom i en ekonomisk, estetisk, kulturell eller social ram, torde i nuvarande forskningsläge vara P.A. Norstedt & Söners korrespondens med författaren och med hans två sista hustrur, bevarad i Föreningen Stockholms Företagsminnen (Stockholm) och obeaktad av tidigare forskare. En kartläggning av samröret mellan Rådström och hans båda kontaktmän på Norstedts förlag, Ragnar Svanström och Lasse Bergström, ger väsentliga inblickar i Rådströms etableringsarbete.

Ragnar Svanström (1904–88), historiker, litterär chef vid Norstedt, sedermera förlagschef, hade förutom de formella kontakterna även

---

Broady har i annat sammanhang givit en utförligare definition (hans förklaring gäller litteraturkritiken som ett ”intellektuellt fält”):

Ett fält har uppstått där människor strider om något gemensamt, något specifikt som står på spel inom just detta fält [...]. Specifika investeringar avkrävs den som ger sig in i spelet. Man måste ha lärt sig tillräckligt mycket [...] för att urskilja de rätta frågeställningarna. Man måste ha lärt sig tala, tänka, skriva på rätt sätt. Man måste ha lärt känna de rätta människorna. För att bli igenkänd och erkänd [...] måste nykomlingen vidare ha demonstrerat att han accepterar bestämda grundläggande föreställningar [...] vilka omfattas av alla som deltar i spelet. Specifika vinster (erkännande, publiceringsmöjligheter, arbetstillfällen [...]) finns att hämta inom fältet. En för fältet specifik typ av ”symboliskt kapital” är grunden för makten och för fördelningen av auktoritet. De deltagare som är bäst rustade med sådant kapital är benägna att utveckla strategier för bevarandet av status quo, så att spelet kan fortsätta som förut, och låta de underförstådda reglerna och förutsättningarna för spelet [...] förbli outtalade. (”Inträdet. Om litteraturkritik som intellektuellt fält” i *Ord & Bild* 1991:4 s.89)

En lättöverskådlig nyckel till Bourdieus begreppsvärld ger Donald Broady i ”Agent till Subjekt. Liten ordlista för att underlätta läsningen av Pierre Bourdieus ”Vad det vill säga att tala”” (*Skeptron 1. Texter om läroplansteori och kulturreproduktion utgivna av Donald Broady och Ulf P Lundgren. Tema: Rätten att tala*, 1984) s.60–68. Se där bland annat uppslagsorden ”Kultur” (s.64), ”Kapital” (s.63f) och ”Fält” (s.62f, även under ”Autonomi” s.60). För utförligare resonemang, se Broadys doktorsspecimen *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieu och den historiska epistemologin* (Stockholm, 1990), kapitel 3: ”Nyckelbegreppen” (s.166–307), som innehåller detaljerade genomgångar av begreppen ”kapital” (s.171–227), ”habitus” (s.228–269) och ”fält” (s.270–297).

en funktion som substitutfader för Rådström, en roll han för övrigt även synes ha spelat för Rådströms generationskamrat Stig Dagerman (1923–54).¹³ Mer än ett decennium av Rådströms korta liv präglades av kontakterna med Svanström.

Lasse Bergström (*1929), litterär rådgivare, förlagschef, sedermera VD för Norstedt, synes från slutet av 1950-talet ha varit Rådströms särskilt förtrogne på förlaget. Det bör emellertid bäras i minnet att kontakt mellan de båda redan förekommit i början av decenniet, då Bergström var kulturredaktör för tidningen *Arbetaren* (1951–55). Där infördes 28.2.1953 Rådströms deklaration ”Orientering mot livet”, sedermera omtryckt i den av Bergström redigerade *Varför skriver vi? Fjorton unga författare har ordet* (1953, s.76–83).¹⁴ Bergström hade dessutom skrivit flera lovordande recensioner av Rådströms romaner under åren 1953–54.¹⁵ Gemensamt i bagaget hade de även ett brinnande filmintresse: Bergström var 1948–55 verksam som filmkritiker i tidningen *Arbetaren*, 1954–62 i *Folket i Bild*; vid samma tid medverkade Rådström i tre filmprojekt och var filmrecensent i *Expressen* och *Göteborgs Morgonpost*.¹⁶

Som smakprov på kontakterna mellan Rådström och de båda norstedtmogulerna skall här två ganska dramatiska skeden relateras, som de finns dokumenterade i förlagskorrespondensen. Först gäller det den schism som utbröt i september 1952 mellan Kooperativa Förlagets

---

13. Om Svanströms förläggarideal, främst vad den yngre författargenerationen beträffar, se hans broschyr *Hösten 1954. Några bokförläggarfunderingar* (1954) s.11; om Rådström på s.13.

Om förhållandet Dagerman–Svanström, se den senares *Stig Dagerman. Några minnesbilder* (Stockholm, 1954). Svanströms karaktäristik av Dagermans rastlöshet och skaparvanda, liksom förhållandet mellan författare och förläggare, ligger nära vad vi vet om Rådström.

14. Bergström var även redaktör för den litterära tidskriften *Femtitäl* (1951–52), där Rådströms vänner Petter Bergman, Stig Carlson, Stig Claesson, Lars Forssell och Bertil (Beppe) Wolgers medverkade. Anledningen till att Rådström ej lämnade bidrag till tidskriften kanske är att den utgavs av Albert Bonniers förlag, och Rådström ej ville vara osolidarisk mot sitt nya förlag Norstedt.

15. Bergströms rådströmanmålningar i *All Världens Berättare* 1953:2 (*Tiden väntar inte*), *Arbetaren* 6.11.1953 (*Greg Bengtsson & kärleken*), *Arbetaren* 16.10.1954 och *Folket i Bild* 1954:51 (båda: *Årans portar*). Bergström fick till och med skylta med namn och citat på framsidan av *Norstedts Nyheter* 1954:17, som i övrigt innehöll en essä av Ragnar Svanström om *Årans portar* med illustrationer av Gunnar Brusewitz.

16. Om Bergströms gärning som filmrecensent, se *Svensk Filmografi*, b:d 4 och 5 (Stockholm, 1977 resp. 1984) s.580 resp. 872. Uppgifter om Rådströms filmarbeten vid denna tid i Johan Werkmäster (1990) s.41ff, 105f, 341, 344f.

chef Herman Stolpe (1904–96) och Svanström/Rådström. Den gällde Rådströms översättning av Milton ("Mezz") Mezzrows och Bernard Wolfes memoarvolym *Really the Blues* (1946; svensk titel: *Dans till svart pipa*, 1954). Den 23.9.1952 skrev Ragnar Svanström till Rådström:

Herman Stolpe på Kooperativa Förbundets förlag har ringt mig och uttryckt sin förvåning över att vi antagit en roman av Dig. Du skulle nämligen ha ett förskott på 587 kronor hos honom. Sedan jag tittat efter i mina anteckningar meddelade jag honom att jag när Du på våren 1950 uppsökte mig, fick den upplysningen att Dina mellanhanden med K.F. voro reglerade och att Du meddelat vederbörande att Du tänkte söka annat förlag.

Dagen därpå svarade Rådström från Urshult i Småland:

Så då herr Stolpe. Hans förvåning är ingenting mot min. [...] När jag var uppe hos Dig våren 50 och talade om KF så frågade Du om jag var klar med KF. Jag sade då att KF var införstått med att jag tänkte byta förlag och att jag hade några hundra kronor som jag var skyldig dom[,] men att jag hade en överenskommelse med dom om att dessa skulle avbetalas successivt på en översättning som det då var tal om. [Denna översättning är alltså Mezz Mezzrow-memoarerna.] [...] På grund av en serie omständigheter blev det ingenting av med översättningen. Den är fortfarande i faggorna. En god vän till mej [Gustaf-Adolf Mannberg] håller på med den och meningen är att vi två tillsammans skulle göra en slutomgång av den.¹⁷ Herman Stolpes förvåning över att jag bytt förlag är däremot helt oförklarlig. Vid ett

---

17. Gustaf-Adolf Mannberg har i brev till Dag Hedman 18.9.1992 meddelat följande om översättningsarbetet:

Jag hade en mycket god vän sen gymnasieåren [...]. Han hette [...] Åke Löfgren och var förlagsredaktör på KF:s bokförlag [...]. Det var tack vare honom jag fick en massa extraknäck på förlaget. Åke var också mycket jazzintresserad, liksom många av de unga författare och tecknare som kom upp till förlaget med sina manuskript och sina förhoppningar – inte minst om förskott – respektive för att få illustrations- och/eller bokomslagsuppdrag. Ur denna intressegemenskap uppstod en mycket informell och ostrukturerad jazzspisar-klubb, som samlades med ojämna mellanrum på olika lokaler – ofta hemma hos mej – för att prata jazz och jazzlitteratur och spisa jazzskivor. I gänget ingick bland andra Pär, Stig Carlson, Stig Sjödin, Erik Goland, Gösta och Gudrun Kriland, Sten Haage, Erik Prytz, som gjorde [illustrationerna] till *Dans till svart pipa*, och några till som jag inte kommer ihåg namnen på, med gästspel ibland av Olle Eksell och Carl-Einar Borgström med flera. [...]

möte jag hade med honom någon gång vintern 1950 [...] förklarade jag inför honom att jag om han ej ville ta del av manuskriptet till Greg Bengtsson och Baravia [*Tiden väntar inte*] ansåg mig oförhindrad gå till annat förlag. Åt detta fruktansvärda hot smålog han. Emellertid meddelade jag också KF:s förlagsredaktör Åke Löfgren detta. [Löfgren var redaktör för antologien *Hårdkokt* (1950), där

---

Dans till svart pipa blev något av vår bibel. Pär översatte ett kapitel, som fick rubriken ”Dom första osen är helvassa”, som väckte både beundran och bestörtning både genom sin kongeniala språkdräkt och sitt kontroversiella innehåll. [Det var just detta avsnitt som trycktes i Åke Löfgrens antologi *Hårdkokt* (1950).] Åke lyckades övertala sitt förlag att ge ut hela boken på svenska. Pär och jag åtog oss att översätta den och satte igång med friska krafter. Men krafterna sinade snabbt. Det var en svår bok att översätta, den var skriven på en blandning av musikerslang med inslag av gangster- och fängelsesnack. Jag brevväxlade bland annat med en fånge på Härlanda, som jag blivit god vän med under min tid på [*Göteborgs Morgonpost*], då han försökte (och lyckades) lura på mej en novell som han plankat nånstans, och skickade till honom listor på amerikansk förbrytarslang, som han hjälpte oss hitta svenska, icke för töntiga, motsvarigheter till. Det gick i alla fall trögare och trögare för oss och blev mera rödvin och skivspisning än översättning på våra arbetsvällar. Under tiden bombarderades Åke av brev och telefonsamtal från Carl-Erik Lindgren, jazzklarinetist och reklamman, som ville överta översättningsjobbet. Varje gång han hörde av sig, piggade vi till en smula, men sen återföll vi i den gamla lunken, och till slut gav vi upp. Vi hade klarat drygt hälften, kanske två tredjedelar, på två år. Återstoden översatte Carl-Erik [...] på någon månad – eller kanske bara några veckor... Och han gjorde det briljant, hur gärna vi än ville kunde vi inte hitta några fel, och jag tror inte att någon kan hitta skarven mellan vår översättning och hans.

På titelbladet till *Dans till svart pipa* står Lindgren, Mannberg och Rådström som översättare. Då informationen i *Werkmäster* op. cit. s.106 är ganska knapphändig beträffande *Dans till svart pipa* skall ytterligare några uppgifter tilläggas. Förlaget satsade på en brett upplagd lansering av boken, där bland annat bokhandelsbesök av översättarna i huvudstaden och en bussturné ingick, vars upptakt var ett framträdande på Stockholms konserthus. Sedan gick färden till Norrköping, Linköping, Örebro, Västerås och Uppsala. (”Svenskt rekord i bokreklam!” i *Svensk Bokhandel* 1953:47 s.805; artikeln osignerad)

Det var Pär, Carl-Erik och jag med Folke Olhagen [1922–91] som konferencier och Åke Löfgren i kulisserna. Pär läste upp ”De första osen är helvassa”, jag kapitlet om Bessie Smith, med en paus i mitten där en av våra bästa dåtida svenska new orleans-orkestrar spelade en tung och härlig blues”.

Den nyss nämnda texten i *Svensk Bokhandel* uppger samma uppläsare för stockholmsframträdandet som Mannberg, men ett annat program, nämligen ”Dom hittade liket i diket”, ”Snacka om att vara bortglömd”, ”Got the Heebies, Got the Jeebies” och ”Först måste man lära sig krypa”, men det kan ju hända att programmet varierades senare under turnén och att det är det Mannberg minns.

ett kapitel ur Rådströms mezzrowöversättning hade särpublicerats.] Sedan jag i dag fått Ditt brev[,] ringde jag Åke Löfgren på KF för att höra om han kom ihåg detta. Han sa då att han hela tiden ansett det klart att jag övergett KF sedan Stolpe 1950 på grund av de dåliga tiderna ansåg sig förhindrad ta del av mitt manuskript. Detta visste även KF:s dåvarande ekonomichef Thorvald Olofsson om. Det kan alltså inte bli tal om att jag ej vederbörligen underrättat KF om att jag tänkt byta förlag. [...] Det är alltid pinsamt med såna här saker[,] då det ju lätt kan se ut som om jag ej uppträtt korrekt. I detta fall varken mot KF eller mot Dig.

Dessa bedyranden synes Rådström ha upprepat muntligen vid en audiens inför Svanström, att döma av förlagsredaktörens memorial 3.10.1952, vilket slutar med orden:

Jag har sagt honom att Norstedts måste inbetala det förskott på 587 kronor som han lyft, till K.F. Vi ha kommit överens om att detta belopp helt eller delvis skall återbetalas av R. sedan honoraret för översättningen utfallit.

Med karaktäristisk pondus och effektivitet avklippte Svanström således de sista banden som fjättrade Rådströms lojalitet till en annan förlagsfär.¹⁸

Denna affär exemplifierar Erik Gambys beskrivning i "Författaren och hans dåliga affärer" (*Sesam* 1946:11/12):

En författare, vi kan ju kalla honom Jönsson, har givit ut några böcker på ett förlag (som vi kan kalla Smiths för att ingen skall behöva känna sig träffad). Under arbetet på en ny bok behöver han pengar, och förläggaren är älskvärd nog att bevilja honom ett förskott på en tusenlapp. Så blir boken färdig, och Jönsson går upp till förläggaren. Smith läser boken men finner snart att det inte är något att tjäna pengar på. Han refuserar den följaktligen, som förläggare ibland för sed har.

---

18. Utfallet blev lyckat för Norstedt: Rådström & Co:s översättning gick ut i sammanlagt åtta upplagor under åren 1953 (två uppl.), 1954, 1955, 1965, 1975, 1982 och 1988. Observera att upplageuppgifterna för de två sista upplagorna är felaktiga i Kungliga Bibliotekets databas LIBRIS ("5. uppl." respektive "6. uppl." i stället för "7." och "8."). – Herman Stolpe har i ett långt brev till Dag Hedman daterat 26.6.1991 beskrivit KF:s Förlag och Rabén & Sjögren under tiden omkring 1950, men menade att han endast haft "flyktig förbindelse" med Rådström och inte hade några "upplysningar av värde" att förmedla.

Där står alltså författaren med sitt manuskript. Han tappar emellertid inte modet utan går upp till Granmans förlag med boken. Boken blir så småningom läst och befinnes användbar. Denne förläggare vill gärna ge ut boken.

Så småningom upptäcker man emellertid på Granmans förlag att Jönsson givit ut böcker hos Smiths. I enlighet med kutymen inom förläggarvärlden ringer man alltså upp Smiths förlag och förhör sig om Jönsson. Det upptäckes då inte bara att Jönsson blivit refuserad där utan att han också har ett förskott på 1.000 kronor. Eftersom förläggarna överenskommit att ingen författare får övergå från ett förlag till ett annat utan att också hans skuld övertas eller regleras – en i och för sig begriplig överenskommelse – blir alltså Granmans förlag erbjudet att inlösa Jönssons förskott hos Smiths. (s.27f)

Även med Norstedts förlag hade Rådström en schism, dokumenterad i ett av Ragnar Svanström författat memorial 24.9.1958 – där det framgår att Rådström av honom begärt 6.000 kronor ”för ordnande av sina personliga angelägenheter”, men av Svanström endast lovats 1.500 kronor – och ett daterat 26.9.1958 – där Rådström enligt Svanström ”gav tydligt till känna att han var mycket missnöjd med förlagets attityd och inte anser sig hos oss uppskattad som han skulle önska. [...] Han antydde också att han har möjlighet att när som helst övergå till Bonniers. Efter ett ingående samtal med honom – och för att undvika en öppen brytning mellan honom och Norstedts – gav jag honom löfte om” att han skulle få 6.000:-. Här tycks sedan en några månaders nedisning av relationerna mellan förlagsredaktören och författaren följa. Det skall väl betraktas som en försoningsgest, när Svanström 21.1.1959 inbjöd Rådström till middag på Stora Sällskapet i Stockholm, tillsammans med Lasse Bergström och en kvartett av inflytelserika kritiker: Ingrid Arvidsson, Bengt Holmqvist, Jan Olof Olsson och Åke Janzon.¹⁹

-----
19. Av nedanstående tabell kan recensentkvartettens i tryck manifesterade intresse för Rådström beläggas.

Stjärnan under kavajslaget:

Ingrid Arvidsson (*Bonniers Litterära Magasin* 1949 s.641)

Tiden väntar inte:

Ingrid Arvidsson (*Dagens Nyheter* 21.11.1952)

Greg Bengtsson & kärleken:

Ingrid Arvidsson (*Dagens Nyheter* 29.10.1953)

Ärans portar:

Ingrid Arvidsson (*Dagens Nyheter* 12.10.1954)

Bengt Holmqvist har medtagit ett avsnitt ur *Ärans portar* i den av honom redigerade antologien *Satiricon. De elaka böckernas bok* (1958)

”De tre översättarna, Mannberg, Lindgren och Rådström, i salig hänryckning!” Reklambild i *Svensk Bokhandel* 1953:51 s.901. Om Carl-Erik Lindgren, se not 17.

*

ANDRA PERSONERS centrala position i Rådströms karriär förtjänar att framhåvas, framför allt författarna Karl Johan Rådström (Pärs far), Stig Carlson, Eyvind Johnson, Artur Lundkvist, Uno Florén och

---

Paris. En kärleksroman:

Bengt Holmqvist (*Dagens Nyheter* 28.9.1955)

Åke Janzon (*Svenska Dagbladet* 28.9.1955)

Ballong till månen:

Bengt Holmqvist (*Dagens Nyheter* 23.10.1958)

Jan Olof Olsson (Radions P1 1.11.1958)

Sommargästerna:

Åke Janzon (*Svenska Dagbladet* 17.12.1960)

Översten:

Åke Janzon (*Svenska Dagbladet* 2.10.1961)

Mordet. En sörmländsk herrgårdsroman:

Åke Janzon (*Svenska Dagbladet* 22.10.1962)

Ragnar Swanström hade säkert en baktanke med i spelet: att hålla DN:s uppenbara intresse för Rådström vid liv, samtidigt som han försäkrade sig om stöd från den andra rikstäckande morgontidningen *SvD* och från Sveriges Radio. Ur denna synpunkt blev ’mutmiddagen’ endast en delseger: varken Arvidsson, Holmqvist eller Olsson synes ha ägnat sig åt Rådström efter den. Åke Janzon visade sig vara en bättre investering.

Gustaf-Adolf Mannberg. Karl Johan Rådström var en viktig katalysator i sonens karriär, ej blott som arbetsgivare i sin egenskap av redaktör för *All Världens Berättare*, utan även som aktiv vägberedare.²⁰ K W Gullers skriver, som redan nämnts, uttryckligen att det var Rådström d.ä. ”som undrade om inte hans son kunde få ’lukta på litet bildjournalistik’ hos min lilla skara”.²¹ Arbetet hos Gullers var tydligen tänkt som en in-skolning på den journalistiska banan. Det torde knappast vara någon tillfällighet att Rådström d.y. 1943–44 tog sina första steg inom tidningsvärlden just i *Svenska Morgonbladet*: fadern hade medarbetat där 1922–24.²² Karl Johan Rådström skrev till Gerard Bonnier 16.8.1945 och rekommenderade sonens debutroman *Kirsten död*, som han menade ”bjuda på något nytt, det är swing- och jazzgenerationens debut i litteraturen”. Till samme mottagare hette det 6.3.1946 om *Men inga*

20. Under faderns tid som chefredaktör publicerade Rådström d.y. i *All Världens Berättare* översättningar av Langston Hughes (1945:10), William Saroyan (1947:11), indianpoesi (1950:10), Ogden Nash (1951:4), Robert Storm Petersen (1951:5), James Thurber (1951:9), Paul Lewenstein (1951:10), Stefi Pedersen (samma nummer), John Collier (1952:8) och L.A.G. Strong (1952:10), samt egna berättelser (1948:9, 1951:1, 1952:9 [2 st]) – en del av dessa bidrag kan ha köpts in av fadern, men tryckts först efter hans anställning upphört (se nedan). Efter faderns avgång lämnade Pär Rådström ytterligare några bidrag: översättningar av Monty Culver (1953:6), O. Henry (samma nummer), Edward Acheson (1953:9), Mezz Mezzrow (1953:11) och Sidney Carroll (1954:1).

I förbigående kan nämnas, att Werkmäster i sin avhandling 1990 (s.16) lämnar felaktigt årtal (1951) för Karl Johan Rådströms tillbakadragande som redaktör för *All Världens Berättare*: rätt årtal är 1952. Det året svarade han för numren 1–3 och julnumret. I *All Världens Berättare* 1952:3 (s.181) finns för övrigt en avskeds- och hyllningsartikel till Rådström d.ä., skriven av Georg Svensson (1904–98), som varit med i redaktionen för *All Världens Berättare* sedan starten 1945. Möjligen har Werkmäster lurats av den bundna årgångens titelblad till indexet för 1952, där det (felaktigt) står: ”Huvudredaktör och ansvarig utgivare: Staffan Andræ”. Åke Runnquist skriver i *Litterära tidskrifter 1920–1960* (Stockholm, 1964): ”Redaktör och ansvarig utgivare för AvB var från starten till och med nr 3 1952 Karl Johan Rådström. Han efterträddes i april 1952 av Staffan Andræ” (s.57). Likartad information ger Claes-Göran Holmberg i *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970. En kommenterad bibliografi* (Lund, 1975, s.23). Varken hos Runnquist eller Holmberg framgår dock huruvida julnumret redigerades av Rådström redan under hans ordinarie tjänstgöringstid eller om han ’varvade ner’ med det under resten av året. (I ett norstedtmemorial 23.4.1953 skriver förlagets VD Bengt Junker [1913–70] att Karl Johan Rådström slutat året före ”efter en viss schism mellan honom och Albert Bonnier”). Staffan Andræ skrev en artikel om sin företrädare, ”Faderlig, dynamisk och orädd” i *Röster i Radio* 1953:26.

21. Brev från K W Gullers till Dag Hedman 30.8.1992.

22. För uppgifter om Pär Rådströms arbeten för *Svenska Morgonbladet*, se Johan Werkmäster: op. cit. s.34of.

blommor vissnade att romanen ”uttrycker något som är på väg lite varstans i världen”, en romantisk reaktion på den realistiska, hårdkokta litteraturen, karaktäriserad av ”dröm, fantasi, *vision*”, och Rådström föreslog att sonens chef på *Expressen* Ivar Harrie (1899–1973) skulle tillfrågas som lektor.²³

Det förefaller vidare troligt att följetongpubliceringen av sonens bearbetade filmmanuskript *Kvinnan som försvann* i veckotidningen *Vårt Hem* 1949:19–25 blev av genom faderns tillskyndan: åren 1930–44 hade denne varit redaktör för *Vårt Hem*. Karl Johan Rådströms betydelse som främjare av sonens litterära bana kan även utläsas av brev i Kungliga Bibliotekets handskriftsavdelning till lyrikern, kritikern och redaktören Stig Carlson (1920–71), skrivna 1951–56. Den 13.10.1952 skrev fader Rådström från sjukbädden till ”Käre vän Stig” bland annat:

För att kunna göra bruk av sina gåvor behöver Pär uppmuntran och förståelse. Ett ihjältigande nu, en Allan Fagerströmsk spark i ändan [...] skulle kunna bli ödesdiger.²⁴ [...] Jag har gått, eller rättare sagt legat de här veckorna och undrat, om någon skulle se i hans tredje roman [*Tiden väntar inte*] det jag sett i den. [...] ²⁵ Kom så för ett par timmar sedan din recension. Om Pär kommer att kunna göra full

---

23. Båda brev i Albert Bonniers förlags arkiv, Stockholm. Ett likartat vägberedande brev finner man där från 8.6.1948 (gäller *Stjärnan under kavajslaget*).

24. Allan Fagerström hade i sina recensioner i *Aftonbladet* (5.9.1946, 19.9.1949) ställt sig kritisk till Pär Rådströms båda först publicerade romaner *Men inga blommor vissnade* (1946) och *Stjärnan under kavajslaget* (1949).

Även *Tiden väntar inte* (1952) fick ett bistert mottagande där (18.12.1952). Jämför Lars Forssell: ”Självsyn vid fyrtioåttan” (*Vänner*, Stockholm, 1991): ”Allan Fagerström, en pajas redan då, ägnade en roman av Pär sex nedlåtande rader” (s.170) – en klar underdrift: Fagerströms recensioner hade alla normalt omfång. Se även not 52 nedan.

25. Romanen hette ursprungligen *Greg Bengtsson & Baravia*. Namnet byttes först efter påtryckning från dåvarande förlagsredaktören Ragnar Svanström på Norstedts förlag 28.7.1952. Rådström hade namnet klart 3.8 och Svanström godkände det 5.8.1952. Det bör tilläggas, att kriminalnovellen ”Han var ingen mördare” (*FiB* 1949:48) är en förstudie till *Baravia*-avsnitten i romanen. ”Jag vet inte varför det dröjde så pass länge innan *Tiden väntar inte* gavs ut, men möjligt är, att Rådström fick göra vissa omarbetningar innan man var villig att anta manuskriptet.” ”En del av sina romaner – till exempel *Tiden väntar inte* [...] – tog Pär Rådström ganska god tid på sig att få färdiga” (Werkmäster: op. cit. s.77, 100). Werkmäster har missförstått betydelsen av pausen mellan manuskriptets lämnande i mars 1951 och dess publicering i september 1952. Av brev från Ragnar Svanström till Rådström 29.11.1951 framgår, att manuskriptet var klart då, men att man helt enkelt kommit överens om att *Tiden väntar inte* ej skulle tryckas förrän ett år senare. – Werkmästers uppgift ”i början av 1951

rättvisa åt sina förutsättningar och bli den sära fågel i den svenska litteraturfaunan som det finns tecken till, då skall det aldrig bli glömt att du var den förste som ville och vågade ta honom på allvar, som hade våglängderna under kontroll, fastän de inte tillhörde de standardiserade. Jag måste få skriva detta. Jag känner mig så mycket lugnare och hoppfullare nu. Det är inte en fråga om ära, det är en fråga om att en ung trasslig begåvning ska få mark att växa i.

Med hänsyn till den negativa recension Stig Carlson gav Pär Rådströms första publicerade roman, *Men inga blommor vissnade* (1946), då den utkom, ger Johan Werkmäster i sin doktorsavhandling (s.324 not 3) uttryck för en viss förvåning över att Carlson i den av honom redigerade *Tolv blå toner. En svensk jazzantologi* (1959) medtog ett kapitel ur just *Men inga blommor vissnade*. Detta drag av Carlson bör dock dels ses i ljuset av jazzintresset som en gemensam nämnare för de båda författarna,²⁶ dels med tanke på den från början av 1950-talet doku-
menterade förbindelsen mellan familjen Rådström och Stig Carlson. Ett brev från Pär Rådström till Ragnar Svanström 30.11.1952 visar att författaren kände till Carlsons positiva anmälan av *Tiden väntar inte* från månaden före. Enligt Werkmäster (1990 s.66) lämnade Stig Carlson till yttermera visso bidrag till Pär Rådströms i korrekturstadiet avsomnade tidskrift *Otal* 1952/53. Den 31.12.1954 skrev Carlson i en översiktsartikel om årets svenska skönlitteratur, "Litterärt bokslut" (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 31.12.1954): "Bland de yngre stannar man inför Pär Rådströms genombrott som gisslare av samtida seder" (om romanen *Årans portar*).²⁷ Och i Kungliga Bibliotekets handskriftsavdelning finns från början av december 1955 en inbjudan från Anne Marie och Pär Rådström till Carlson att komma hem till dem på julglögg. I ett odaterat brev [25-28.5.1959] skrev Rådström till Lasse Bergström: "Jag fick brev från Stig Carlson idag" och återgav en detalj ur brevet som suggererar en viss kontinuitet i förbindelserna mellan de båda författarna. Gissningsvis hade Carlsons epistel även någonting att göra med antologiutgåvan 1959 av kapitlet ur *Men inga blommor*

---

var manuskriptet inlämnat till förlaget" (s.77) kan preciseras till månadskiftet februari/mars 1951, enligt brev från Sven Rinman till Rådström 15.3.1951.

26. Det var ej blott ett allmänt intresse för jazzen som var gemensamt, utan till och med enskilda artister. Således publicerades Carlsons dikt "Mezz Mezzrow" 1953 (i samlingen *Svarta motiv*), samtidigt som Rådström brottades med översättningen av Mezzrows memoarer (utgiven året därpå). Jämför Bo Everling: *Blå toner och svarta motiv. Svensk jazzlyrik från Erik Lindorm till Gunnar Harding* (Stehag, 1993) s.146f och 183ff.

27. Klippet finns bland Rådströms efterlämnade papper i Gunnel Rådströms ägo.

vissnade. I Kungliga Bibliotekets handskriftsavdelning finns för övrigt tackkort från Gunnel Rådström till Stig Carlson med anledning av dennes kondoleanser vid Pär Rådströms frånfälle i augusti 1963.²⁸

Under sin tid som redaktör för *Tidens Magasin* 1929 hann Karl Johan Rådström introducera verk av bland andra Artur Lundkvist och Eyvind Johnson i tidskriftens spalter. Det skulle i sinom tid visa sig att Rådström d.ä. råkat göra en god investering. Kungliga Biblioteket har brev från honom från slutet av 1940- och början av 1950-talet till Eyvind Johnson (1900–71), till exempel den 22.4.1950:

Ditt uppmuntrande omdöme om Pärs bok [*Stjärnan under kavajslaget*] framförde jag. Han har flabbats bort ordentligt. Din hälsning gjorde honom nu mycket gott. [...] Gäller det, vilket jag inte alls är säker på, att författare måste ha materiella svårigheter, så har Pär det i övermått. Bonniers vill inte ha honom, K.F. har dragit sig undan, ”Vi”, som han hoppats på, vinkar också kallt. [...] Förlåt att jag brett ut mig om Pär, men Ditt intresse för honom lossar mina bromsar.

Eyvind Johnsons intresse för Rådström d.y. torde ha sporrats av det faktum att hans son Tore (1928–80) och Pär var goda kamrater. Det tycks som om de hade mötts under tiden på Studio Gullers 1942–43.²⁹ Till skillnad från den äldre vännen satsade Johnson d.y. på en karriär som fotograf. Bland annat var han verksam i Paris från 1948 och några år framåt; det är väl troligt att de båda umgåtts under Rådströms visiter till staden.³⁰ Under vistelsen i USA 1956–57 tycks Rådström ha

28. Rådströms artikel ”Nya FIB och Stig Carlson” (*Aftonbladet* 5.2.1963) tyder också på att sympatierna mellan de båda männen bestod till Rådströms död, vilket även bekräftas av Anne Marie Rådström i brev till Dag Hedman 27.9.1992: ”Det var helt klart en nära och långvarig vänskap mellan Pär och Stig Carlson. Ett familjeumgänge.” – Om Carlson som kugghjul i den socialdemokratiska kulturapparaten, se Li Bennich-Björkmans doktorsavhandling *Statsstödda samhällskritiker. Författarautonomi och statsstyrning i Sverige* (Diss., Uppsala. Stockholm, 1991) s.167 (med not på s.210), 191f (med not på s.215) och 210 (not 107).

29. Se det i not 2 ovan återgivna brevet från K W Gullers. – Biografiskt om Tore Johnson och en karaktäristik av hans fotograferingskonst i Sven Gillsäter: ”Tore Johnson (1928–)” i Karl Sjunnesson [red.]: *Visitors' Views: Swedish Travellers to the US from the Seventeenth to the Twentieth Century* ([Stockholm], 1976) s.115f och Anna Tellgren: *Tio fotografer. Självsyn och bildsyn. Svenskt fotografi under 1950-talet i ett internationellt perspektiv* (*Linköping Studies in Arts and Science* 151. Diss., Linköping. Stockholm, 1997) passim.

30. Johnsons tid i den franska huvudstaden resulterade bland annat i att han fick svara för det fotografiska materialet i Göran Schildts *Paris' hemliga tecken* (1952) och Ivar Lo-Johanssons *Okänt Paris* (1954).

försökt att brevlades hjälpa Johnson få arbete hos Norstedt.³¹ De båda unga männen samarbetade bland annat i *Vecko-Journalen* 1957 och *Aftonbladet* och *Se* 1958.³² I en krönika i *Aftonbladet* 1959 lovordade Rådström vännens fotograferingskonst och kritiserade Wahlström & Widstrand som vid utgivningen av andra upplagan av *Paris' hemliga tecken* (originalupplaga 1952; 2. uppl. 1959) låtit Tore Johnsons fotografier utgå.³³

Med kännedom om den vänskap som fanns mellan medlemmar av de johnsonska och rådströmska familjerna, är Werkmästers i avhandlingen (s.267) framförda förmodan att Johnson satt i ”Juryn” (Sveriges Författarfond) som i november 1961 tilldelade Rådström ett stipendium på 10.000:- helt rimlig. Icke desto mindre meddelar Sveriges Författarfond att så ej var fallet.³⁴ Det faktum att Pär och Gunnel Rådström i januari 1962 ändå sände ett tackkort till Eyvind Johnson tyder på att han möjligen opererat till Rådströms förmån bakom kulisserna och att denne var medveten om förhållandet.

Även till Eyvind Johnson finns tack för kondoleanser från Gunnel Rådström i KB:s handskriftsavdelning. Fru Rådström tackade Johnson bland annat för att han skrivit ”vänliga brev” till maken Pär: ”det betydde mycket för honom”.

Med tanke på de goda förbindelser som fanns mellan Stig Carlson och Artur Lundkvist, respektive Eyvind Johnson och Lundkvist kan man frestas att spekulera över huruvida det inte var någon av dem som initierade Lundkvists påfallande välvillighet gentemot Pär Rådström

---

31. Av Rådströms hand saknas material i ärendet. Däremot finns ett relevant brev från Lasse Bergström till Rådström, daterat 14.12.1956, bevarat i norstedtsamlingarna:

Och Tore J. har jag inte haft besök av. Har jag missuppfattat det projektet – trodde han skulle kontakta mig och inte tvärtom. Skriv några rader och klargör det – tycker av vissa skäl att det är fel att förlaget ska söka kontakt med fotografen till en bok som förlaget officiellt inte har hört talas om.

Möjligen gäller dessa rader en tänkt publicering av det bildmaterial Johnson hade sammanställt i New York 1954–55 (delvis återgivet i Karl Sjunnesson [red.]: *Visitors' Views: Swedish Travellers to the US from the Seventeenth to the Twentieth Century*, 1976, s.117–124).

32. Se Werkmäster: op. cit. s.354, 356. Även omslagsfotografiet av Rådström på framsidan av Werkmästers avhandling är taget av Tore Johnson.

33. Pär Rådström: ”Om fotograferingskonsten” (*Aftonbladet* 20.8.1959). Jämför Tellgren: op. cit. s.180.

34. Brev från Anne-Marie Fjellgren, Sveriges Författarfond, till Dag Hedman 27.2.1992.

– bortsett från den gamla tacksamhetsskulden till Rådström d.ä.³⁵ Även Lundkvist (1906–92) får nämligen betraktas som en avgörande katalysator i Rådströms karriär. Första gången han gav tydlig draghjälp var i en recension av romanen *Ballong till månen* hösten 1958. En dokumenterad ömsesidig uppskattning mellan Lundkvist och Rådström kan beläggas från följande år. Den 16.7.1959 föreslog Lundkvist tillsammans med Ivar Harrie och Ragnar Oldberg att Sveriges Författarfond skulle tilldela Rådström ett stipendium på 10.000:–.³⁶ Detta förslag bifölls, så vitt man kan se av protokollen för Sveriges Författarfond, ej. Senare under året medverkade Rådström i sin äldre kollegas radioserie *Författare tar ståndpunkt*. Lundkvist levererade en entusiastisk inledning till inslaget med Rådström.³⁷ Denne använde nästan en fjärdedel av textmassan i ”Att vara redaktör. Minnen av min far” (*Vintergatan* 1959) till panegyriska rader om Lundkvist. I *Folket i Bild* 1959:49 publicerades Lundkvists litterära översiktsartikel ”Hur blev det med 50-talet?”, där han gav en kortfattad, men erkännansam karaktäristik av sin yngre kollegas författarskap. Samma år förenades Carlson, Lundkvist och Rådström i sin egenskap av textleverantörer till den förstnämndes redan omtalade jazzantologi *Tolv blå toner*. Åren 1960–62 skrev Lundkvist ytterligare tre

-----

35. De goda förbindelserna mellan Carlson och Lundkvist kan exemplifieras med att den förstnämnde står som redaktör för den 215-sidiga vänboken och 50-årspresenten *Artur Lundkvist. 3 mars 1956* (Stockholm, 1956). I *tabula gratulatoria* finner man – förutom bland andra Carlson och Eyvind Johnson – även Rådström d.ä. och d.y. Se även Li Bennich-Björkman: op. cit. s.192.

Några av Lundkvists bidrag till Karl Johan Rådströms tidskrifter behandlas i Pär Rådströms ”Att vara redaktör. Minnen av min far” (*Vintergatan* 1959). Se även Kjell Espmark: *Livsdyrkaren Artur Lundkvist. Studier i hans lyrik till och med Vit man* (Diss., Stockholm, 1964) s.19, 171f och 360.

36. I Sveriges Författarfond, Stockholm, signum: Sv. Förf.fond, Korr., Huvudserie 1959, E 2:3.

37. Rådströmväsnittet sändes 7.12.1959. Serien publicerades i sin helhet i bokform 1960. Lundkvists uppskattande ordalag får exemplifieras med följande vändningar:

Pär Rådström är, så vitt jag vet, den ende svenske författare som skriver en daglig spalt i en tidning. Det är typiskt för honom: han har idéer, intressen, reaktioner tillräckligt. Han är världserfaren, han följer med sin tid i nästan journalistisk mening. Det bidrar att göra hans romaner så sprittande vakna, så intensivt upptagna av allehanda problem, och samtidigt så splittrade, tankspridda, glömska av sin samlande strävan såsom romaner. Rådström hör till den nya spleenens företrädare, de sentida flanörerna. [...] Liksom spleenflanörerna i regel var förfinade stilister är Rådström, ledans herre, högt stilmedveten och formulerar sina tvivel med bestickande elegans och nonchalant naturlighet. (s.37f)

uppskattande recensioner av Rådströms böcker.³⁸ Rådström efterträdde Lundkvist i Albert Bonniers stipendiefond för svenska författare – man kan undra om det skedde på förslag av Lundkvist själv. Rådström satt där under 1962, för övrigt samma år som han i november fick 4.000:- i stipendium ur Albert Bonniers hundraårsminne.³⁹

Om det var Eyvind Johnson eller Artur Lundkvist som låg bakom Karl Vennbergs uppblossande intresse för Rådström under dennes sista levnadsår skall här vara osagt, men det ligger nära till hands att söka ett samband (även om det inte kan uteslutas att kontakt kan ha skett på *Aftonbladets* redaktion, där både Vennberg och Rådström var verksamma – det ena behöver inte utesluta det andra). Sålunda anmälde Vennberg *Mordet. En sörmländsk herrgårdsroman* i *Aftonbladet* 22.10.1962 i erkännssamma ordalag; strax därpå publicerade Rådström och Vennberg tillsammans ”Samtal om 40-talet” i *Folket i Bild* 1962:50.⁴⁰ Det blev också Vennberg som skrev *Aftonbladets* nekrolog över kollegan, publicerad 30.8.1963. De 10.000:-, som Rådström erhöll i författarstipendium av Boklotteriet 1961, torde väl ha varit en frukt av arbete bakom kulisserna av Vennberg, Lundkvist och kanske även Rådströms gamle chef på *Expressen* Ivar Harrie.⁴¹

En person i det ”intellektuella fältet” som Rådström bytte tjänster med var Ann-Sofi Rein (*1915). Hon var Karl Johan Rådströms redaktionssekreterare på *All Världens Berättare* fram till hans avgång 1952; hon var även verksam där som översättarinna och introduktör. Från 1955 var Rein anställd som producent vid Radiotjänst (hon och Rådström d.y. var alltså kollegor där under 1956).⁴² Allt detta är

-----
38. Lundkvists recensioner: *Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 23.10.1958 (*Ballong till månen*), *Stockholms-Tidningen* 27.10.1960 (*Sommargästerna*), 2.10.1961 (*Översten*) och 21.10.1962 (*Mordet*).

39. Eyvind Johnson, som suttit i stipendienämnden sedan 1938, fanns vid det tillfället ej längre kvar: han hade 1956 ersatts av den likaledes mot Rådström välvilligt inställda Karl Vennberg (se nedan). Uppgifterna från Sven Barthel & Karl Vennberg: *Albert Bonniers stipendiefond för svenska författare 1901-61* (Stockholm, 1961) s.20.

40. Laurie Thompson tar Rådströms och Vennbergs artikel som utgångspunkt för sin översikt ”Swedish Prose in the 1940s” i Irene Scobbie (red.): *Aspects of Modern Swedish Literature* (Norwich, 1988) s.282.

41. Alla tre ingick i den kommission som 29.12.1960 utsågs att föreslå mottagare av Boklotteriets stora romanpris på 15.000:- (priset delades ut för första gången 1961), enligt ”Protokoll fört vid sammanträde med styrelsen för Boklotteriet den 29 december 1960” (i Stiftelsen Litteraturfrämjandets arkiv, Stockholm).

42. Werkmäster nämner att Rådström ”I början av 1956 [...] anställts som manuskriptsekreterare vid underhållningsavdelningen, en alldeles nyinrättad tjänst som han kom att inneha till och med augusti” (op. cit. s.131). Av ett svan-

intressant att veta som bakgrund till Werkmästers upplysning i avhandlingen (s.277ff) att Pär Rådström agerat tredje opponent vid Ann-Sofi Reins make Stens doktorsdisputation 19.5.1962. Hennes recension av Rådströms sista roman, *Mordet*, i "Bokfönstret" i radions P2 9.11.1962

---

strömmemorial 11.1.1956 framgår förhållandet tydligare: Rådström var först anställd vid Radiotjänst från nyåret 1956 under en uppvärmningsperiod med oklara arbetsuppgifter. Rimligtvis skulle han under denna tid förbereda sig inför sitt nya värv. Den kontrakterade anställning som Werkmäster nämner i citatet ovan började 1.2.1956 och löpte på ett år, det vill säga till 1.2.1957. "Rådström har inte för avsikt att förlänga sitt kontrakt med Radiotjänst utöver 1957." (Svanström, *ibid.*) Att han kom att avbryta arbetet redan 1.9.1956 berodde på att han i maj tilldelats ett stipendium av The Commonwealth Fund i New York, så att han kunde resa till USA Rådström sade då upp sig från sin post på Radiotjänst från 1.9.1956.

En glimt av Rådström som tjänsteman ger Hans Alfredsson: "Där satt Pär Rådström, var det faktiskt, som manuskriptgranskare. Jag gick in och pratade med honom och en man till och så fick jag jobb där. Det gick mycket enkelt till. Vi pratades vid i en halvtimme och de sade: Ja, ni kan få börja första april som extra under sommaren." (Gustaf Skördeman: "– Jo, jag läste i Lund. Jag läste litteraturhistoria, konsthistoria och filosofi" i studenttidningen *Vägvisaren* 1994:1 [Stockholm, 1994] del 2 s.17)

Enligt brev till Ragnar Svanström 10.2.1957 hade Rådström fått "anbud gå tillbaka till Radiotjänst mot förhöjd lön[,] men tackat nej". Skälet var att "jag kan försörja mig bättre och framför allt mycket lugnare genom att freelance-skriva åt dem". Oviljan att återgå till Radiotjänst kommenterade Rådström ytterligare en gång, i ett daterat brev [ankommet 21.4.1958] till Svanström: "Jag tjänade pengar 1956 i sex [skall vara: åtta] månader. Sedan dess har det varit dåligt därför att jag upptäckte att det var för lätt. Jag var på väg in i radio och film och television och vecko-journaler och ambassad-martinis och jag vantrivdes fullständigt förbluffande."

För att komma från en ung författare i karriären som lagt ned stor energi på att erövra det "fält" som utgörs av etermedia, filmvärlden och pressen, med en dokumenterad förkärlek för uteliv och gratisdrinkar, måste ett uttalande som detta maskera en annan sanning än en yttre. I detta fall är det kanske en motvilja mot en inrutad tjänstemannaexistens som döljs bakom orden.

Werkmäster menar att Rådströms arbetsuppgifter på Radiotjänst "i stor [utsträckning] bestod i att skriva manus" (op. cit. s.179). Han har dock själv dessförinnan (s.131) framhållit Rådströms utrikesuppdrag i London och Hilversum, och citerat hans chefer Tage Danielsson (1928–85) och Jörgen Cederberg (1931–2008), som betonade Rådströms insatser som manuskriptanskaffare, det vill säga från andra svenska och utländska källor (så beskrevs arbetet även i Ragnar Svanströms memorial 15.11.1955: "som anskaffare av litterära manuskript").

Måhända var det i själva verket denna motsättning (arbetet som talangscout i stället för som författare) som gjorde att han ej ville återkomma till Radiotjänst som fast anställd.

skulle kunna uppfattas som ett tack för Rådströms insatser vid Sten Reins disputation ett halvår tidigare.⁴³

Uno Floréns (1914–83) och Gustaf-Adolf Mannbergs (*1917) förbindelser med Rådström har delvis redan flyktigt berörts och skall även senare diskuteras i denna uppsats.⁴⁴ Här erinras blott om deras livslånga vänskap i litteraturens och musikens hägn.⁴⁵

---

43. Rådström laborerade med flera titlar innan han beslutade sig för *Mordet. En sörmländsk herrgårdsroman* (1962): *Hittebarnet*, *Arfvet*, *Greta slår till* (Rådström i ett odaterat brev till Lasse Bergström vid Norstedts förlag [augusti 1961] – den sista titeln kanske snarast avsedd som ett skämt), *De vita husen* (memorial av Bergström 13.12.1961), *Budskapet. En Sörmländsk Herrgårdsroman* (Rådström till Bergström 19.1.1962); den tryckta titeln nämndes först 6.3.1962 (Rådström till Bergström).

44. På samma sätt som ovan gjorts kunde man undersöka vissa mindre välkända nyckelpersoners ställning i samhället och relation till Rådström. Som exempel kan namn ur Johan Werkmästers avhandling tjäna: Børge Sornum (s.48), Åke Löfgren (s.106), Klas och Anne Grete Anshelm (s.175), Lars Björkman och Inga Borg (s.227). Beträffande ett par av dessa personer kan kortfattade uppgifter dock lämnas. Den aarhusfödde Børge Sornum (1920–85) var målare och bildhuggare, utbildad vid Academie Julian i Paris 1947–48, då han umgicks med Rådström; i själva verket kan man undra om inte de två redan var bekanta sedan Rådströms köpenhamns-sejour i januari 1946. Åke Löfgren (1915–95), förlagsredaktör på KF:s förlag, var – som ovan nämnts – redaktör för samlingsvolymen *Hårdkokt* (1950, där en översättning av Rådström av ett kapitel ur Mezz Mezzrows memoarer publicerats) och flera andra antologier och barnböcker; Löfgren åberopades som vittne av Rådström i schismen med Herman Stolpe/Kooperativa Förlaget i september 1952.

En annan gestalt som ej diskuterats tidigare i samband med Rådström är Göran Lindgren (*1927), författarens ”homme d’affaires” i Sverige, som nämns *passim* i norstedtkorrespondensen från och med Rådströms brev till Ragnar Swanström 10.2.1957, där han kallas ”mannen som tar mina inkomster och betalar mina skatter”. Om Lindgren har *Myggans Nöjeslexikon. Ett uppslagsverk om underhållning* (red.: Uno [”Mygga”] Ericson) b:d 10 (Höganäs, 1992) bland annat följande att meddela: ”Från att ha varit ekonomisk rådgivare till ett stort antal artister överraskade han 1963 genom att gå över till motparten som direktörsassistent i Sandrews. Han blev chef för Sandrews filmproduktion samma år och för Sandrews teatrar 1965. 1969–89 var han VD i Sandrews Film och Teater AB och från 1984 VD i Sandrews stiftelse.” (s.180) Se även Leif Furhammar: *Filmen i Sverige. En historia i tio kapitel* (Höganäs, 1991) s.315f och Anita Bergmark: ”Dagens jubilar. Cirkulation en hjärtesak” (*Svenska Dagbladet* 4.10.1992). Göran Lindgren skrev till Dag Hedman 29.10 och 5.11.1992 att hans bevarade rådströmpapper av ekonomisk art är ”av så utomordentligt privat” karaktär, att han ”inte vill lämna ut någonting”.

45. Biografiskt om Florén i Sten Möllerström: *Tidningsmakaren* (1988). Om sig själv har Mannberg i ett brev till Dag Hedman 18.9.1992 bland annat meddelat att han efter studentexamen på handelsskolan Schartau i Stockholm 1939 via kontoristarbete på Scania-Vabis i Södertälje 1939–44 och studier i nationalekonomi vid Stockholms högskola och arbete som extra amanuens vid skatteverket 1945–47

Ser man på Pär Rådströms karriär ur ideologisk synpunkt, verkar det tydligt att han rörde sig från en borgerlig pol till en socialdemokratisk. Omorienteringen tycks ha skett under första hälften av 1950-talet. Innan vi diskuterar vilka omständigheter som kan ha lett fram till denna politiska strömkantring skall Rådströms karriär i korthet rekapituleras.

Började extraknäcka på KF:s bokförlag (numera Rabén & Sjögren) som lektör, korrekturläsare, manuskriptgranskare, förlagsnotisskrivare, översättare [...] och skrev verser till en småbarnsbok. Medverkade i tidningen *Industria*. ”Regissör” = reklamfilmsmanuskriptförfattare på Starfilm 1947. Förlagsredaktör och så småningom reklamchef på KF:s bokförlag 1947–1949. Journalist på *Morgonposten* i Göteborg 1950. Skötte och skrev till stora delar barnsidan, söndagsbilagan och motsvarigheten till Namn & Nytt. Copy på annonsbyrån Svea 1951. Dito på Allmänna Annonsbyrån Ab [...] 1954. Redaktionsrådsmedlem & medarbetare i *Böckernas värld* från starten 1966. Några av mina författarintervjuer gavs också ut i bokform, *Samtal med författare*, [...] 1971. Numera sen länge pensionerad. Medverkar sporadiskt i tidningen *Vi*.

Om förbindelserna mellan Florén, Mannberg och Rådström skrev Mannberg i den citerade episteln:

Uno och jag var lumpkamrater och blev så småningom vad man kanske kan kalla ”bästa vänner”.

Pär Rådström träffade jag första gången (tror jag) på Riches bar, gissningsvis 1947, då en dittills för mig (fysiskt) okänd person med mustasch kom fram och talade om att han hette Pär Rådström och att han kände mig, dels genom Uno Florén och dels genom att han suttit med i juryn som skulle vaska fram guldkornen bland de sökande till jobbet som reklamfilmsmanuskriptförfattare [se föregående citat]. Det var 600 sökande, sa han, men jag misstänker att han överdrev, och han hade medverkat till att jag, ehuru den mest okvalificerade, fick jobbet.

Uno Florén och han hade haft en del egendomliga rese- och penningäventyr, som Uno brukade berätta om men som såvitt jag vet aldrig dokumenterades skriftligt. Tyvärr. Genom Uno kände jag alltså ganska väl till Pär. Hur Pär och Uno träffades vet jag inte, men jag skulle gissa att det var genom Pärs pappa, Karl Johan, [...] i vars redaktionslokaler och spalter etablerade författare och förhoppningsfulla förskottsåktande frilansar samlades. Uno, Pär och jag blev ett vänskapsmässigt triumvirat, umgicks mycket, även familjevis, men inte arbetsmässigt. Vi gjorde aldrig, såvitt jag kan minnas, något jobb tillsammans.

Om vännernas tid på *Göteborgs Morgonpost* 1949–50, meddelade Mannberg (ibid.) att redaktören Sten Möllerström

gjorde om tidningen från grunden och kompletterade dess redaktion med sina vänner från *Obs!*-tiden, Uno Florén och Pär Rådström. De gjorde båda stor lycka. Men Pär tröttnade på bundenheten och försvann (som så ofta). Som ersättare föreslog Uno mej, och jag anställdes med en för mej oemotståndlig årslön av 12.000 kr. Sten Möllerström kände jag inte på den tiden, men vi blev snabbt goda vänner.

Alltså: Han inledde sin journalistiska bana på det frireligiösa *Svenska Morgonbladet* 1943–44, hade sedan planer på att arbeta på en (aldrig materialiserad) borgerlig ”lunchtidning” vid namn *Stockholms Allehanda*,⁴⁶ trädde istället in vid den liberala *Expressen* vid dess grundande 1944, medverkade i den konservativa Arvid Fredborgs (1915–96) båda organ *Sesam* och *OBS!* från 1946 till 1955, och lockades av *obs!*redaktören Sten Möllerström (1917–90) med till högertidningen *Göteborgs Morgonpost* 1949.⁴⁷ Hans umgängeskrets bestod under denna tid bland andra av Gunnar Brusewitz och Gunnar Unger, personer vilkas politiska hemvist man med ett vagt begrepp kan kalla borgerligt.⁴⁸ Det var under denna tidiga del av sin karriär som Rådström tycks ha satsat på en framtid som författare av underhållningsfiktion (utförligare om detta nedan).

-----
46. I intervjun ”Boken skriver sig själv efter fyrtio sidor”, gjord av Hans Norling i *Arbetet* 8.11.1961, läggs följande ord i munnen på Rådström:

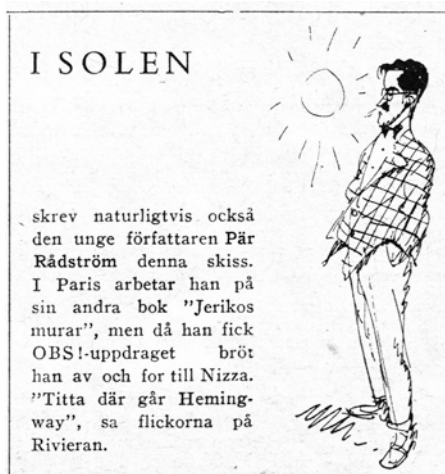
Eri[k] Wästberg i Nya Dagligt Allehanda var min idol och mitt ideal på den tiden. När gamla Allehanda gick i graven hade han planer på att starta en tidning som han skulle kalla Stockholms Allehanda. Det skulle vara en annorlunda tidning. Ingen upplagehets skulle det vara fråga om. Det skulle kalkyleras att gå ihop med 20.000 exemplar och den skulle uppträda som ’lunchtidning’, ligga framför varje stamgäst på restaurangerna när de åt lunch. Det var en bra idé, men det blev ingenting av den. Wästberg hade räknat med att jag skulle vara med i redaktionen. Nu kom Expressen i stället [...].

Man bör kanske handhava denna information med en viss försiktighet så länge inga andra källor är kända. – Erik Wästberg (1905–54), medarbetade i *Nya Dagligt Allehanda* 1927–35 och 1938–44, chefredaktör där från 1942. 1945 övergick han till *Svenska Dagbladet*. (Uppgifterna ur *Vem är det? Svensk biografisk handbok* 1953, Stockholm, 1953, s.1174.)

47. Werkmäster, op. cit. s.49. Enligt Sten Möllerström: *Tidningsmakaren* (1988) gick värvningen till *OBS!* till på följande sätt: ”Uno Florén drog den då ännu entusiastiske Pär Rådström och de mera motsträviga Lasse Forssell och Slas (Stig Claesson) med i gänget och de publicerade parodier som det inte fanns marknad för på annat håll.” (s.83)

Biografiskt om Möllerström i *Tidningsmakaren* och i Sven Gunnar Särmans panegyrik ”Sten Möllerström” på bakre innerfliken av skyddsomslaget till *Glad konst!* (red.: Sten Möllerström. Höganäs, 1975).

48. Mannberg i brev till Dag Hedman 28.10.1992: ”Pärs borgerliga vänkrets var gänget kring Fredborg och Möllerström.” Beträffande Uno Floréns politiska orientering skrev Mannberg i brevets fortsättning: ”Uno passade inte in i någon fålla. Han var både småborgerlig och radikal.” – Om *OBS!* som plantskola för författare och tecknare, se Jenny Westerström: *Klara var inte Paris. Bohemliv under två sekler* (Stockholm, 2006) s.653.

"Solen och Hemingway" i *OBS!* 1947:6 s.111.

Illustration av Gunnar Brusewitz. © Gunnar Brusewitz/BUS 2011.

SÅ SMÅNINGOM kom element med andra förtecken in i Rådströms biografi: Efter att ha blivit refuserad av Albert Bonnier lämnade han i juli 1948 manuskriptet till *Stjärnan under kavajslaget* till Kooperativa förlaget, där romanen utkom året därpå. Från 1949 medverkade han i den folkrörelseägda tidskriften *Folket i Bild*, från 1952 i *Morgon-Tidningen Social-Demokraten*. Werkmäster noterar att Rådström i en intervju 1956 kommenterade sitt medarbetarskap i *OBS!* med orden: "Som gammal socialdemokrat måste man ju medarbeta i reaktionära organ också!"⁴⁹ 1957 inleddes hans arbete för *Aftonbladet*, som året före hade köpts av LO. Han fick nya vänner med mer eller mindre markerade vänster-sympatier, som poeterna Petter Bergman (1934–86) och Lars Forssell (*1928), samtidigt som gamle vännen Gustaf-Adolf Mannberg befann sig på vänsterkanten.⁵⁰ Han fick socialdemokratiskt orienterade beskyddare som Stig Carlson, Artur Lundkvist och Karl Vennberg och samarbetade med kulturpersonligheter med samma politiska dragning, såsom Hans Alfredsson (*1931), Tage Danielsson (1928–85) och Monica Zetterlund (1937–2005).⁵¹ *Aftonbladets* chefredaktör Allan Fagerström (1916–85),

49. Werkmäster: op. cit. s.120.

50. Gustaf-Adolf Mannberg i brevet till Dag Hedman 28.10.1992 beträffande Rådströms borgerliga vänkrets: "Dit hörde inte jag. [...] Själv hade jag, från en borgerlig barndom, halkat över åt vänster, främst tack vare umgänget med Åke Löfgren och andra på KF:s bokförlag och alla de, oftast vänsterradikala författare, tecknare och jazzälskare som jag träffade där."

51. Se exempelvis fotografiet av Zetterlund och Rådström i Werkmäster: op. cit. bildsida 12 (opaginerad), mellan sidorna 208 och 209. Sina minnen av Råd-

gjorde en helomvändning i sin bedömning av Rådströms litterära alstring – i och för sig rimligt med tanke på att författaren nu stod på Fagerströms lönelista.⁵² Liksom många andra svenska vänsterintellektuella under första hälften av 1950-talet bevistade Rådström den amerikanska seminarieverksamhet, som försiggick (och ännu försiggår) i slottet Leopoldskron utanför Salzburg (mer om detta nedan).

En konkret manifestation i skrift av denna orientering finner man i avsnittet om ”Pär Rådström och den akademiska världen” i Werkmästers avhandling (s.276), där ett stycke ur parodien ”Povel Ramel och tidsandan eller Lärkan slår i skyn sin fru” citeras.⁵³ Där hän-

---

ström har sångerskan berört i Monica Zetterlund & Tom Alandh: *Hågkomster ur ett dåligt minne* (Stockholm, 1992) s. 91f. Ett av forskningen ej tidigare uppmärksammat utslag av samarbetet med Zetterlund är den baksideskommentar till omslaget till grammofonskivan *Abb! Monica!* (1962) som Rådström skrev. – Ett tack riktas till Eva Block vid Arkivet för Ljud och Bild, Stockholm, som vänligen spårat grammofonskivan.

Tage Danielsson lät i *Mytologi. Ny svensk gudalära* (Stockholm, 1978) en av novellerna i Rådströms *Ro utan åror* (1961) utgöra varpen som ett riksdagsanförande vävdes på (s. 116f).

Det kan vara värt att i förbigående notera att när Forssell 1958 efterträdde Jan Gehlin som redaktör för Sveriges Författareförenings julpublikation *Vintergatan* utgjordes en tredjedel av bidragsgivarna till Forssells första nummer av personer som nämnts ovan: förutom Rådström (novellen ”Var är Fra Diavolo?”; omtryckt i *Ro utan åror*) Petter Bergman, Artur Lundkvist och Beppe Wolgers.

52. Ett motvilligt erkännande gav Fagerström efter åtskilliga inledande föreläsningar i recensionen av *Paris. En kärleksroman* (AB 26.10.1955). Ett odelat positivt ställningstagande dröjde till anmälan av *Översten* 2.10.1961. De negativa recensionerna finns bokförda ovan i not 24. – Omsvängningen hos Fagerström noteras av Lars Forssell i ”Pär Rådström och hans tid” (*Vänner*, 1991): ”I mitten av femtiotalet ägnade en välkänd kritiker en av Rådströms romaner tio nedsättande rader. Hans namn skall inte nämnas för han var den som ändrade och ångrade sig mest.” (s.177) Rådströms ”Konungslig LO-man” (*Röster i Radio/TV* 1961:27) vittnar också om ett närmande mellan Rådström och Fagerström.

53. Artikeln finns i ett tresidigt, tryckfärdigt korrektur i Albert Bonniers förlags arkiv, med *BLM*-redaktören Daniel Hjorths handskrivna förintelsedom ”Kastas / DH / 20/11 -59” i första sidans ena hörn. Detta är egendomligt, eftersom Rådström två år tidigare till Åke Runnquist skrivit ett brev, ”Givet mitt i öknen[,] bara ett stenkast från den förstenade skogen, den sjunde februari Guds år 1957”, det vill säga från Arizona, där det bland annat står: ”Du har en skrift av mig om Povel Ramel. Vill du sända den till mig[,] skall jag göra om den till en ’major essay’ om underhållning i allmänhet med utgångspunkt från Povel.” Bearbetningsplanerna tycks alltså ej ha förverkligats. (Som förklaring till Rådströms inledning kan nämnas att en förstenad skog finns i Petrified Forest National Park, som ligger fyra svenska mil öster om Holbrook, där han vistades och förmodligen är samhällets största turistattraktion. Se s.111 nedan.)

visar Rådström bland annat till en ej närmare angiven artikel av Ivar Lo-Johansson (1901–90) som sägs vara publicerad i *Bonniers Litterära Magasin* 1947:10. En kontroll i *BLM* ger vid handen att artikeln heter ”Monismen och litteraturen” och inte är utan intresse i samband med Rådström: den handlar om ungdomlig manlig ensamhet och fruktlöst kontaktsökande med det motsatta könet. Lo-Johansson skriver främst om den litterära 1930-talsgenerationen, men man kan finna formuleringar som tycks ha slagit djup rot hos Rådström, därför att de nästan ordagrant återkommer hos honom, exempelvis i hans radiokåseri ”Det bästa hos människan. Om kärlek och raggare” (sänt 17.11.1961; omtryckt i *Pär Rådström i press och radio*, 1968). Det väsentliga är emellertid inte enstaka verbala överensstämmelser, utan snarast att Lo-Johansson (som i artikeln visar en kritisk attityd gentemot mycket av det föregående decenniets sexualfixering, som påminner om Rådströms hållning i artikeln ”Fyrtital” i *Expressen* 4.12.1945 och i ”Jag och Sartre” och ”Front mot översexualiseringen” i *Sesam* 1946:7 respektive 1946:12) här synes ha gjort ett sådant starkt intryck på Rådström, att denne ännu 15 år senare påminde sig artikeln, när han skulle skriva sin Povel Ramel-uppsats.⁵⁴

Att Rådström verkligen lyckades med sitt uppsåt att bli accepterad i det vänsterkulturella ”fältet” kan tydligt avläsas av hans medverkan i det rent socialdemokratiska nummer av *Vintergatan*, som redigerades av Lars Forssell 1959. Rådströms bidrag heter ”Att vara redaktör. Minnen av min far”. I övrigt trycktes texter av i tur och ordning Wilhelm Moberg, Rudolf Värnlund, Moa Martinson, Stig Carlson, Eyvind Johnson, Åke Runnquist, Ebbe Linde och Erik Asklund. De författare som Rådström i sitt bidrag nämner i uppskattande ordalag är

54. Lo-Johanssons inledande karaktäristik av delar av svensk belletristik passar för övrigt väl in på Rådströms författarskap: ”Den svenska litteraturen är till stor del under vissa perioder en sexualmonistisk litteratur med jagförälskelsen som ämne och den skuldbelastade puberteten som förnämsta kännemärke. Den är vad man brukat kalla narkissisk.” (s.805) Med utgångspunkt i *BLM*-artikeln kunde det vara intressant att spåra eventuella influenser från Lo-Johansson på Rådströms övriga produktion. Dessvärre tycks ingen ha frågat Lo-Johansson om huruvida någon kontakt dem emellan förekom. Möjligen kunde även de övriga av Rådström i Povel Ramel-uppsatsen nämnda *BLM*-artiklarna från 1945 och 1947 ge något av intresse för rådströmforskningen, nämligen Artur Lundkvist: ”T.S. Eliots senaste diktverk” (*BLM* 1945:2; om *Four Quartets*, som hade publicerats i sin helhet 1943 [New York] och 1944 [London]), Erik Lindegren: ”Den unge döde” (*BLM* 1945:5; om Nordahl Grieg), Erik Noreen: ”Musiken och vårt samhälle” (*BLM* 1945:5), C.G. Bjurström: ”Brev från Paris” (*BLM* 1947:8; i korrekturet anges felaktigt 1947:5), Arnold Ljungdal: ”Litteratur och klasskamp” (*BLM* 1947:8) och Gunnar Ekelöf: ”André Gide” (*BLM* 1947:10).

Jan Fridegård, Harry Martinson, Artur Lundkvist och Rudolf Värnlund.
Så småningom vidgas perspektivet:

Det blev till stor del autodidakternas, drängarnas, statarnas, sjö-
männens, sågverksgrabbarnas sak att upptäcka den nya klassiskt
associativa lyriken åt oss. Liksom det blev deras sak att finna en ny
form för en slagkraftig samhällskritik [...]. (s. 111)

Strax före dessa rader kopplar han ihop sin egen konstnärsgeneration
med 1920- och 1930-talets arbetarpoeter: ”Jag kan utan överord säga
att jag fylls med tacksamhet inför denna handfull författare som gjorde
undan så mycket åt oss som kom efter.” (ibid.) Men det är ej blott i
litterär bemärkelse som Rådström i detta kåseri vill presentera en
”folklig” stamtavla, utan även socialt:

Min far hade hela sitt liv en djup veneration för folkrörelserna. Han
kom från ett fattigt hem [...] En av mina farbröder blev socialist, en
annan frälsningssoldat, några av mina fastrar var baptister. Min mor
är dotter till en distriktsföreståndare i Svenska Missionsförbundet.
Min far skrev i Nya Samhället som gymnasist, då när Ture Nerman
var redaktör. Han var med i SSUH, reste land och rike kring under
förbudsomröstningen och talade för förbudet. (s. 10)⁵⁵

Att Rådström d.y. medvetet använde sig av intresset för socialismen
på ett olikartat sätt beroende på vem han umgicks med, kan belägas
med exempel från hans stipendiatresa till USA 1956–57. I ett brev till
Lansing V Hammond, representant för The Commonwealth Fund, da-
terat Chicago 22.10.1956, skrev han att han bland annat skrivit in sig
på en kurs i den amerikanska arbetarrörelsens historia, men inte hunnit
ägna den så mycket tid, eftersom han prioriterat ett universitetssemi-
narium i amerikansk nutidshistoria. Han fortsatte (på inte helt korrekt
engelska):

The biggest failure socialist economic oracles ever had was when
they predicted a general depression after world war two. No depres-
sion came. Of course one of the reasons might be the ”cold war” but
I think a much more important reason is this: The european social-

---

55. Ytterligare exempel på Rådströms socialistiska profilering är radiopro-
grammen ”Marx och Engels. Två korta levnadsbeskrivningar” (26.1.1962) och
”Mannen utan upprättelse” (27.7 och 7.8.1962) om Trotski; se även Werkmäster:
op. cit. s.279f.

ists did not think about America in present day terms. They thought of some kind of McKinley-America.⁵⁶ They thought the laissez-faire capitalism still existed.

[...]

I met an american socialist the other day and never have I encountered anyone more naive. He still believed socialism ment statism. And he was for it. He was a victim of antisocialistic propaganda I'm afraid. And to top it off he carried a campaignbutton the size of a saucer saying Vote Socialist.

I ett brev till Kerstin och Lars Forssell, skrivet vid samma tid, är det andra tongångar: där framhäver Rådström konformistiskt att han förfärdigat en uppsats om president Roosevelts förhållande till det amerikanska socialistpartiet i universitetskursen i amerikansk nutidshistoria.⁵⁷

Den borgerliga sfären avlöses inte vid en viss tidpunkt av den socialistiska: som framgått av presentationen hittills rör det sig snarast om en gradvis förskjutning i Rådströms kontaktnät bland de intellektuella.⁵⁸ Varför skedde då denna omorientering? Det beror nog främst på att 1950-talet trots bakslag vid kommunal- och riksdagsvalen blev socialdemokratiens årtionde i Sverige inom intelligentian.⁵⁹ Det

---

56. William McKinley (1843–1901) var president i USA 1897–1901.

57. Brevet, som är skrivet strax efter nyår 1957, trycktes under rubriken "Skvallra åtminstone litet! Jag kan inte leva utan skvaller" i *Dagens Nyheter* 5.1.1973.

58. Gustaf-Adolf Mannberg menade att Rådström "någon gång på 50-talet" slank "in genom ärans portar, in i Sveriges Radios yppiga famn, välkomnad av den dåtida motsvarigheten till vår tids Vackra Folk. Fritt fram på alla fronter! Farväl till förskottsfäktandet!" ("Förord" i Rådströms *Ärans portar*, 1984, s.16) Mannberg analyserade dock ej de mekanismer som låg bakom vännens framgångar.

Det är för övrigt påfallande med vilket mästerskap Rådström i intervjusituationer kunde desarmera frågor om hans vacklande politiska profil. I Stig Blombergs reportage "[M]ed honom på en öde ö" (*Damernas Värld* 1956:30) valde han således att beträffande medarbetarskapet i *OBS!* taga tjuren vid hornen med en offensiv wildesk paradox: "– Som gammal socialdemokrat måste man ju medarbeta i reaktionära organ också!"

59. Om socialdemokratiska valbakslag, se Stig Hadenius, Björn Molin & Hans Wieslander: *Sverige efter 1900. En modern politisk historia* (Stockholm, 1967; 12. uppl. 1991) s.197f och 212f. Om socialdemokratiskt engagemang i kulturfrågor vid denna tid och intresse för intelligentian, se Li Bennich-Björkman: op. cit. s.108f, kapitel 6: "Hur blev genombrottet möjligt?" (s.142–217), särskilt avsnittet "Kampen om de intellektuella" (s.185–193).

kändes 'rätt' och 'inne' att vara socialdemokratisk sympatisör. I detta läge hade Rådström som del av det "intellektuella fältet" bara att följa med strömmen eller hamna utanför de kretsar som räknades. Att hans känslighet för vad som låg i tiden var högt uppdriven kanske är en av förklaringarna till att han fick så god stipendieutdelning, framför allt från det socialdemokratiskt dominerade Boklotteriet: räknat i kronor per år visar hans kurva en klart stigande utveckling (utförligare om stipendierna nedan). Att han verkligen vann anseende i dessa kretsar visas även av det faktum att styrelsen för Boklotteriet 10.5.1960 beslöt att Rådström jämte kollegorna Svante Foerster och Stig Sjödin "skulle anmodas att gemensamt utse en kritiker för stipendium".⁶⁰

Det är värt att notera att Lars Forssell signalerat skepsis inför Rådströms socialdemokratiska hemvist: "Om Pär Rådström var socialdemokrat vete de gudar hos vilka han numera vistas."⁶¹

---

60. "Protokoll fört vid sammanträde med styrelsen för Boklotteriet [...] den 10 maj 1960" (i Stiftelsen Litteraturfrämjandets arkiv, Stockholm). Rådström et al gav priset till Gunnel Vallquist. Däremot kan man kanske förvånas av att den markerat prorådströmska trion Stig Carlson, Åke Janzon och Artur Lundkvist, som samtidigt hade att i sin egenskap av kritiker prisbelöna en författare, valde Sven Rosendahl (ibid.).

61. Brev från Lars Forssell till Dag Hedman 15.11.1992.

PÄR RÅDSTRÖMS ESKAPADER

HUR MYCKET SOM var beräkning och hur mycket som var intuition i Rådströms arbete med att etablera en karriär låter sig knappast i efterhand rekonstrueras. Skenbart i motsättning till detta arbete står en hållningslöshet som åtminstone i början av hans bana utgjorde ett grundläggande drag hos författaren. Werkmäster nämner i sin avhandling att Rådström i november 1945 rymde från militärtjänsten: ”när han i december återvände till Sverige tvingades han avtjäna ett tre veckor långt interneringsstraff på Hägernäs flygflottilj” (s.23). Werkmäster har även utrett hur Rådström under falskt namn – P. Lindh – mönstrade på oljetankern Sunnanbris i Antwerpen i maj 1946. Vid skeppets ankomst till London en månad senare försvann han: ”säkert utan förvarning, eftersom han blev eftersökt av arbetsgivaren” (s.24). Den unge Rådström fick sändas hem på londonkonsulatets bekostnad, då han saknade pengar (ibid.). Rådström har beskrivit hur han ungefär ett halvt år senare av ett amerikanskt par (som Werkmäster i op. cit. s.38 identifierat som Miles och Helen Merians) tilläts att bo kvar i deras villa i närheten av Versailles i deras frånvaro. I villan fanns ett skåp ”fyllt med Marsbars [...], peanutbutter, [...] whisky, cigaretter, tuggummi och Lifesavers”, det vill säga vid denna tid (vintern 1946–47) uppenbart stöldbegärligt gods: ”en dag tog jag mig in i skåpet och öppnade flaskor och burkar på egen hand och stapplade sedan ut och gick åt fel håll”.⁶² Även om man bör handskas med dylika minnesbilder med en stor portion försiktighet, finns det knappast något skäl att misstänka att Rådström framställer sig själv i sämre dager än nödvändigt – det vore okaraktäristiskt. Björn Malmeström (född 1922) berättar till yttermera visso hur Rådström samma vinter av lättja tömde kall aska

62. ”När jag var 21. 1946” (*Vintergatan* 1962) s.74.

från kaminen direkt på sitt rumsgolv i Merians' villa till dess det var täckt: "Han orkade inte gå ut med askan utan la den som en matta över hela golvet. Miles och jag skyfflade i timmar."⁶³ Överdriften i det sista påståendet hindrar inte att scenen i övrigt kan vara korrekt återgiven.

I sina memoarer skrev Charlie Norman (1920–2005) bland annat om Paris 1947, då han umgicks med Rådström. När denne skulle fara hem till Sverige, lånade han den reskassa Norman sparat ihop till sin egen hemresa, "och lovade dyrt och heligt att telegrafera pengarna till mig omedelbart efter hemkomsten. Trots att jag kände Pär gick jag på det snacket och gick i Paris och var lika fattig som förut. Några pengar kom naturligtvis inte".⁶⁴ Samtidigt befann sig Beppe Wolgers (1928–86) i den franska huvudstaden. I hans memoarer ges några glimtar av hans och Rådströms samvaro, exempelvis: "Lika fort som han kom, försvann han, rökande en engelsk cigarrett och lämnande mig att betala hans nota."⁶⁵

I ett senare sammanhang erinrade sig Rådström parisvistelsens ekonomiska villkor:

Jag hade aldrig några pengar och förstår inte vad man någonsin betalade någonting med. Jag träffar ibland människor som påstår att dom betalats för mej någon gång i Paris och jag tror dom. Det måste väl vara så.⁶⁶

*

EN KONSTITUTIV rastlöshet är ett markant drag hos författaren. Werkmästers förmodan (op. cit. s.273), att Rådströms ständiga resande ej blott var av nyfikenhet och reslusta, konfirmeras bland annat av ett defensivt brev från Rådström till Ragnar Svanström, daterat Paris 20.I.1954:

63. Werkmäster: op. cit. s.39.

64. Charlie Norman: *Musikant med brutet gehör* (Stockholm, 1980) s.84f; se även s.86.

65. Beppe Wolgers: *Memoarer* (2. uppl. [Stockholm], 2003) s.146. Se även s.147, 331, 353 och 396. Med undantag för ett ställe (s.305f) uppträder Rådström genomgående under pseudonymen Sebastian i Wolgers' framställning. (Beträffande aliaset, se ovan s.10.) Över huvud taget bär Wolgers' opus en starkt skönlitterär prägel, varför det kan vara rimligt att förhålla sig försiktigt till textens källvärde.

66. Pär Rådström: "När jag var 21. 1946" (*Vintergatan* 1962) s.76.

Jag är ledsen att jag inte kunde ge mig till tåls[,] särskilt efter din vänlighet att ringa Werner Ohlson (stavar han så?)[.] Men det hände så mycket plötsligt.

Nu är jag emellertid här[,] vilket ju i och för sig inte bereder någon större glädje[,] men om någon vecka eller så skall man väl ha kommit igång.

Givetvis är det intet nöje att rusa hemifrån på det sätt jag gjort. Min enda (starkt rationaliserade?) tröst är att det säkerligen varit värre för dem att ha mej kvar.

Svanström svarade förmanande 2.2.1954:

Jag mottog Ditt brev av den 20 januari och har hittills låtit det ligga helt enkelt av den anledningen att jag gärna – i den komplicerade situation som inträtt genom Din plötsliga avresa – ville överväga det. Även om jag naturligtvis förstår den oro som Du hyser inom Dig och har verklig medkänsla med Dig för detta, måste jag nog erkänna att jag blev verkligt besviken då jag fick underrättelse om att Du – trots det avtal om besök hos doktor Werner Olsson etc. som vi träffat – *ånyo* avvikit [kursiverat här]. Besvikelsen sammanhänge med i första rummet en stark förnimmelse av att Du försatt Din hustru i en svår och brydsam situation[,] men också med att jag fattade resultatet av vårt samtal här på förlaget som definitivt och på sätt och vis å ömse sidor förpliktigande. Jag lovade Dig att försöka ordna med att doktor Olsson skulle taga emot Dig, och detta gjorde jag också. Meningen var ju den att Du skulle bli i tillfälle att konsultera medicinsk sakkunskap för att få det bistånd som Du eventuellt kunde vara i behov av och som skulle kunna göra en blivande utrikesresa både lugnare och mera givande. Den saken är emellertid nu avskriven. Jag fick ringa till Werner Olsson och förklara situationen. En annan fråga är hur den närmaste framtiden skall gestalta sig för Dig.⁶⁷

Det är kanske i ljuset av eskapader som denna som man bör förstå följande formuleringar av Rådström, tillkomna vid ungefär samma tid:

---

67. Man bör hålla i minnet att Svanström vid denna tid även hade en annan av rastlöshet och skaparvanda plågad ”adoptivson” att hantera, nämligen Dagerman (Ragnar Svanström: *Stig Dagerman. Några minnesbilder* [Stockholm, 1954], bland annat s.20ff).

”Men jag är ju inte statisk, jag kan förändras. [...] Jag vill förändra mig själv. [...] Målet är som jag tidigare antytt att förändra mig själv”.⁶⁸

Vännernas vittnesmål är – som Werkmäster visat (op. cit. s.273) – tämligen överensstämmande. Gunnar Brusewitz skrev att ”Pär hade en rastlöshet som nästan skrämde mig”, att han var en ”utpräglad eskapist och sökare[...] rastlös, fabulerande, nyfiken, hungrig på upplevelser”, medan Beppe Wolgers menade att Rådström ständigt drevs att ”gå, gå, gå, rusa i väg, springa bort, resa, resa, resa”. Petter Bergman associerade till en ”snurrtopp [...] som hålls uppe av sin egen kraft så länge den är i rörelse. Om den stannar faller den; oron är dess element, utan den kan den inte leva”, och Lars Forssell såg honom framför sig som ”alltid i uppbrott [...] oavbrutet, intill det sista”. Karl Vennberg sammanfattade: ”Han var kosmopolit, med allt vad det innebär av rotlöshet, medvetenhet och ständigt hotad integritet, ibland så ensam och osäker, så nära panik i sin flykt in i nya skepnader”.⁶⁹ Till kören kan Gustaf-Adolf Mannbergs stämman läggas:

Han hade bara gått hemifrån. Det var varken första eller sista gången. Som gymnasist under krigsåren hade han också stuckit iväg, bort från allt, föräldrar, skola, problem.

När ledan blev för stor, när ruelsen blev för plågsam, trycket för hårt, när han inte tyckte sig orka se vardagen i ögonen längre, då försvann han bara.⁷⁰

När Rådström 1956 for till USA var han på flykt undan sin situation i Sverige; året därpå kände han sig nödgad att fly åt motsatt håll.

Att Rådström så småningom blev medveten om denna flyktbenägenhet

---

68. ”Orientering mot livet” i Lasse Bergström [red.]: *Varför skriver vi? Fjorton unga författare har ordet* (Stockholm, 1953) s.79.

69. Brusewitz i brev till Werkmäster (op. cit. s.37), Wolgers: ”Närbild av Pär Rådström” (*Stockholms-Tidningen* 23.2.1959; omtryckt i densamme: *Crazy man, crazy! Kulturjournalistik 1957–1963*. Stockholm, 1994), Bergman: ”Läs detta först! Det är bråttom!” (*Aftonbladet* 18.7.1970), Forssell: *Nedslag. Essäer och journalistik 1949–68* (Stockholm, 1969) s.29, Vennberg: ”Pär Rådström” (*Aftonbladet* 30.8.1963).

70. ”Förord” i nyutgåvan av Rådströms *Ärans portar* (1984) s.111. Jämför samma källa: ”Det blev kanske lite för mycket av allt och då också – om än osynligt för de flesta – av ångesten och ledan, tills bara den plötsliga utbrytningen, flykten, återstod.” (s.16) Mannberg berör samma ämne i ett brev till Hedman 18.9.1992: ”Men Pär tröttnade på bundenheten [på *Göteborgs Morgonpost*] och försvann (som så ofta).”

och såg den som ett problem, synes dokumenterat i ett brev till Ragnar Svanström, daterat Holbrook i Arizona 10.2.1957:

Jag vet inte[,] men jag börjar bli trött på att resa omkring. Man kan ju inte se allting ändå. Jag har en känsla av att jag inte suttit stilla och andats sen freden kom. När jag tänker tillbaks har det varit en ständig vandring till Poste Restante-kontor överallt från Sicilien till Trinidad[,] från Tammerfors [!] till Arizona, från Wien till Chicago.⁷¹ Det är som att begå självmord bara för att få reda på hur det är att dö.

Och sen vet man det.

[...]

Det känns som mycket, mycket längesen den tid då jag bara ville fara, fara. Jag saknar min son och min hustru och jag skulle gärna tala litet svenska och skälla på regeringen. Jag vill alltså åka hem.

Gunnel Rådström har betonat att maken under de sista åren ej längre tycktes ridas av furierna, utan slog sig till ro med en inre frid han synes ha saknat tidigare.⁷²

Pär Rådströms signatur.

---

71. Jämför motsvarande parti i brevet till The Commonwealth Funds representant E.K. Wickman, skrivet samma dag: "It seems to me I have spent the last 12 years waiting outside different post offices from Calabria to Arizona, from Vienna to Chicago, from Narvik to Trinidad."

72. Intervju av Dag Hedman den 13.9.1990.

PÄR RÅDSTRÖM OCH USA

RÅDSTRÖMS MISSLYCKADE vistelse i USA, som bland annat lämnat spår i romanen *Ballong till månen* (1958), skall förmodligen ses i ljuset av hans karriär: resan avbröt den framgångsrika anställningen på Radiotjänst, och Rådström fick dessutom svårt att bevaka sina intressen på det ”litterära fältet” i Stockholm.⁷³ Därtill kom hans konstitutiva labilitet, som tydligen förvärrades i den ovana omgivningen. Rådström skrev till Ragnar Svanström från Arizona Rancho, Holbrook, Arizona den 10.2.1957 (han sände även en kopia till Lasse Bergström):

Käre Ragnar

Här kommer ett sorgesamt brev. Min Amerikavistelse har inte varit särskilt lyckad. Felet är väl mitt[,], antar jag. Jag tycker om landet och folket, har haft tur med de människor jag lärt känna, har sett en hel del av det. Inte mycket att klaga över alltså. [...] Dom här

---

73. Werkmäster menar (op. cit. s.136f) att Rådström ”omkring månadsskiftet augusti–september hade rest till USA [...] Redan i mars 1957 – dvs. efter drygt sex månader – var han tillbaka i Sverige igen.” Källorna i The Commonwealth Funds arkiv är motsägelsefulla vad beträffar stipendiatens avresedag från Sverige: endera 1.9 eller 5.9.1956; kanske skall anteckningarna tolkas som att han lämnade Stockholm den 1.9 och Bergen den 5.9. Från Bergen for han med ett av Moore McCormack-linjens skepp. Däremot överensstämmer informationen beträffande hans ankomst till och avfärd från Förenta Staterna: 16.9.1956 respektive 21.3.1957. (Uppgifter om de transatlantiska resorna i The Commonwealth Funds rådströmdossier: ”Financial Account * Par Radstrom”, två obetitlade kontosammanställningar, och ett likaledes obetitlat register över stipendiatens adresser. Av de ekonomiska översikterna framgår att stiftelsen betalade \$30 för resan Stockholm – Bergen, \$290 för båtresan Bergen – New York och \$110 för övriga omkostnader i samband med överresan.)

[Commonwealth Fund]-människorna är precis såna som jag inte står ut[...] med]. En sorts non-com[m]ittal[,] skinande vänlighet som är fasansfull. Det är tur för Amerika att deras representanter inte representerar dom riktiga amerikanerna.

Jag är djävligt otacksam – jag vet det. Jag skulle aldrig ha farit. Själva idén att leva ett år på nån sorts pengar är rätt kuslig. Jag har med åren lärt mig att arbeta – även om det gått långsamt – och nu vill jag inte komma ur den vanan. Jag tror aldrig att jag varit så här genomgående olycklig någon tid i mitt liv som jag varit här.

[...] Alla mina reaktioner just nu är mycket barnsliga. Men det får vara så. Jag har inte lust längre.

Och dessutom är ju Fondens syfte nåt[t]. Dom har fått mig att lära känna det här landet och att tycka mycket om det. Felet med dom är att dom helst ser att man ingenting vet när man kommer. [...]

Varför i helsicke ger dom folk pengar om dom inte tror dom vet ett förbannat dugg?

Nå, jag vet jag är otacksam. Men som sagt, det får vara så. Stundtals är det ett kusligt land. Det kusligaste jag besökt. Och ändå, vore jag tvungen lämna Sverige kanske det ändå blev Amerika. Fast jag skulle gärna dröja mig kvar på vägen hit. Så länge som möjligt.

[...]

Tag väl hand om dig och låt höra av dej [!] snart. Du vet inte vad det betyder[.]

Din vän

Pär

Den förste som reagerade på dessa dystra rader var Bergström, som sände en uppmuntrande epistel 16.2.1957: ”Det var ju på sätt och vis tråkiga nyheter – men samtidigt måste jag säga att jag förstår Dig och från vår synpunkt (här i Stockholm) skall det ju bli roligt att se Dig tidigare än beräknat.” Svanströms svar 25.2.1957 kännetecknades av hans sedvanliga faderlighet gentemot Rådström:

Ingen människa kan tvinga Dig att tycka om Amerika, inte stipendieinstitutionen och inte vi heller här på förlaget: min erfarenhet är att man ställer sig till Amerika ungefär fifty fifty – 50% tycker man mycket om, och 50% är en fullständigt främmande[,] för att inte säga motbjudande. Nu förstår jag på Ditt brev att Du verkligen haft det besvärligt och känt Dig ur gängorna. Allt detta är ju mycket tråkigt – jag tänker främst på Dig själv. Men när det nu en gång är så, får vi väl försöka att med gemensamma krafter göra det bästa möjliga av situationen.

Då det rådströmska amerikaäventyret i alla sina förgreningar kom att utsträcka sig över fyra år, kan det finnas skäl att göra en utförligare presentation av det, särskilt som den tidigare forskningen förbisett ett rikhaltigt källmaterial.

Rådström hade förberett sin resa väl: i februari–mars 1955 deltog han i det internationella Salzburg Seminar in American Studies på slottet Leopoldskron utanför Salzburg (numera omdöpt till Salzburg Global Seminar). Han bevistade seminarium nr 36, "Art, the Novel, and Popular Culture".⁷⁴ Det var i Salzburg han fick reda på möjligheten att via The Commonwealth Fund söka stipendium till USA⁷⁵

Det är påfallande att så många unga svenska vänsterintellektuella besökte denna institution för "andlig marshallhjälp", som Lars Bäckström (1925–2006) uttryckte det.⁷⁶ Före Rådström hade bland andra följande svenska akademiker och kulturpersonligheter deltagit i seminarierna: Lars Bäckström, Bengt Nerman, Lars Ulvenstam (alla tre 1951), Lars Forssell, Folke Isaksson, Joachim Israel, Harald Swedner (alla 1952), Göran Palm och Vilgot Sjöman (båda 1954). Kanske gav Forssell vännen Rådström impulsen att söka till Salzburg, även om Rådström i sin "Application for Scholarship", daterad 15.10.1954 (i The Commonwealth Funds arkiv, New York), på fråga 11, "How did you learn about the Salzburg Seminar?", svarade: "Through my publisher".⁷⁷

Några av omständigheterna kring Rådströms salzburgseminarium kan rekonstrueras med hjälp av den ovan åberopade matrikeln, där bland annat följande framgår:

Session 36 – *Art, the Novel, and Popular Culture* (February 1955)

Faculty:

Robert G. Davis, Reuel Denney, Charles Sawyer, Gerald Sykes

Participants:

Sten Allebeck, Jacob Boethius, [...] Sandro Key-Åberg, [...] Birger Norman, [...] Pär Rådström, Gösta Salén, Bo Strandberg [...] (s.320)

---

74. Beträffande tidpunkten uppger Werkmäster: "från den 6 februari till den 5 mars" (op. cit. s.107), dock utan angivande av källa; *Salzburg Seminar Directory 1947–1980* (Salzburg, 1981): "February" (s.320). – Ett tack riktas till fil. dr Magnus Jansson för givande samarbete i jakten på material kring salzburgseminarierna.

75. Rådströms "Application" är daterad 4.4.1955. – Ett tack riktas till Deputy Director Robert Kostrzewa som ställt kopior av The Commonwealth Funds rådströmdossier till förfogande.

76. Intervju av Dag Hedman den 5.4.1992.

77. Forssell har givit några glimtar från sin salzburgvistelse i "Vilgot Sjöman och synden" i *Vänner* (1991) s.131f.

[Endast de svenska deltagarnas namn återgivna här; totalt bestod seminariet av 47 deltagare från Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Italien, Jugoslavien, Nederländerna, Norge, Storbritannien, Sverige, Tyskland och Österrike.]

Birger Norman presenterade de fyra föreläsarna vid seminarium 36 i reportaget ”Hos yankees vid ärkebiskop Firmians hov” (*Vi* 1955:111). Så här beskrev han den av Rådström starkt beundrade Reuel Denney:

Mass-media, dvs. film, TV, radio, idrottstävlingar, serier och annan underhållning, behandlades av Reuel Denney. Denney är en av dem som avtackas i Malcolm Cowleys bok ”The literary situation”, den nyligen avlevererade[,] men inte så särdeles precisa råsofen mot den nyaste kritiken och den nyaste skönlitteraturen i Amerika. Till Denneys meriter hör att han varit framstående medarbetare i *Time* och *Fortune*[,] samt skrivit poesi, skådespel och kritik. Nu är han socialvetenskaplig professor vid Chicago-universitetet med fritidens problem som specialområde. Hans föreläsningskonst är nog så långt från den svenska akademiska som tänkas kan. Denney lägger fram sina kombinationer av fakta och teorier under ett perfekt kedjerökande, stundom med två cigaretter i farten, och med den lediga hållning som jag tidigare iakttagit på byxfickstorget i Kramfors. (s.28)

Det är inte utan att man finner en viss affinitet mellan den storrökande, massmedialt och populärkulturellt intresserade amerikanske professorn och hans svenske lärjunge Rådström.

Werkmäster skriver i sin avhandling: ”Han hade inte sökt [stipendiet] själv[,] utan blivit föreslagen av Reuel Denney” (s.136). Emellertid framgår det av samma källa att seminarieföreläsaren Denney (1913–95) själv endast tillskrev sig en mindre roll i sammanhanget (s.330 not 12). Av Rådströms dossier i The Commonwealth Fund, New York, framgår att han i själva verket först blivit föreslagen av en annan av sina lärare, Gerald Sykes, och chefen för salzburgseminarierna, George Worthington Adams, varefter The Commonwealth Funds new yorkrepresentant E. Koster Wickman (1895–1981) skrev 21.3.1955 och uppmanade Rådström att söka stipendium. Kommunikationerna skulle framdeles gå genom londonkontorets representant S. Gorley Putt. Endast tio stipendiater skulle utses, varför Rådström ej automatiskt kunde förvänta sig utdelning. I sina utlåtanden om stipendiekandidaten skrev förslagsställarna i Salzburg 7.3.1955:

[George Worthington] Adams: "Mr. Radström, it was agreed, stood out above all the other excellent people of a session which included many excellent people. He is robust, highly intelligent, good humored and at the same time salty. His leadership among the participants was marked." George Worthington Adams identifierad i brev från Timothy W Ryback, Deputy Director vid Leopoldskron, 4.9.1992.

Gerald Sykes, author and critic: "Faithful attendance, and took a leading part in discussions. Very intelligent, and decidedly gifted as a writer. Read two excellent papers – one of an interview with an American jazz musician in Paris and one of the effect of Hemingway upon his own generation in Sweden. Keen intelligence in political matters, and more experience of the practical world than most participants. Definitely recommended for a fellowship of any kind; sure to make his way in the world and be influential."

Om stiftelsens riktlinjer och mål i allmänhet ges besked i en broschyr som Rådström fick som bilaga till E.K. Wickmans brev:

Ten Fellowships are open annually to nationals of Western European Countries who are recommended to the Fund by the Salzburg Seminar in American Studies and other institutions. Applications for these Fellowships are limited to twenty to thirty individuals who are invited to apply. Awards will be made no later than June 1st for Fellowships beginning the following autumn in the United States.

The Continental Series of Awards, begun in 1952, have become part of a program of international fellowships inaugurated in 1925 by the Commonwealth Fund, an American foundation endowed by the late Mrs. Stephen V. Harkness and the late Mr. and Mrs. Edward S. Harkness. In maintaining international fellowships within range of philanthropic interests the Directors of the Fund are impelled by a belief in the value of international education and travel, and by a conviction that mutual understanding and amity between countries will thereby be forwarded.

Så långt den officiella programförklaringen. I själva verket kan man i dosieren om Rådström skönja ett annat motiv, nämligen viljan att göra en potentiellt inflytelserik opinionsbildare – därtill med en fot inne vid den statliga svenska radion – till en allierad i det kalla kriget. Jämför Gerald Sykes' avslutande ord i sin motivering till nomineringen av Rådström till stipendiat: "sure to make his way in the world and be influential".

Första året blev det emellertid inget stipendium, trots sammanträffande i Stockholm i april med stiftelsens londonrepresentant S. Gorley Putt. Till Ragnar Svanström skrev Rådström 31.5.1955: "Någon amerikaresa blev det inte. Mina akademiska kvalifikationer är ju inte så stora[,] även om den här Gorley Putt skrev dels ett officiellt brev[,] där han tackade mig för min ansökan och sa dessvärre. Och dels ett mer privat[,] där han uttryckte något han kallar sin privata sorg." Beträffande konkurrenten Vilgot Sjöman (1924–2006), som sökt stipendiet samtidigt, skrev Rådström: "Har Vilgot fått det[?] Visst skulle det smärta mig. Sådan är jag."⁷⁸ De båda kandidaterna vägdes mot varandra av S. Gorley Putt i ett memorial skrivet efter intervjun i Stockholm med Pär Rådström 21–22.4.1955:

If Sjöman is a potential Swedish Graham Greene, Rådström is a potential Swedish Eric Linklater (minus that gentleman's instability as

-----
78. Den avoghet mot Sjöman som kan spåras i dessa rader kan kanske belysas med följande citat ur ett brev från Vilgot Sjöman till Dag Hedman 8.11.1990:

En gång sammanfördes vi [= Rådström och Sjöman] i början av 50-talet av (numera professorn) Carl-Otto Jonsson och hans dåvarande hustru Birgitta. De bodde på Wollmar Yxkullsgatan 2; bodde inte Rådström i samma hus då?
– Kontakt uppstod icke.

Sju år senare återgav Sjöman scenen utförligare:

Adressen är Wollmar Yxkullsgatan 2. Där bor mina vänner Birgitta och Cotto Jonsson men också Pär och Anne-Marie Rådström. Jonssons vill sammanföra Pär och mig men snart nog visar det sig att varken Pär eller jag trivs om vi inte får stå i centrum. Denna kväll är vi bara fyra och vardagsrummet är litet. I ena hörnet sitter Pär med Birgitta som lyssnerska. I andra hörnet sitter jag med Cotto som som lyssnare. Pär smattrar sitt och jag smattrar mitt, under ständiga sneglingar på varandra. Två små tuppar på samma lilla dynghög. Jonssons gör aldrig om försöket. Inte heller Pär och jag – vi träffas aldrig mer. (*Mitt personregister. Urval 97. "...in på den litterära arenan"*. Stockholm, 1997 s.324)

Anne Marie Rådström kommenterade i ett brev till Hedman 27.9.1992 Sjömans första framställning:

Citatet ur Vilgots brev kan ge läsaren uppfattningen att detta var första gången Vilgot och Pär träffades. Så var inte fallet. Jag har många gånger hört Pärs mor Berta berätta att hon lärde Vilgot dansa en sommar på Loka brunn när han var där tillsammans med sin mor. Berta och Pär var också där som gäster några veckor – Pärs moster var nämligen värdinna på Loka brunn. Jag har också kollat med Birgitta [f.d. Jonsson, numera Hallström]. Pär och jag bodde fram till november 1952 i samma hus och t o m samma våningsplan som Jonssons – Wollmar Yxkullsgatan 2

a Fellow, I trust!).⁷⁹ Both his publisher and the editor of a Stockholm monthly review⁸⁰ assured me that Rådström was the wittiest younger Swedish writer, with a great facility. Like Sjöman, he has also entered the dramatic and film world. But he is more the literary journalist, the free-lance writer willing and able to turn his pen lightly to any subject. I dined with him at the café haunted by Stockholm *literati*, and we were constantly interrupted by respectable Bohemians – now the President of the Authors' Guild,⁸¹ now a poet, now a columnist. His second referee (apart from publisher Svanström of Norstedt, who praised both Rådström and Sjöman in equal measure) was the editor who told me, unprompted, that Rådström had for years been deeply versed in all things American – he tried to follow American politics and he is knowledgeable about American jazz. Rådströms application statement gives a good impression of the man: impish, forthcoming, serious underneath his journalistic exterior. Unlike Sjöman[,] who wishes mainly to study literary form and its proper relation to mass media, Rådström wants to suck dry whatever America has to offer. He would like to attend courses in creative writing (especially drama); he dearly wants to take regular courses in

---

79. Eric Linklater (1899–1974), brittisk författare, bland annat av humoristiska berättelser som *Juan in America* (1931) och reseskildringar.

80. Rådström hade i sin "Application" 4.4.1955 som referenser angivit Ragnar Svanström, *Folket i Bilds* redaktör Ivar Öhman (hustrun Anne Maries chef) och *OBS!* redaktör Sten Möllerström. Det torde vara den senare som äsyftas av Putt.

81. Stellan Arvidson (1902–97), "kulturellt ledande socialdemokrat och mångårig ordförande i författarföreningen [1950–65]" (Li Bennich-Björkman: op. cit. s.55). – Rådströms förhållande till Författareföreningen förtjänar en kort utvärkning. Sven Alfons har i ett brev till Johan Werkmäster uppgivit att "Rådström efter ett sammanträde i dåvarande Författareföreningen kom fram till honom" (Werkmäster: op. cit. s.66; brevets datum ej angivet hos Werkmäster). Här kan man få intrycket att Rådström skulle ha varit medlem av Författareföreningen. Enligt brev från Jan Gehlin till Dag Hedman 9.10.1990 var så dock ej fallet: "I såväl medlemsblad som verksamhetsberättelser noteras regelmässigt nya medlemmar, liksom avgångna eller avlidna medlemmar. Det finns ingen notis om vare sig inval eller dödsfall. [...] det har även eljest hänt att väl kompetenta författare länge stått utanför organisationen: Lars Forssell" till exempel, och det kanske inte är någon slump att just Rådström och Forssell höll sig utanför: kanske ingick det i den pakt de slöt i Paris 1955 (mer härom nedan). Det är dock ett något egenartat förhållande med hänsyn till deras arbete på att hävda sig som nykomlingar på det "litterära fältet", särskilt inom gruppen 'socialdemokratiska intellektuella' – Stellan Arvidson hade kunnat vara en viktig bundsförvant. Anne Marie Rådström menar i brev till Hedman 27.9.1992 att maken åtminstone var medlem 1952: "Det kan säkert ha varit så att Pär invalts i Författarförbundet[,] men att han helt enkelt inte inbetalat sin medlemsavgift. Det förefaller mig mycket naturligt."

American history, which has been his private hobby for years; he also wants to know what the sociologists are up to. Of all the Continental candidates I have so far seen, he would be the most whole-heartedly enjoy America. Perhaps he would even become not a Swedish Eric Linklater (which he seems almost to be already) but the Swedish Alastair Cooke (which he is fitted by temperament to be).⁸²

Alas, he is not a graduate. His American friends (including Gerald Sykes at Salzburg) think he could wrangle a way into the "creative writing" courses on the strength of his own manifest ability to create. I endorse with enthusiasm the judgement of both Adams and Sykes [se s.53], and if asked whether to take Sjöman or Rådström I could only answer "Take both."

Det blev Sjöman som tilldelades stipendium 1955; han vistades i Förenta Staterna i över ett år.⁸³

Putt gav dock ej upp sin tro på Rådströms möjligheter att bli stipendiat. Efter en påstötning av londonrepresentanten 10.1.1956 tycks Rådström snabbt ha gjort en förnyad ansökan, ty strax därpå intervjuades han i London av E. Koster Wickman, som kommit över från New York.⁸⁴ Wickmans memorial, som bär rubriken "*Kristian Radström* Interview: London, 23 Jan. 1956", visar hur Rådström kunde uppfattas; det har dessutom en humoristisk ton som kan motivera att det här citeras i sin helhet.

I have known a hundred of Swedes. I played & went to school with their children in Nebraska; I saw their old men & women in my father's parish; I know first generation Swedes who came in 1923-25 to study at Univ. of Minnesota; I compared them with the Norwegians, the Danes, Germans, the mixtures; I have twice been

---

82. Alastair Cooke (1908-2004), brittisk/amerikansk journalist och TV-man.

83. I en senare kommentar till vistelsen skrev Sjöman: "Stipendiefolket frågade vad jag ville 'göra' i USA. Jag tog för givet att jag borde studera vid något universitet. Inte ens i min vildaste fantasi kunde jag drömma om att jag *kunde ha rest omkring som författare och inget annat*. Hade jag förstätt det, hade mitt USA-liv kommit att likna Pär Rådströms, ty han fick samma stipendium påföljande år. Han var inte heller universitetssugen som jag." (*Mitt personregister* s.244). Sjöman har skrivit om sina upplevelser i USA i *I Hollywood. Reseberättelse* (Stockholm, 1961), där för övrigt The Commonwealth Fund uppmärksammas på dedikationssidan. Det var framlidne Vilgot Sjöman själv, som i ett brev till Dag Hedman 8.11.1990 fäste uppmärksamheten på boken och omnämmandet av fonden däri.

84. Rådström befann sig på tjänsteresa i London för Radiotjänsts räkning (Werkmäster: op. cit. s.131).

to Stockholm & Göteborg; a big Swede in stripped [!] trousers tried to teach me on the piano; and a Swedish matron with yellow hair is my manicurist in N.Y. Never have I come upon a Swede who is immediately understandable, companionable, and entirely at one and at ease with himself. This Radström, he doesn't act, he doesn't relate, he doesn't look like a Swede.

But [?] he did not try with me not to be a Swede. He was just what he was, ready to show, to talk or not to talk. No defenses. He simply replied to my stupid question (I'd forgotten his application) that he had never attended university, neither bemoaning nor glorifying the fact. If he is impish as SGP [= S. Gorley Putt] found him in Stockholm a year ago, he didn't betray it in London to a prosaic old gentleman, though he left no doubt of bubbling humor underneath. He didn't snap at the dry fly of America when I asked him where he'd like to travel (all Asia, he says); he has interests in the whole world and in tiny people.

Straight answer to a straight question: he has written five novels, but he isn't certain what his interests as a novelist are. For lack of a better answer: "I like to keep everyone in place in the right time." For my money right now, he rates high in the competition. I'll want to see him again, if for no other reason than to explore how this Swede is a Swede & not a Swede.

Under vårvintern 1956 tycks Wickman även ha farit till Stockholm, ty Rådström skrev i ett odaterat brev till honom (ankom 6.6.1956): "My son still talks of the strange man who couldn't speak ordinary swedish" och framför hälsningar från makan, som besvaras i Wickmans brev den 8.6: "tell her my grandchildren are daily wearing their bibs".⁸⁵ Den 11.4.1956 kunde Putt så meddela från London att Rådström utsetts till stipendiat. Putt skrev 11.6 till prefekten vid Historiska institutionen vid Universitetet i Chicago, Walter Johnson, och till historieprofessorn William Anderson vid University of Minnesota för att bereda marken för Rådströms akademiska studier. Rådströms uttryckta önskemål om att få studera i Chicago (där Reuel Denney var professor) gick i

---

85. Anne Marie Rådström i brev till Hedman 27.9.1992: "vi hade besök på Narvavägen av en herre från The Commonwealth Fund. Vi bjöd på lunch eller middag och Niklas - 3 år - satt med vid bordet i en hög barnstol och åt. Han var iklädd en plasthklapp med en ficka nedtill [...]. Tydligt fanns den här sortens grejor inte i USA och den amerikanske gästen uttryckte sin förtjusning över 'plagget' och sa att det där vore någonting för hans barnbarn."

uppfyllelse:⁸⁶ ”Radstrom arrived in New York September 16th; left for Chicago on the 19th or 20th”, meddelar en kronologisk uppställning i The Commonwealth Funds dossier. En månad senare beskrev stipendiaten sina universitetsstudier i ett brev 22.10.1956 till en av The Commonwealth Funds representanter, Lansing V Hammond.⁸⁷ Han deltog i Walter Johnsons seminarium kring U.S.A:s historia efter 1929, som han betecknade som ”extremely good”, i Daniel Boorstins kurs om amerikansk idéhistoria under 1800-talet, som han också fann ”very good”, och i professor Seidmans kurs om den amerikanska arbetarrörelsen. Den sistnämnda mäktade han dock inte följa i den utsträckning han avsett, eftersom Johnsons seminarier serie visat sig vara tidskrävande.

Man frapperas av att Rådström ej valt någon kurs av Reuel Denney, särskilt med tanke på att såväl denne som hans hustru Ruth ”both were involved in trying to get Pär to make a visit to the University of Chicago” (brev från Denney till Johan Werkmäster, återgivet i dennes doktorsavhandling utan angivande av datum s.330 not 12). Vidare är den litterära huvudfrukten av amerikaresan, romanen *Ballong till månen* (1958) dedicerad till paret Denney. Möjligen var prof. Denney befriad från föreläsningar under den termin Rådström var i Chicago (kanske forsknings- eller kompensationsledighet).⁸⁸

---

86. Rådström föreslog Chicago i den studieplan som bilagts det odaterade brevet till E.K. Wickman (ankom 6.6.1956).

87. Hammond identifierad med hjälp av *Directory of Commonwealth Fund Fellows and Harkness Fellows 1925-1990* (New York, 1991) s.viii.

88. Det är påfallande hur mycket utbyte Rådström haft språkligt av den enda månad som förflutit sedan hans ankomst. Borta är de svedicismer och den allmänna valhänthet i språkbehandlingen som löper som en röd tråd genom hans skrivna engelska före amerikavistelsen, kvar finns blott ett och annat stavfel. Ett citat ur brevet 22.10 får visa hans nyvunna säkerhet:

I would like, though, to start off with de Tocquevilles talk on the majority – the tyranny of majority in the States. He was probably quite right. But that was before the civil war, and before the great immigration.

I think it can be said now that the US is the one democracy which does not believe in the majority. [...] It is all a business of concurring minorities now. Ethnic groups, economic groups, regional groups, religious groups, and so forth. Hence perhaps the american preoccupation with sciences like, for instance, sociology. Hence the lack of principle in political thinking. Because what it all amounts to seems to be to form as grand a coalition as possible without creating a platform that leaves anybody out.

Vilgot Sjöman skildrade sina intryck av den idédebatt som pågick vid University of Chicago vid tiden för hans och Rådströms besök i essän ”Nykritiker mot nyaristotelianer: litteraturforskare strider i USA” (*Ord och Bild* 1959 s.301-307). Se även Sjömans understreckare ”Tre svar på lidandet” (*Svenska Dagbladet*

Rådström framförde önskemål om att göra en resa tillsammans med den brittiske korridorokamraten Harold Evans ”sometime after christmas, travel around for a couple of months and then come back here around the end of March”. För att förverkliga detta behövde han en bil för 700 dollar. Hammond svarade 25.10 att de 700 bildollrarna satts in av stiftelsen på Rådströms konto på The New York Trust.

Om Rådströms engelske reskamrat Harold Evans (*1928) – som sedermera gjort en lysande karriär inom mediavärlden i Storbritannien och USA, där han bor sedan 1984 – har *Directory of Commonwealth Fund Fellows and Harkness Fellows* (1991) följande att meddela, dessvärre i oklart disponerad form:

EVANS, Harold Matthew

President and publisher, Random House Inc, 1990–[97].

Durham (BA, MA). CFF [=Commonwealth Fund Fellowship] 1956–57, Chicago, Stanford: coverage of the Suez crisis in the American press. [Born] 1928, Manchester, England; [married] 1953 Enid Muriel Parker (divorced) [...].

Prior positions: editor-in-chief, *Condé Nast Traveller*, 1986–90; editorial director, *U.S. News & World Report*, 1984–86; editor, *The Times*, 1981–82; editor, *Sunday Times*, 1967–81. (S.113)

Harold Evans har givit ut flera handböcker i journalistik, bland annat det omfångsrika standardverket *Editing and Design. A Five-Volume Manual of English, Typography and Layout* (London, 1972–78). På svenska har hans *Pressfoto! 1956–80. 25 års världsnyheter i bild* (Stockholm, 1981) utgivits. Evans adlades för sina journalistiska förtjänster 2004.⁸⁹

Med sjuhundradollarbilen gjorde Rådström och Evans en resa söderut till Louisiana och Florida och därpå västerut till Arizona.⁹⁰ Tydligt fanns det planer på att hustrun Anne Marie och sonen Niklas (född 1953) skulle ha kommit över någon gång under det sista halvåret, men

---

16.3.1959). Denna debatt synes ha gått Rådström obemärkt förbi, i alla fall kommenterar han den ej.

89. För vidare upplysningar om Harold Evans och resan, se Werkmäster: op. cit. s.137f.

90. Rådström hävdade i ett brev till Kerstin och Lars Forssell, skrivet strax efter nyår 1957 och publicerat under rubriken ”Skvallra åtminstone lite! Jag kan inte leva utan skvallar” i *Dagens Nyheter* 5.1.1973, att ytterligare två personer medföljde i hans nyinköpta Dodge, modell 1951: Massadah Halevi och Michel Gurevitj, båda ”från Israel”. Av nyss citerade stipendieförteckning framgår att de båda – såvida de verkligen existerade i sinnevärlden – ej vistades i USA genom The Commonwealth Funds försorg.

detta inhiherades då Rådström i stället for hem till Sverige drygt ett halvt år efter sin ankomst, det vill säga efter ungefär halva den tilltänkta tiden. ”Jag och vår son skulle ha kommit över det sista halvåret, var det bestämt.”⁹¹ Under rubriken ”Emoluments” finner man i stiftelsens ”Conditions of Award and Tenure” (s.2) de bestämmelser som skulle ha reglerat övriga familjemedlemmars besök:

If, on a plan approved by the New York officers of the Fund, a Fellow is joined in the United States by his wife for a part of his Fellowship (normally during the period of his major travel), the married allowance [\$50 för makan, \$50 för ett barn] may be increased by \$150 a month for a period not exceeding three months. (Allowances for children will remain unchanged.) In the absence of assured additional financial support, it is most unwise for a Fellow to contemplate being joined by his wife except during this three-month period. Bringing children is definitely discouraged.

Man får förmoda att bland annat de finansiella fördelarna med ett besök av hustrun kan ha verkat som ett lockbete på Rådström, som tycks ha haft svårt att klara sig på de \$225 i månaden (cirka 20.000 kronor i dagens penningvärde) han fick av stiftelsen för levnadsomkostnader (utom böcker, terminsavgifter vid universitetet och resor, vilka bekostades av andra konton).

Ett spår av hustruns påtänkta amerikaresa skymtar i ”Financial Account * Par Radstrom” i new yorkdossieren, där en post under rubriken ”Fellowship Funds to be paid to Radstrom” lyder: ”Allowance for wife’s travel- 450.00” (avser transporten fram och åter över Atlanten).

Stiftelsens ”Conditions of Award and Tenure” innehåller under punkt 1 bland annat följande statut: ”Extensions for a further period up to nine months’ residence will be considered, if required, to round out a program of study ably pursued during the first year.” Rådström hade alltså – som Vilgot Sjöman året före (enligt brev till Dag Hedman 8.11.1990) – kunnat få en förlängning av vistelsen i Förenta Staterna om han hade velat. Det förefaller som om man från stiftelsens sida försökt förmå Rådström att ansöka om en förlängning; den kronologiska förteckningen över Rådströms aktiviteter i The Commonwealth Funds arkiv vet nämligen att meddela under 25.1.1957: ”Letter from R. [to] LVH [Lansing V Hammond] – will not apply for extension.”

Det tycks som om han vid vistelsens avbrott var på väg mot västkusten. Rådström skrev till E.K. Wickman: ”It was also my intention

---

91. Anne Marie Rådström till Dag Hedman 17.8.1992.

to sell the car when I got out to the westcoast.”⁹² Av Lasse Bergströms brev till Rådström 14.12.1956 framgår också att adressaten uttryckt en avsikt att fara till Kalifornien: ”Arizona, ja, och California, ja. Det låter inte dumt för en stockholmsslav dagen efter Lucia (blaskig, rätt varm och massor av föga attraktiva ljusdrottningar).” Rådströms föregångare Vilgot Sjöman hade bland annat haft en givande tid i Los Angeles’ filmvärld.⁹³ Även i Rådströms fall var det drömverkstäderna i Hollywood med omnejd som var målet.⁹⁴ Syftet med detta planerade besök är oklart, men med flera filmmanus på sin meritlista är det inte omöjligt att han tänkt vandra i Hjalmar Bergmans fotspår. Att Vilgot Sjömans exempel stått Rådström för ögonen torde väl ej vara en alltför djärv hypotes. Samtidigt bör det påpekas att han tydligen avsåg att under amerikavistelsen på frilansbasis fortsätta sitt arbete som manuskriptansaffare åt Radiotjänst. Han hade givetvis större möjligheter att effektivt komma åt radiomanus om han sökte upp de stora bolagen runt Sunset Boulevard.⁹⁵

*

DET FINNS MÅNGA frågetecken kring Rådströms amerikavistelse. Redan i samband med ansökan om resestipendium till USA från The Commonwealth Fund 1956 uppförde han sig okonventionellt. Efter det att S. Gorley Putt 11.4.1956 meddelat att stipendiet tilldelats honom, anlände en kontraorder, daterad 2.5: När Putt hade sänt sitt meddelande hade han varit ”under the impression that your revised programme of study had been seen and approved by Mr. Wickman. I now learn that he has not received this statement, in spite of your cabled message that it had been mailed March 29. Nor has a copy of it reached the London office.” Efter 20 dagars tystnad från Sverige

92. Odaterat, ankom 14.2.1957.

93. *Directory of Commonwealth Fund Fellows and Harkness Fellows 1925-1990* (1991) meddelar lakoniskt att Sjöman under sin stipendietid vistades vid ”UCLA” (University of California, Los Angeles) och ägnade sina studier åt ”writers in the film industry” (s.343). Se även Sjömans redan nämnda *I Hollywood*.

94. Se Rådströms kåseri ”Så mötte jag Bertil Malmberg” (*Läste Ni* 1962:4 s.2f): ”annars hade jag väl åkt till Hollywood”. Ett intresse för filmstaden kan redan beläggas i den av Rådström författade recensionen ”Faust i Hollywood” (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 11.7.1953).

95. Rådströms amerikaupplevelser placeras i sitt litteraturhistoriska sammanhang i Gunnar Eidevalls doktorsspecimen *Amerika i svensk 1900-talslitteratur* (Stockholm, 1983), där det nionde kapitlet handlar om ”Växande Amerikaskepsis på 50-talet: Vilgot Sjöman, Folke Isaksson, Bo Setterlind och Pär Rådström” (s.144-163); avsnittet om Rådström är koncentrerat till s.157-163.

gjorde Putt 22.5 en ny påstötning i ärendet, som föranledde stipendiaten in spe att skriva (odaterade) apologetiska brev till honom och E.K. Wickman (det senare bär ankomststämpeln 6.6.1956). Han vidhöll i båda breven att han sänt en ny studieplan i mars; som förklaring till att den ej kommit fram föreslog han att den kanske förkommit vid posthanteringen på Radiotjänst. En 'ny' studieplan i essäform bifogades brevet till Wickman. I själva verket hade han sannolikt inte skrivit någon studieplan tidigare, vilket synes styrkt av följande formulering i brevet till Wickman, där han så att säga försägar sig: "I think the reason for my silence is more psychological. It feels horrible to put the fate of a would-be wondrous year on a few sheets of paper."

När slutligen själva antagningsförfarandet var överstökad, skrev olika medarbetare i stiftelsen en gång i månaden från New York och London med förfrågningar om huruvida stipendiaten önskade hjälp med att organisera överresan (8.6, 9.7 och 8.8.1956), men förblev utan svar, av dossieren i The Commonwealth Fund att döma.

När Rådström kom fram till New York lyckades han så gott som omedelbart försvinna ur stiftelsens blickfält. En anonym kronologisk sammanställning i dess rådströmdossier har endast ett vagt notat om att han lämnat staden "on the 19th or 20th". En månad senare (18.10) heter det:

Letter from Mrs. R. to EKW [E.K. Wickman] asking about the family allowance – how much it will be and when she will receive it. We had had no word from Radstrom and no adress for him. Lanse [Lansing V Hammond] and I decided to hold Mrs. R's letter a few days in the hope that we would hear from R. in reply to an invitation which LVH [åter Hammond] had sent out Oct. 9th, c/o Professor Johnson.

Det här var naturligtvis inte någon tillfredsställande situation för stiftelsen, och det första livstecknet från stipendiaten i form av ett svarsbrev till Hammond "giving for the first time his address" 22.10 måste ha hugsvalat sinnena på kontoret i New York. Efter att ha besökt Rådström i Chicago och även sammanträffat med ett par av hans lärare vid universitetet där, skrev en uppenbart lättad Hammond följande memorial, daterat Chicago 17.11.1956, det vill säga samma dag som mötena ägt tum:

Walter Johnson feels that Par has an unusually keen, comprehensive mind and is delighted to have him there. Johnson congratulated us on picking him up and feels (rightly, I think) that Chicago is the place for him – so does Par. He seems to be making friends easily

and everything is going well. Johnson has taken special pains to introduce him around and is convinced that it is worth the effort.

Prof. Boorstin (Am. Intellectual History), at lunch, is obviously on a close friendship basis with Par – admires his work, finds his observations stimulating and is happy to have him for an Associate. All is well here.

Som vanligt lyckades Rådström charmera omgivningen och ge intrycket av att "All is well here". Det var det säkert också, men det var en dans vid vulkanens rand. I och med resan till Sydstaterna kom författaren återigen på glid.⁹⁶

I Commonwealth Funds "Conditions of Award and Tenure" (s.2) lyder femte punkten: "A Fellow shall render a report on his work and experience in the United States on completion of the Fellowship." Någon sådan presterade Rådström aldrig. I stället tycks han för tredje gången effektivt ha gått under jorden, vad new yorkorganisationen beträffar. "We lost contact with him shortly after his Fellowship and we could not establish what happened to him until quite recently."⁹⁷

Vare sig författaren betraktade sin amerikavistelse som ett personligt misslyckande eller inte, kom den att spela en positiv roll i hans kulturella karriär. I efterhand framstod stipendievistelsen som en merit, och han kunde omvandla upplevelserna i Den nya världen till radioprogram, tidningsmaterial, skönlitterära texter och anekdoter.

---

96. Här kan erinras om det brev från Harold Evans till Johan Werkmäster som den senare citerar i sin avhandling (utan angivande av datum). Evans beskriver där situationen när han och Rådström kom fram till Florida för att hälsa på den engelske författaren Mark Benney (pseudonym för den f.d. fängelsekunden Henry Ernest Degras, född 1910):

I was mad because when we got there Pär had absolutely no idea where Mark Benney was or what the name of the host was. We spent hours trying to prompt Pär's memory and at drug store phone booths. I think the name we were looking for was Greek and we tried every Greek name we could remember. (s.138)

Enligt Rådström letade de båda resenärerna efter Mark Benneys svärmoder, som var grekiska (brev till paret Forssell, januari 1957, omtryckt under rubriken "Skvallra åtminstone litet! Jag kan inte leva utan skvaller" i *Dagens Nyheter* 5.1.1973).

97. Robert Kostrzewa, stiftelsens dåvarande Deputy Director, i brev till Dag Hedman 30.7.1992.

PÄR RÅDSTRÖM OCH POPULÄRFIKTION

Kriminalhistorier, eventuellt inflytande från spionberättelsen, science fiction

MED DEN INTE helt lyckade utgången av stipendieresan i minne, måste man onekligen fråga sig vari USA:s lockelse för Rådström låg. En väsentlig roll härvidlag torde säkert hans jazzintresse ha spelat,⁹⁸ men det bör även noteras att ett markant intresse för amerikansk litteratur, särskilt amerikansk populärlitteratur, kan beläggas tidigt i Rådströms karriär. Detta synes han huvudsakligen ha odlat under sin 'borgerliga' period, medan han i stort sett tycks ha sökt undertrycka den under den 'socialdemokratiska' fasen, då honnörsord som "riktigare och sannare" dyker upp i hans litterära program.⁹⁹ Här skall nu kortfattat arten och graden av denna mindre uppmärksammade sida av författaren belysas. Det finns i själva verket mycket som tyder på att Rådström omkring 1950 övervägde en karriär som författare av kriminalberättelser.

Rådströms intresse för kriminalfiktion – främst av Raymond Chandler (1888–1959) och Dashiell Hammett (1894–1961) – kan beläggas såväl i hans läsning som i hans verk.¹⁰⁰ Kerstin Bratt skriver

-----
98. Se Bratts licentiatavhandling (s.37–42) och Werkmästers doktorsspecimen (s.191).

99. "Orientering mot livet" i Lasse Bergström [red.]: *Varför skriver vi? Fjorton unga författare har ordet* (Stockholm, 1953) s.80.

100. En ansats beträffande denna sida av författaren finns i Mårten Nilssons C-uppsats *Pär Rådström som deckarförfattare. En jämförelse mellan Rådström och hans förebilder Hammett och Chandler* (Uppsala, 1980), omtryckt i förkortad form i *Jury* 1985:1.

Beträffande författarens kännedom om amerikanska 'hårdkokta' kriminalromaner, se även: "Ensamhet mellan plastpärmar" (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 2.2.1953), där Rådström skriver om "USA:s mest sålda litteratur, de billiga våldsromanerna. Detektivroman är inte längre ett adekvat uttryck" för denna genre, som "har utvecklats sen den påbörjades med Dashiell Hammetts,

om Rådströms läsvanor under 1940-talet i sin licentiatavhandling del I: "samtliga intervjuer jag gjort stryker under att Rådström [...] läste enormt mycket, [...] det var historiska och rent politiska böcker[,] samt detektivromaner till allra största delen" (s.55). Räknar man således de historiska och politiska verken som facklitteratur, skulle detektivromanerna ha utgjort huvudmålet på Rådströms skönlitterära meny. Det tidigaste exemplet på detta intresse i hans produktion torde vara en ganska grov parodi på Dashiell Hammett, dennes anonyma detektiv *The Continental Op*, och romanen *The Maltese Falcon* (1930; detektiven där heter dock Sam Spade). Rådströms historia heter "Den kontinentale Op kommer tillbaka" och publicerades under pseudonymen Hashiell Damm'it (*OBS!* 1949:3; omtryckt i *Jury* 1985:2).¹⁰¹ Mårten Nilsson har fäst uppmärksamheten vid uppgiften i inledningen till det andra kapitlet av Rådströms roman *Stjärnan under kavajslaget* (1949) att Lloyd Cregan varit "stationerad på Aleuterna tillsammans med Dashiell Hammett".¹⁰² Nilsson har dock ej noterat att kapitlet i sin helhet utgör en motiv- och stilparodi på Hammett och den 'hårdkokta' skolan. Under perioden 1949–53 medverkade Rådström som författare av kriminalberättelser i denna tradition i *Folket i Bild* och *Lektyr* (i sistnämnda organ oftast under signaturen Pete Rod). Hans följetong "200,000 falska" (*Lektyr* 1952:20–29) avlöstes av Hammetts "Malteserfalken" (1952:30–50).¹⁰³ Inom denna tidsram infaller även tillkomsten av två verk, där de hammettska stildragen fått träda tillbaka något. Rådström skrev dessutom om senator Joseph McCarthys förhör med Hammett i artikeln "Gick Jung i kyrkan?" (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 9.4.1953).

Beträffande Rådströms intresse för Raymond Chandler, kan en utgångspunkt kanske ha varit dennes novell "Drama i bergen" ("No Crime in the Mountains", 1941), vilken gick som följetong i *Lektyr* (1951:26–30) under Rådströms tid som medarbetare där, i översättning

---

av moralisten Gide berömda böcker, *Poisonville* och *Blood Money*", och vidare "Exportdemokrati" (*AB* 10.3.1957; omtryckt i samlingsvolymen *Pär Rådström* 1983; den åsyftade passagen återfinnes där på s.217).

101. Möjligen kan Lorenz von Numers' översättning av Hammetts novell "En man kallad Spade" i *OBS!* 1948:13 (orig:s titel: "A Man Called Spade", 1932, i bokform i *The Adventures of Sam Spade and other Stories*, 1944) ha givit Rådström någon inspis.

102. Pär Rådström: *Stjärnan under kavajslaget* (Stockholm, 1949) s.19, Nilsson: op. cit. s.14 i *Jury*-versionen. Jämför Dashiell Hammett & Robert Colodny: *The Battle of the Aleutians. A Graphic History* 1942–43 (Adak, Alaska, 1944).

103. Inget översättarnamn är angivet, men det rör sig om ett omtryck av Greta Åkerhielms översättning, som redan hade givits ut i bokform 1935.

av Rådströms gode vän Uno Florén.¹⁰⁴ Man kan också notera att Rådström i romanen *Sommargästerna* (1960) ger en stiliserad synopsis av "en detektivroman från Los Angeles" (s.59) – vilket väl rimligtvis syftar på Chandler, som nästan alltid har Los Angeles som spelplats för sina kriminalhistorier (Hammett föredrar San Francisco). Möjligen har fantasierna i *Sommargästerna* om Paul Renbergs lik under vattnet (s.85f) inspirerats av Chandlers roman *The Lady in the Lake* (1943), där det förekommer en likartad scen. I Rådströms roman *Översten* (1961)¹⁰⁵ finns en tydligare allusion till Chandler, eller ett lån, om

-----

104. Det ligger nära till hands att fundera på om det inte i själva verket är Uno Floréns inflytande som kan spåras i Rådströms intresse för 'hårdkokt' amerikansk kriminalfiktio. Florén hade varit hans nära vän sedan åtminstone tiden för medarbetarskapet i kulturtidskriften *Sesam* 1946, där Florén var redaktör. Det var även han som lockat med Rådström i redaktionen för *OBS!*, den tidskrift där Hashiell Damm'it-bidraget publicerades 1949 – kanske på Floréns uppmaning? Rådström har till yttermera visso vittnat om den äldre kamratens roll som stilistisk mentor åt honom i "När jag var 21. 1946" (*Vintergatan* 1962; omtryckt i samlingsvolymen *Pär Rådström*, 1983): "Uno Florén, en man jag står i stor tacksamhetsskuld till. Bland annat för att han lärde mig att man aldrig skär guld med täljknivar, aldrig blir lång i ansiktet, aldrig kommer i grevens tid, aldrig tar sin Mats ur skolan och över huvud taget använder så få klichélikelser som möjligt." (s.70f) Kerstin Bratt återger i sin licentiatavhandling del I (s.24) Sten Möllerströms i en intervju hon gjort med honom framförda åsikt om Uno Floréns betydelse för Rådström. Möllerström bör onekligen ha vetat vad han talade om: han hade nära kontakt med de båda författarna från mitten av 1940-talet till deras död 1963 respektive 1983. Yrkesmässigt samarbetade de – jämte Gustaf Adolf Mannberg – bland annat i *OBS!* och i *Göteborgs Morgonpost* (jämför not 45 ovan och Werkmäster: op. cit. s.43–46). – Efter Rådströms död tycks den kvarlevande trion under 1970- och 1980-talet delvis ha varit verksam hos Bokförlaget Bra Böcker i Höganäs: förlagschefen Sven Gunnar Särman (född 1925), en av Möllerströms medarbetare från *Göteborgs Morgonpost*, anställde honom från mitten av 1970-talet som redaktör för olika antologiprojekt (jämför Möllerström: *Tidningsmakaren* s.158ff); senare tillkom Uno Florén i likartad position. Vad Mannberg beträffar kan här erinras om hans "Förord" till Bra Böckers nyutgåva av Rådströms *Årans portar* 1984.

105. Beträffande *Översten* kan i enlighet med ett memorial av Ragnar Svanström 4.12.1959 nämnas, att "en biografi [över] Gustaf IV Adolf[,] som han länge intresserat sig för", stod på Rådströms program redan i slutet av 1959, alltså nästan ett och ett halvt år tidigare än vad som nämns hos Werkmäster (op. cit. s.252). Verket hette från början *Överste Gustafsson* (titeln *Översten* dyker först upp i ett brev från Rådström till Lasse Bergström 5.4.1961).

Werkmäster skriver att Rådström "sannolikt hade [...] en hel del nytta av Sten Carlssons stora biografi från 1946 om Gustaf IV Adolf" (s.258) som inspiration till *Översten*. I norstedtkorrespondensen nämns dock andra källor: Rådström skrev till okända personer på Norstedt, som höll ställningarna medan Lasse Berg-

man så vill. I en scen som utspelas i Lyon tycks huvudpersonen Peter Renner försöka rädda sin assistent Tamara från att köras över av en bil. Senare omtolkas denna scen, så att läsaren får reda på, att Renner i själva verket försökt mörda henne genom att knuffa henne framför bilen. Detta torde kunna föras tillbaka på Chandlers roman *The High Window* (1942), där mysteriestrukturens kärna gäller en person som av ett fotografi att döma tycks ha försökt rädda en annan från att falla ut genom ett fönster. Senare omtolkas bilden så att läsaren förstår att vederbörande i själva verket knuffat ut den andre.

Kärleken till Chandler lockade Rådström till hans två enda kända omfattande återfall till kriminalgenren efter 1954, nämligen översättningen av tvenne radiodramer, som han gav titlarna ”Ett litet snöre – värt 30000 dollars” och ”Cirkus i stan”, sända i radio 28.1 och

---

ström och Ragnar Svanström var bortresta, den 17.3.1961: ”Om Ragnar är hemma[,] påminn honom snällt om några böcker som sysslar med 1800-talet[,] som till exempel Hornborgs [Eirik Hornborg: *När riket sprängdes. Fälttågen i Finland och Västerbotten 1808–1809*. Stockholm, 1955].” Lasse Bergström lovade Rådström 24.3.1961: ”Om några dagar avgår också härifrån några böcker. Det rör sig om Höjers 3 väldiga volymer om *Karl XIV Johan*, [...] Girod de l’Ain’s *Désirée Bernadotte* och den del av *Svenska utrikespolitikens historia*, som behandlar den tid Du är intresserad av.” Bergström till Rådström den 4.4.1961: ”Jag hoppas Du nu har fått de böcker som vi sände Dig. Bland dem fanns tyvärr inte med Hornborgs *När riket sprängdes*. Av för mig ganska oförklarlig anledning är den totalt slut från vårt lager. Jag gör emellertid ivriga försök att anskaffa ett exemplar och hoppas att det skall komma fram så snart som möjligt.” 5.4.1961 skriver Rådström till Bergström från Giulianova i Italien: ”Mellanavdelningen[,] den om Översten, allas vår Konung, visar sig omöjlig att få till här[,] trots dina snabbt och vänligt nedsända böcker. Jag måste ha tillgång till mer material[,] då det ju inte endast skall bli en essä om makten[,] utan även en snabbgenomgång av den tid Gustaf IV Adolf tänkes ha genomlevt. [...] Det skall inte bli en historiebok[,] utan en roman.” Man kunde kanske ha skäl att gå utanför fackhistorikernas krets på jakt efter Rådströms inspirationskällor. Av Gunnar Syrénhs avhandling *Makten och ensamheten. Studier i Lars Forssells historiedramatik* (Stockholm, 1985) s.12 framgår att Gustaf IV Adolf behandlats av flera lyriker: William Wordsworth, C.W. Böttiger, Johan Ludvig Runeberg och Carl Snoilsky. Men det är väl snarast i Sophie Elkans roman *Konungen. En sannsaga* (1904–06) som man kan förmoda att Rådström grävt för att få fylligare information om Gustaf IV Adolf. Särskilt en nära jämförelse mellan Rådströms roman och några kapitel i den tredje volymen av Elkans verk, betitlad ”I landsflykt” skulle vara löande. Det gäller då närmast första underavdelningens åttonde kapitel, ”På Ulysses’ haf” och andra underavdelningens första och andra kapitel, ”Passageraren i postvagnen” och ”En depesch från Sverige”, där ett möte i Basel mellan en herr von Muralt och överste Gustafsson skildras och såväl stämnings- som intrigmässigt företer likheter med mötet i Basel mellan Peter Renner och överste Gustafsson (i kapitlet ”Översten” s.107–135).

11.2.1958. Det kan vara motiverat med en kort utvikning för att här klara upp dessa pjäsers proviniens.

Werkmäster menar: ”i båda fallen var det kriminalpjäser av Raymond Chandler” (op. cit. s.159). Man kan lätt bringas att tro att det förhåller sig så, särskilt som de i Sveriges Radios dokumentarkiv bevarade manuskriptens titelblad beträffande båda pjäser har uppgiften: ”Kriminalscen *efter* Raymond Chandler” [kursiverat här]. I Sveriges Radios rådströmförteckning är det ännu mer förvirrande, ty där uppgives beträffande båda pjäser: ”Kriminalpjäs för radio *av* Raymond Chandler” [kursiverat här] (s.8).¹⁰⁶ Faktum är emellertid att ingen av pjäserna egentligen har någonting alls med Chandler att göra. I Frank MacShanes standardverk *The Life of Raymond Chandler* (1976) framgår sammanhanget delvis: Ray Stark, Chandlers litterära agent, ”succeeded in selling 'The Adventures of Philip Marlowe' to the Columbia Broadcasting Company in September of 1948 at a weekly rate of 250\$ [...]. Gerald Mohr was chosen to play Marlowe and Mel Dinelli was selected as the writer, although he soon withdrew in favor of a team of writers, Gene Levitt and [Robert] Mitchell, who together wrote 101 shows, enough for two years of the program. After the first three or four programs Chandler did not insist on checking the scripts.”¹⁰⁷ Det framgår tydligt av MacShanes framställning att Chandler aldrig levererat något manuskript till radio eller television, utan att det rörde sig om nyproducerat material som använde sig av Philip Marlowe i huvudrollen, för vilket Chandler fick betalt.¹⁰⁸ Här kunde spåren ha slutat, men lyckligtvis finns uppgifter om originaltitlarna på manuskripten i Sveriges Radio, det vill säga ”The Long Rope” (”Ett litet snöre – värt 30000 dollars”) och ”The Flying Trapeze” (”Cirkus i stan”). En undersökning av originalmanuskripten till den första sviten av *The Adventures of Philip Marlowe* (1948–49), bevarade i Pacific Pioneer Broadcasters of Hollywoods arkiv, visar att Mel Dinelli (1912–91),

-----
106. Upplysningarna ur Sveriges Radio-förteckningen återgives i Solveig Nivén & Sten Davidsson: *Pär Rådström. En bibliografi* (1979) s.21 n:r 136 och 137.

107. Frank MacShane: *The Life of Raymond Chandler* (London, 1976) s.163. MacShanes beskrivning av arbetsfördelningen inom den amerikanska författartrion saknar täckning i källmaterialet. Av manuskripten, som förutom själva pjäsmaterialet även omfattar hallåmannens på- och avannonseringar av varje program i serien och kontrakt för varje enskilt drama, framgår att Dinelli/Levitt/Mitchell tillsammans skrev två tredjedelar av den första *Marlowe*-serien, innan Dinelli drog sig ur. (Det första av enbart Levitt/Mitchell författade stycket sändes 8.10.1949.)

108. Endast det första avsnittet i CBS-serien hade ett chandlerverk till grund, novellen ”Red Wind” (1938). Dramatiseringen var dock gjord av Dinelli/Levitt/Mitchell.

Gene Levitt (1920–99) och Robert Mitchell (1918–92) tillsammans är angivna som upphovsmän till båda de av Pär Rådström översatta pjäserna.¹⁰⁹ Frågan återstår dock huruvida denne var medveten om vilka som verkligen skrivit dem.

Det förefaller troligt att valet av mål för Rådströms långa transkontinentala bilresa 1957, Los Angeles, på något sätt sammanhängde med Raymond Chandler. Kanske lekte honom en intervju i hågen – det hade onekligen varit en fjäder i hatten och hett stoff att exempelvis sälja till Radiotjänst. Chandler hade emellertid redan 1946 flyttat från Los Angeles till La Jolla, strax norr om San Diego. Huruvida Rådström var okunnig om förhållandet eller kan ha avsett att göra en utflykt dit är okänt.

Det kan vara på sin plats att i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på tidskriften *OBS!* som grogrund för ett kriminallitterärt intresse. Flera medlemmar av redaktionen kan ha verkat inspirerande på Rådström, främst kanske Uno Florén och Gunnar Unger (1915–76), men även Sten Möllerström förefaller ha haft sitt finger med i urvalet av den strida flod av kriminalberättelser som återfinns i *OBS!*¹¹⁰ Som exempel på de mera ambitiösa satsningarna i tidskriften på genren kan den serie med detektivnoveller nämnas, som publicerades i *OBS!* 1948:11–14. Där finns Edgar Allan Poe, Arthur Conan Doyle, Maurice Leblanc, Gilbert Keith Chesterton, Dorothy L. Sayers, Dashiell Hammett, Agatha Christie och Ellery Queen representerade. Vidare trycktes under 1950–51 en serie ”*OBS!*-thrillers” av bland andra William Faulkner och Vic Suneson (pseudonym för Sune Lundquist).

Johan Werkmäster har fäst uppmärksamheten på ytterligare exempel på Rådströms produktion av kriminalfiktion, nämligen en under pseudonymen Ruben Panck publicerad deckarparodi, ”Den skriande orättvisan”, som löpte som följetong i *Göteborgs Morgonpost* 3–6.8

---

109. En andra philip marloweserie gick i juli–oktober 1951 (MacShane, op. cit. s.164f). Ytterligare information hos MacShane om Philip Marlowe som radiohjälte på s.162.

Adressen till Pacific Pioneer Broadcasters of Hollywood är: 1500 Vine Street, Hollywood, California 90028. Andra utmärkta institut i los angelesområdet av eventuellt intresse för etermedieforskaren är The American Library of Radio and Television, 1401 E Janss Road, Thousand Oaks, California 90362 och The Society to Promote and Encourage Radio Drama, Variety, and Comedy, P.O. Box 669, Manhattan Beach, California 90266. – ”The Long Rope” sändes av CBS 5.2.1949, ”The Flying Trapeze” 19.2.1949.

110. Se exempelvis Möllerströms under signaturen Erland publicerade ”Hur detektiverna valdes till *OBS!* sommarantologi” (*OBS!* 1948:11).

och 8-11.8.1949, och Rådströms opublicerade *Lilla vän, lilla vän. Detektivroman* (1952) av pseudonymen Sten Lyberg.¹¹¹

En pionjärinsats gjorde Rådström som presentatör av amerikanska 'sleaze'-serier i essän "Ensamhet mellan plastpärmar" (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 2.2.1953). Materialet för artikeln utgörs av texter som ingår i den flora av serier bestående av hårdkokta kriminalromaner med påfallande erotiska inslag, som växte lavinartat under främst 1940- och 1950-talen i Storbritannien och USA¹¹² De serier som nämns i Rådströms artikel är Bantam Books, Del Mysteries, Gold Medal Books, Pocketbooks och Signet Books, och de verk som behandlas av honom är Gil Brewer: *So Rich, So Dead* (1951), James M.

---

111. Werkmäster: op. cit. s.44f och 58. Se även densamme: "Har ni läst något av Ruben Panck?" i *Jury* 1986 s.35f.

Av brev från Rådström till Ragnar Svanström, daterat Santa Cruz på Teneriffa 24.3.1952, framgår att *Lilla vän, lilla vän* skrevs 1952 (härmed preciseras Werkmästers uppgift "1951 eller 1952", op. cit. s.59). Rådström skriver:

De[n] är rätt rolig[...] och den är snart klar. Givetvis räknar jag med att den skall ge mig de millioner jag behöver. Men enligt lagen om tillgång och efterfrågan är jag villig att stryka ett par nollor.

När den är färdig skall jag skicka den.

Det är emellertid ej belagt att romanen verkligen avslutades; det manuskript som finns i Gunnel Rådströms ägo slutar efter ett sjuttioal sidor. Anne Marie Rådström, som var med på Teneriffa 1952, har i brev 17.8.1992 meddelat att detta fragment sannolikt är allt som blev skrivet på detektivromanen.

112. För presentationer av denna verkgrupp, förlagsverksamheten och de tryckfrihetsmål för sedessårande publicering som författarna och förläggarna gav upphov till, se Steve Holland: *The Mushroom Jungle. A History of Postwar Paperback Publishing* (Westbury, Wiltshire, 1993), Maurice Flanagan: *British Gangster and Exploitation Paperbacks of the Postwar Years* (Westbury, Wiltshire, 1997), Gari Lovisi: *Dames, Dolls and Delinquents. A Collector's Guide to Sexy Pulp Fiction Paperbacks* (Iola, Wisconsin, 2009) och densamme: *Bad Girls Need Love Too. Pleasure Yourself with Pulp Fiction* (Iola, Wisconsin, 2010).

Svenska exempel på genren är exempelvis Gösta Palmcrantz' (1888-1978) under pseudonymen Gösta Segercrantz publicerade långnovell "Mrs Diana Strauss finner en ny gigolo" (*Våra Nöjen* 1929:7-11; omtryckt i bokform i *Trumf i hjärter, madame!* 1929), hans roman *Bödel - gör din plikt!* (*Blixt-Magasinet* 1941:23) och hans under pseudonymen Jean Tornado utgivna serie noveller om Monsieur Sauval i tidskriften *Pin Up* 1945:1-1946:4. Jämför Dag Hedman: "Gösta Palmcrantz - elegant och hårdkokt" (*Jury* 2008:3) och densamme: *Extravaganta eskapader. Gösta Palmcrantz' liv och verk* (*Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala* 56. Uppsala, 2008) s.214, 301, 364 (novellen), 299-302 (romanen), 313 och 327 (novellserien). - Ett tack riktas till redaktör Johan Wopenka, som fäst uppmärksamheten vid sleazegenren och dess historia.

Cain: *Love's Lovely Counterfeit* (1942), John Gonzales: *Death for Mr Big* (1951), William Bradford Huie: *The Revolt of Mamie Stover* (1951), Richard Starnes: *Another Mug for the Bier* (1950) och Samuel S. Taylor: *Sleep No More* (1949). Det Rådström ser som genomgående inslag i romanerna är moralismen, masochismen, naturalismen och straffixeringen.

Framlidne professor Bo Bennich-Björkman påpekade vid samtal 1992 det faktum att den bibliska historien om skökan Rahab som hjälper Josuas spioner i Jeriko (Josua 2 kap.), vilket spelar en roll i Rådströms roman *Stjärnan under kavajslaget* (1949) s.118–121, hade lyfts fram av Vincent Starrett i hans förord till *The World's Great Spy Stories* (1944) s.11. Man frågar sig om Rådström läst antologien och därigenom fått sin uppmärksamhet fäst på bibelpassagen. (I övrigt spelar *Bibeln* nämligen en obetydlig roll hos författaren som källa för allusioner och citat.¹¹³) Bennich-Björkman påpekade vidare att man kunde undra huruvida Rådström i allmänhet varit påverkad av den moderna spionromanen av Graham Greenes typ vid uppläggningsen av *Stjärnan under kavajslaget*. Gemensamma nämnare är onekligen fixeringen vid identitetsproblem, trolöshet och ensamhet.¹¹⁴

Det är tänkbart att även Rådströms intresse för science fiction kan föras tillbaka på umgänget med redaktionen för *OBS!*. I varje fall trycktes hans första lärospån i genren, en översättning av Robert Blochs

---

113. Klas Östergren har i sitt förord till *Pär Rådström* (1983) s.13 påpekat: "Rådströms böcker är inte sällan späckade med citat och allusioner", och ger några exempel (Atterbom, Stagnelius). I *Årans portar*, för att ta ett exempel, förekommer inte bara de av Werkmäster (op. cit. s.94f) nämnda Stagnelius och Forssell. Som Britt-Marie Eklund visat i *Aktuella fenomen och litterär tradition i Pär Rådströms Årans portar* (otryckt C-uppsats i Litteraturvetenskap, VT 1972, Uppsala, s.13–19, 21, 23), alluderas det i romanen även till och citeras från Almqvist, Frans G Bengtsson, Edvard Bäckström, Franzén, Fröding, Heidenstam, Lenngren, Birger Sjöberg, Hjalmar Söderberg, Evert Taube, Thorild och Wallin. – Vidare kan nämnas att Snoilskys diktsamling *Svenska bilder* (1886), som första gången nämns av Rådström i ett brev till Ragnar Svanström 11.8.1952, återkommer i olika sammanhang hos författaren, till exempel "Herr Jans likfärd" (AB 5.6.1958) och "Svenska bilder" (novellsamlingen *Ro utan åror*, 1961). Att Rådström själv fäste en viss betydelse vid detta litterära grepp, visas inte minst i ett brev till Ragnar Svanström 31.5.1955 beträffande *Paris. En kärleksroman*: "För den som är något så när insatt i amerikanska litteraturhistoriska förhållanden blir den väl också litet mer lustig än för de andra. Jag har roat mig med insmugna citat här och där. Men ej på ett sådant sätt – hoppas jag – att det på något sätt stör det totala. Det är ju nu en gång så att böcker vinner på att vara läsbara."

114. Att Rådström åtminstone några år senare verkligen var förtrogen med Greene synes belagt i ett brev till Ragnar Svanström, daterat Santa Cruz på Teneriffa 24.3.1952.

novell ”En enkel till Mars”, just i *OBS!* (1950:5).¹¹⁵ Andra utslag av detta intresse är Rådströms förslag till Ragnar Svanström 8.6.1953, att Norstedt skulle ge ut Ray Bradburys roman *The Martian Chronicles* (1950), och att han själv skulle svara för översättningen. Att påstötningen ej ledde till någon åtgärd från Norstedts sida torde bero på att man kände till att boken samma år skulle utgivras av Forum under titeln *Invasion på Mars* i Olle Mobergs och Alf Henriksons översättning.¹¹⁶ Rådströms första tryckta science fictionnovell, ”Rymdskeppet Tellus’ återkomst”, publicerades i *Vi* 1953:28. Strax därpå (29.9.1953) sändes hans första svenska radioprogram, *Bokkarusellen går. En rundtur med Pär Rådström i underhållningsromanernas värld*, där science fiction utgör ett väsentligt inslag.¹¹⁷ I artiklar i *Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 1953–54 recenserade Rådström science fictionböcker.¹¹⁸ Åren 1958–60 var han knuten som ”konsulent” till tidskriften *Galaxy*. Det förvånar knappast att redaktören för tidskriften

---

115. Gustaf-Adolf Mannberg skrev i ett brev till Dag Hedman 28.10.1992 tvärtemot att han inte trodde att Rådströms sf-intresse härrörde från *obs!*redaktionen, ”där man nog var ganska kallsinnig för den genren, snarare då från den amerikanska litteraturen, som han följde mycket noga, den seriösa litteraturen såväl som Sf- och (den hårdkokta) deckarlitteraturen”. – Dan Brundin har skrivit två korta och delvis överlappande uppsatser i ämnet, ”Pär Rådström som science fiction-författare” (*Minotauren* 17, mars 2003) och ”Pär Rådström i sf-perspektiv” (*Mitrania* 2003:1). I båda observerar Brundin helt riktigt att motiv som tids- och identitetsförskjutningar och -dubblingar ingår i Rådströms sf-noveller, dock utan att nämna att sådana motiv också spelar en bärande roll i de flesta av Rådströms romaner.

Rådström skrev om sin läsning av science fiction i ”Författare tar standpunkt” (1959; omtryckt i samlingsvolymen *Pär Rådström*; se där s.35) och i inledningen till ”Strövtåg med tennsoldater” (1952; även den omtryckt i *Pär Rådström*; se där s.39). – I förbigående kan nämnas att det sannolikt är Claes Lundins klassiska sf-roman *Oxygen och Aromasia* (1878) som åsyftas i ”Strövtåg med tennsoldater”, även om Rådström i så fall slarvar med fakta vid återgivningen av textens innehåll.

116. Utförligare härom i Jerry Määttä: *Raketsommar. Science fiction i Sverige 1950–1968* (Diss., Uppsala. Lund och Uppsala, 2006), kapitlet ”Den svenskättade häxmästaren. Konsekrationen av Ray Bradbury” (s.337–369). Määttä skriver om Rådström som sf-författare, -recensent och -redaktör på s.105f, 279, 282, 286, 294, 296, 386, 449, 513ff, 519, 522f.

117. Jämför *Werkmäster*: op. cit. s.68.

118. Jämför ”Morgondagens äventyr” (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 3.5.1953), ”Män och rymdhundar” (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 10.12.1954) och ”Oss robotar emellan” (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* samma datum).

hette Sten Möllerström¹¹⁹ – och att de två övriga ”konsulenternas” namn var Uno Florén och Gustaf-Adolf Mannberg. (*Galaxy* var såväl format- som utstyrelsmässigt en uppföljare till gruppens första samarbetsobjekt, tidskriften *OBS!*.¹²⁰) Sam J Lundwall påpekar i *Science fiction från begynnelsen till våra dagar* (1969), att ”svenska bidrag av accepterade författare, t ex Per[!] Rådström” ingick i *Galaxys* utbud.¹²¹ Två bidrag av Rådström finns belagda där, novellerna ”372 möter kärleken” (1958:1) och ”Utan att bländas” (1958:3). Uppenbarligen skulle det rådströmska namnets lyskraft ge den nystartade tidskriften en skjuts framåt. Han skrev samma år fler berättelser inom genren, publicerade i andra organ.¹²² Författaren hyllades också i översiktsartikeln ”Svensk science fiction” av Lennart Sörensen i *Ord och Bild* 1959: ”Pär Rådström har begått genren med elegans och humor” (s.335).

Att rollerna som framgångsrikt ungt socialdemokratiskt kulturlejon och science fictionfantast var svårförenliga för Rådström framgår dock av radioprogrammet *Författare tar ståndpunkt* (1959; senast omtryckt i samlingsvolymen *Pär Rådström*, 1983), som innehåller ett tydligt avståndstagande från denna lektyr:

Jag har läst mycket science fiction. Både så kallad rymdopera och mer engagerad läsning. Ju mer jag läser om det[,] ju fattigare tycks mej fantasin. Det händer evigt detsamma, färden ut i rymden, mumlet om något ofattbart[,] ogripbart stort. Det övriga kunde utspelas

-----

119. Utom de två sista numren (1960:2 och :3), då Henrik Rabe står som redaktör. – Förmodligen är det rimligt att söka ett samband mellan *galaxy*engagemanget och uppgiften hos Werkmäster (op. cit. s.153) att Rådström och Gunnel Kårsell under hösten 1958 bodde i Östertälje i Södermanland i ett hus som ställts till deras förfogande av Sten Möllerström.

120. Beträffande *Galaxy* har Gustaf-Adolf Mannberg i brev till Hedman 18.9.1992 meddelat följande: ”Pär och jag hade två gemensamma intressen, science fiction och jazz. Uno avskydde båda. Sten satte in oss alla tre som nåt slags redaktionella konsulter, Pär och mig därför att vi – i motsats till honom själv – visste det mesta om sf-genren, Uno för att reta honom. Såvitt jag minns, gjorde ingen av oss någon som helst insats.”

121. Sam J Lundwall: *Science fiction från begynnelsen till våra dagar* (Stockholm, 1969) s.157.

122. För uppgifter om andra verk inom science fiction, se Werkmäster: op. cit. s.154f. Då Sam J Lundwall i *Bibliografi över science fiction & fantasy 1741–1973* (Stockholm, 1974, med uppdaterade upplagor under modifierade titlar 1984–85 och 1997) endast förtecknar bokutgåvor, och Jerry Määttä i *Science fiction i Sverige 1950–1968. En bibliografi (Litteratur och Sambälle*, volym 38:2, Uppsala, 2008) förutom bokutgåvor endast *Galaxy* och *Häpna!* finns denna information blott hos Werkmäster.

var som helst. Hur meningslöst med diktverk som lånar storhet av evigheten i stället för av fantasin. (s.35)

Icke desto mindre lockades författaren så starkt av genren att han 1962 återföll och levererade science fiction-serien *Varför svarar du inte?*, en radioföljetong i fyra avsnitt, som utspelas på ett rymdskepp.¹²³

Sammanfattningsvis får man konstatera, att populär spänningsfiktion tycks ha spelat en väsentlig roll för Rådström, både som läsare och författare. I hans profil som intellektuell ingick populärkulturen som en självklar del.¹²⁴ Här kan erinras om den 'pakt' Rådström och Lars Forssell slöt i Paris 1955, enligt vilken de båda vännerna skulle skriva vad de ville "oberoende av om genren ansågs 'fin' eller inte; [...] Det populära, ja det vulgära, och den upphöjda insikt som vi ansåg oss företräda, skulle varda ett."¹²⁵

Författaren och hans skrivmaskin. Frontespis till Hans Hederbergs "Svenska publicister (5). Pär Rådström" i *Moderna Tider* december 1997/januari 1998.

---

123. Jämför Sveriges Radios förteckning över Rådströms verk s.22 och *Werkmäster*: op. cit. s.281. – För ytterligare information om Rådströms science fictionintresse, se *Werkmäster*: op. cit. s.153ff.

124. Hans Hederberg noterar i artikeln "Kulturdemokrati" i *Ord & Bild* 1969:1 att Rådström tillhörde en grupp författare som "intresserade sig för [...] populärkultur i allmänhet" (s.5).

125. Lars Forssell: *Nedslag. Essäer och journalistik 1949–68* (red.: Björn Nilsson. Stockholm, 1969) s.27. Jämför *Werkmäster*: op. cit. s.116f och 329 not 13. Forssell konkretiserar bland annat med att Rådström gjorde honom uppmärksam på ståuppkomikern Lenny Bruce (1925–66) (Uno Florén: "Jag förstår inte varför kapitalister skäms!" i *Vecko-Journalen* 1970:35).

GÄSTSPEL I ANDRA GENRER OCH MEDIER

RÅDSTRÖMS RASTLÖSA arbete på att etablera sig som yrkesförfattare och intellektuell innebar att han kom att försöka sig på gästspel inom flera olika genrer och medier.

I själva verket är det tydligt att Rådström och Forssell redan före den i förra avsnittet nämnda 'populärkulturella pakten' hade vidgat sina verksamhetsfält. Sålunda nämner Gunnar Syrén, att Olle Adolphson (1934–2004) under 1954 medverkade i en kabaréartad underhållning som Pär Rådström vid ett tillfälle ordnade på Bokkonsum.¹²⁶ Enligt Syrén skall även Bengt Ekeröth, Ulla-Bella Fridh, Lars Forssell, Ulf Palme och Evert Taube ha medverkat.¹²⁷

Vidare kan nämnas ett teaterprojekt, som bland annat nämns i ett memorial av Ragnar Svanström 14.1.1955 och i den osignerade artikeln "Svensk gangsterkomedi" i *Aftonbladet* 15.2.1955, där det framgår att Rådström och Forssell i Paris "vässar replikerna i en komedi, som de tidigare påbörjat i Stockholm. Några amerikanska gangsters på besök i Sverige och deras fruktlösa försök att här få kontakt med the Boss [...] lär spela en framträdande roll i stycket." Det uppges att

-----
126. Gunnar Syrén: *Gycklaren och vanmakten. Studier i Lars Forssells "kabarédramatik"* (Stockholm, 1991) s.28f. Likartat i Charlotte Ulmert: *Visan som gåva. Olle Adolphsons litterära konstnärskap* (Diss. Stockholm, 2004) s.61, men dateringen är på s.368 dels "1954–55", dels "2–3 år", vilket synes svårförenligt och under alla omständigheter skiljer sig från Syréns uppgift. Enligt Ulmert vände sig kabareten till Bokkonsums försäljare. Det är värt att notera att Rådströms arbete för Bokkonsum alltså ägde rum efter det han lämnat KF:s Förlag (1952).

127. Ulmert tillfogar ytterligare ett namn, Ulla Sjöblom. Man noterar att samtliga nämnda utom Ulf Palme och Evert Taube var inblandade i Forssells och Rådströms radiokabaret *Teater Två Åsnor* 1956.

”de båda [Forssell och Rådström] återförenas i Venedig”. I ett brev av den 27.2.1955, skrivet på slottet Leopoldskron utanför Salzburg till Svanström, nämner Rådström att ”Meningen är att jag skall åka till Venedig där jag skall skriva färdigt Lars Forssells och min pjäs. Lars väntar där om en vecka.” Hur det gick får man veta i Forssells ”1956 i Paris när Pär Rådström och jag träffade Stroheim” (*Expressen* 5.5.1968; omtryckt i lätt redigerad form och under namnet ”Stroheim” i *Nedslag*, 1969, och *Vänner*, 1991):

Våren 1956 [*recte* 1955] for Pär Rådström och jag till Paris, installerade oss intill Place de Vosges och började skriva en fars, över vilken vi själva oavbrutet grät av skratt[,] men som sedermera tyvärr inte lyckades framkalla mer än ett medlidsamt leende på de grymma teaterdirektörernas läppar. Vår flit var stor, manuskriptet ligger alltså nästan avslutat i min skrivbordslåda, men geniala produkter i *vardande* ger ju ingen avkastning alls.¹²⁸

I sin ”Application” till The Commonwealth Fund i New York, daterad 4.4.1955, kallade Rådström projektet ”a play (in collaboration) called *Sweden the Middle Way* (a comedy)”, men här nämns av naturliga skäl ingenting om att opuset ej skulle vara avslutat. Över huvud taget får man genom stiftelsens rådströmdossier intryck av att författaren vid denna tid var inriktad på – eller ville synas inriktad på – att göra sig en karriär som dramatiker. I ”Application” uppger han bland sina ”Future plans” bland annat ”To write [...] more plays”, och i en bifogad uppsats kan man läsa:

I write novels. Also plays.

My main purpose for applying for this fellowship would then be to get a chance to study play-writing. I have heard that Robert Penn Warren is conducting some courses at the Yale University. That attracts me a great deal.

[...]

---

128. *Vänner* s.180. Forssell daterar händelsen till 1956 och ej 1955. Rör det sig om ett minnesfel från hans sida eller helt enkelt om ett tryckfel i *Expressen*, som hängt med i de senare omtrycken? Situationen förvirras ytterligare av att Stig Blomberg i reportaget ”[M]ed honom på en öde ö” (*Damernas Värld* 1956:30) skriver: ”Samma år [1954] var Lasse Forssell och Pär Rådström i Paris och där fick de idén till radioprogrammet ’Två åsnor’.” Av Forssells/Rådströms ”Proklamation” i *Röster i Radio* 1956:5 framgår det verkliga sammanhanget.

What I would study – if given this fellowship – would then be literature in general and play-writing in particular.

Som ovan nämnts riktades Rådströms studier under vistelsen i Chicago in på historia och idéhistoria; några teaterstudier blev det ej.

Om Rådströms talteaterprojekt inte förverkligades (sånär som på en översättning av Peter Ustinovs kalla krigetkomedi *Romanoff and Juliet* 1956), nämner Werkmäster en kabaret Rådström skrev 1960 tillsammans med Beppe Wolgers för Hamburger Börs (op. cit. s.224). Enligt Bengt Haslums och Fritz Gustaf Sundelöfs *SKAP:s Person-Guide. Data om föreningens kompositörer, arrangörer och författare* (1976) var Rådström verksam i flera sådana projekt för Hamburger Börs under början av 1960-talet (s.56). Försök att bringa detaljer om dessa produktioner i dagen har hittills ej krönts med framgång.¹²⁹

Pär Rådströms arbeten inom filmen som manusförfattare och skådespelare är däremot väldokumenterade.¹³⁰ Förutom de som observerats av den tidigare forskningen kan möjligen ytterligare ett – icke realiserat – filmprojekt läggas.¹³¹ I ett odaterat brev till Ragnar Svanström [ankom 22.10.1954] skrev Rådström kryptiskt: ”Filmen blir nog av”. Detta anspelar möjligtvis på den aldrig inspelade *De fyra stora*. Av en svanströmpromemoria 17.12.1954 framgår emellertid att ”Rådström ämnar under den närmaste tiden först klara av två filmprojekt, som han fått beställning på”. 14.1.1955 skrev Svanström i ett annat memorial: ”För det första håller han på att avsluta manuskriptet till en film för SF”. Antalet filmarbeten växlar här mellan ett och två, vilket kanske kan tolkas som att ett av dem snabbt lades ned, kanske aldrig nådde längre än till planeringsstadiet. (Det kan naturligtvis också röra sig om en missuppfattning från Svanströms sida.) Beträffande *De fyra stora* framgår det av en notis i *Svenska Dagbladet* 13.2.1955 att Rådström ”skrivit en filmkomedi efter en idé av Kenne Fant” (som Rådström fått kontakt med under inspelningen 1949 av hans film *Kvinnan som försvann*,¹³² där Fant hade den manliga huvudrollen). Av artikeln kan även utläsas att Rådström bytt produktionsbolag: Nordisk

---

129. Enligt Klas Gustafson: *Enkel, vacker, öm. Boken om Monica Zetterlund* (Stockholm, 2009) skulle Rådströms ekonomiske rådgivare Göran Lindgren ha varit ”producent på Hamburger Börs”, utan närmare specifikation (s.131). Det ligger nära till hans att antaga att Lindgren haft ett finger med i spelet då Rådström rekryterades till nöjesetablissemangen.

130. Se Werkmäster: op. cit. s.41ff, 105f, 285–288.

131. Framställningen här kompletterar Werkmäster: op. cit. s.105f och 285–288. Se även s.230–234.

132. *Kvinnan som försvann* visades i TV1 den 25.1.1992.

Tonefilm sägs nu vara ansvarigt. Rådström bekräftade detta i ett brev till Svanström 27.2.1955 från slottet Leopoldskron vid Salzburg. Han säger vidare: ”Skrev min hustru för elva dagar sedan och frågade om filmpengar.” Han skulle emellertid vänta förgäves på ekonomisk utdelning av detta arbete. Från Stockholm skrev han 21.3.1955 nedslaget till Svanström: ”Känner mig lurad av filmherrarna. Ännu är dock ej allt avgjort[,] herr Thedin på Vi och herr Öhman på FiB[,] bägge med folkrörelseanknytning[,] äro för min sak på detta folkrörelsernas eget bolag Tonefilm. Få se hur det går.” Sista gången filmprojektet beröres är i en förbittrad formulering i ett odaterat brev [mars–april 1955] från Rådström till Svanström: ”Jag vet inte annars hur det skall gå, nu när filmmännen å det skändligaste dolt sig i den hållighet i sina egna huvuden där vanligt folk har själen.”

En annan förbindelse mellan Rådström och filmindustrin vid denna tid nämns i ett postskriptum till brevet till Svanström 27.2.1955, där författaren parentetiskt berättar: ”Det stod i AB [15.2.1955] om Lars och min pjäs”, den nyss nämnda, tydligen aldrig färdigskrivna komedien, som skulle få sin slutliga utformning i Venedig, ”med den påföljd att [Rune] Waldecrantz på Sandrew ringde Lars fru och bad om filmrätten. Dom är galna.”

Ett brev i Sandrews arkiv, skrivet av Rådström på S:t Eriks sjukhus 29.1.1963 handlar om hans filmmanuskript *Glädjens stad*. Av brevet framgår att regissören Hans Lagerkvist – då författaren av hälsoskäl var förhindrad att efterkomma Sandrews önskemål om bearbetning av manuskriptet – med Rådströms godkännande genomfört en sådan. Något svar på frågan varför projektet ej genomfördes tycks ej stå att finna i Sandrews arkiv.¹³³

Den kulturelle kameleonten och tusenkonstnären Rådström stod dock ej endast på producentsidan inom filmvärlden, utan uppträdde även i rollen som filmkritiker, först i *Expressen* och *Göteborgs Morgonpost*, sedan i *Bonniers Litterära Magasin*. Werkmäster menar (op. cit. s.234) att det var kritiken mot Rådströms artikel ”I fjol i Vogue” (om Alain Resnais’ film *L’Année dernière à Marienbad*, 1961; svensk titel: *I fjol i Marienbad*), som gjorde att Rådström slutade sitt engagemang som filmrecensent i *Bonniers Litterära Magasin*. I själva verket avbröts hans verksamhet därför att han och hans maka Gunnel for till Schweiz, gissningsvis för att avvakta myndigheternas agerande i

-----
133. Kompletterat Werkmäster s.286ff. Det citerade brevet synes alltså motsäga Werkmästers påstående att ”Pär Rådströms vacklande hälsa” var ett av de problem ”som gjorde det svårt att få en slutlig genomgång av manuskriptet till stånd” (op. cit. s.288).

konkursfrågan (mer om detta i kapitlet nedan om Rådströms ekonomi). Enligt fru Rådström var det för övrigt aldrig meningen att hennes man skulle skriva *BLM*-recensioner mer än temporärt.¹³⁴ I den osignerade artikeln ”Mera Rådström” i *Aftonbladet* 13.8.1962,¹³⁵ finner man följande formulering när en sedermera aldrig förverkligad vårbok under 1963 bebådas: ”Titeln är inte bestämd[,] men troligt är att någon av essäerna kommer att handla om ’I fjol i Marienbad’, ett minne från Rådströms korta och ur olika synpunkter bejublade framträdande som filmkritiker i *BLM*.” Filmkommentatorn Rådström aktualiserades i *Svensk Filmografi 6 1960–1969* (1977), där hans *BLM*-recensioner av svenska filmer citeras (s.97f, 100, 102f). Vidare översattes hans *BLM*-anmälan ”Öga mot öga” till engelska och trycktes i tidskriften *Atlas. The Magazine of the World Press* 1962:2.¹³⁶

*

RÅDSTRÖMS BLICK för massmedias avgörande roll i den ”sociala alkemien”¹³⁷ återspeglas ej blott i hans medvetna arbete på att etablera sig i pressen, utan även i hans påfallande intresse för etermedia. Hans egentliga radiodebut skedde 1947 i Radiodiffusion Français’ svenska kanal, där han under en period var anställd.¹³⁸ I Radiotjänsts regi framträdde han första gången 1953 och i den nystartade televisionen 14.4.1956, enligt den av tidigare forskning obeaktade förteckningen *Pär Rådström* (1925–63).¹³⁹ *Program i radio och TV* (tillkomstår okänt) i Sveriges Radios dokumentarkiv (s.5). Programmet hette *Upphittat* och bar undertiteln: *Elisaveta, Jules Sylvain och Pär Rådström i en lek med tillvaratagna effekter*. Hans närvaro i radion är särskilt påfallande: 225 program i Sverige där han medverkade i egen person eller som textleverantör. Under perioden 1955–56 svarade Rådström tillsammans med Lars Forssell för sju program (en sista produktion med dem sändes 1962).

---

134. Intervju av Dag Hedman den 13.9.1990.

135. Det kan inte uteslutas att artikeln är författad av Rådström själv, som vid denna tid medarbetade regelbundet i *Aftonbladet*.

136. Jämför Werkmäster: op. cit. s.367.

137. Pierre Bourdieu: ”Produktionen av tro” i *Kultursociologiska texter* (Stockholm, 1986) s.160.

138. Werkmäster: op. cit. s.23, 48.

139. Härmed rättas uppgiften i Werkmästerns doktorsavhandling (s.198f) att Rådström gjorde sin TV-debut 1960.

Rådström och Forssell förbereder ett radioprogram i mitten av 1950-talet.
(*Aftonbladet* 27.3.1988)

PÄR RÅDSTRÖMS profil var generalistens. Han kunde ha nischat in sig som exempelvis romanförfattare, men föredrog att vara verksam på flera olika litterära och kulturella fält samtidigt. Pakten med Forssell 1955 är ett av många tecken på att detta inte var en slump, utan en medveten strategi. Rådström ville spela på många strängar samtidigt och han ville varken vara förutsägbar som privatman eller yrkesman.

PÄR RÅDSTRÖMS ÖVRIGA KULTURELLA KAPITAL

Konst och musik

VILKET VAR DÅ det övriga ”symboliska” eller ”kulturella kapital” Rådström bar med sig, förutom den rena författarbegåvningen?

Man kan bland annat peka på hans talang som konstnär, som hitills i princip förbisetts av forskningen. Ett intresse för konst finns redan manifesterat i den uppsats Rådström skrev som 14-åring 1940 om upplevelsen av Picassos ”Guernica” på Liljevalchs konstmuseum i Stockholm.¹⁴⁰ Bland Pär Rådströms konstnärliga verk kan, förutom de 60 kolorerade och svartvita illustrationerna till hans andra längre verk, det otryckta *Jerikos murar*, skrivet 1945–47 (där för övrigt Picassos ”Guernica” skickligt parafraseras på s.84f), även nämnas hans illustrationer till kåseriet ”Rom och coca-cola på Trinidad” i *OBS!* 1946:16, till utdraget ur hans roman *Tiden väntar inte* (”Australiaclippers”) i *All Världens Berättare* 1952:9 och till hans översättning av John Colliers ”Regnig lördag” i *All Världens Berättare* 1952:8 nämnas. Rådströms teckningar under 1940-talet karaktäriserades av hans vän konstnären Gunnar Brusewitz (1924–2004) som ”färgstarka och intressanta”: ”Han tyckte bäst om att jobba med färgkritor och trängde ihop en massa former och figurer inom en liten yta så de bildade en mosaik av färgfläckar och linjer.”¹⁴¹ Gustaf-Adolf Mannbergs karaktäristik i förordet till en ny upplaga av Rådströms roman *Ärans portar* (1984) skiljer sig markant från Brusewitz’, men är ingalunda oförenlig med den: ”Han gjorde egendomliga dystra oljemålningar med ansikten med tomma ögonhålor i samtidig enface och profil. Han gjorde skulpturer

---

140. Jämför *Werkmäster*: op. cit. s.19.

141. *Werkmäster*: op. cit. s.37. – Med tanke på vänskapen är det förvånande att Rådström saknas helt i Brusewitz’ memoarer *Den otåliga pennan. Bildligt talat* (Stockholm, 1996).

och reliefer, ofta kvinnofigurer med ett linjespel som rökslingorna från en cigarrett. Han ritade kartor över fantasiländer, som ibland också fick liv i hans böcker, sydamerikanska revolutionsländer, eller länder formade som kvinnokroppar med dubbeltydiga geografiska benämningar.” (s.13) Exempel på såväl de av Brusewitz som de av Mannberg nämnda stildragen finns i manuskriptet till *Jerikos murar. En bok om någonting utanför människan*.¹⁴²

Det är inte omöjligt att Pär Rådström som ung tänkte sig en konstnärlig karriär. Det var i alla fall under denna period han umgicks med svenska och danska konstnärer som Brusewitz, Björn Malmeström, Robert Jacobsen, Richard Mortensen och Børge Sornum.¹⁴³

Konst har alltid haft en besynnerlig effekt på mig. Är den bra vill jag alltid rusa rakt in i den. Jag kan aldrig låta den vara ifred. Jag vill bo i den, vända den, vrida den. Jag vill brottas med Picassos tjuvar därför att han paradoxalt nog inger mig känslan av att ha en chans. Och det här året [1946] sprang jag mig fördärvad in i all världens tavlor. Jag hade aldrig anat att Matisse verkligen var så blommande ljus.¹⁴⁴

Man bör hålla denna konstnärlighet i minne när man betraktar den del av Rådströms korrespondens med Norstedts förlag som gäller gestaltningen av omslagen till hans böcker (till exempel till Ragnar Svanström

---

142. I Lunds universitetsbiblioteks handskriftsavdelning. Werkmäster påpekar, att Rådströms illustrationer till detta verk, som skrevs under pseudonymen Peter Roed, ”enligt en not är utförda 1945 och 1946” (op. cit. s.48). Noten är visserligen korrekt citerad, men icke desto mindre är bilden s.10 i manuskriptet signerad ”Paris -47”, vilket tyder på att den av någon tjänsteman vid Lunds universitets handskriftsavdelning författade noten är inkorrekt. Werkmäster menar om den version av *Jerikos murar* som sändes till Albert Bonnier i september 1947: ”förmodligen uppvisade det inte särskilt stora likheter med det som finns bevarat i Lunds universitetsbibliotek; det senare är till omfånget alldeles för tunt för att det skall anses vara troligt, att Rådström hade för avsikt att publicera det som bok” (s.48f). Det finns dock inget som tyder på att det skulle ha existerat ytterligare en version av romanen: blotta utformningen, med intrikat invävd, polykroma illustrationer i texten gör detta osannolikt. Omfånget på *Jerikos murar* är ingalunda för litet: det är på 109 s., det vill säga större än (den likaledes otryckta) *Kirsten död* från 1945 (80 s.); bilderna skulle rimligtvis ha publicerats också, vilket betyder att Rådströms siddisposition skulle ha fått behållas.

143. Werkmäster: op. cit. s.23, 36ff och 48. Rådström skrev om sitt måleri i ”Innan jag skrev” (1959) och i ”När jag var 21. 1946” (1962; båda omtryckta i samlingsvolymen *Pär Rådström*; se där s.55f respektive s.75).

144. ”När jag var 21. 1946” (*Vintergatan* 1962) s.76.

24.3.1952 och odaterat [augusti 1960], där omslagen till *Tiden väntar inte* respektive *Sommargästerna* diskuteras).

En annan post i Rådströms ”kulturella kapital” var hans musikalitet. En hel del har skrivits om Rådströms jazzintresse,¹⁴⁵ men föga har nämnts om den dragning mot klassisk musik – främst Beethoven och Schubert – som finns dokumenterad genom hela hans produktion, från Rådströms två första längre verk, *Kirsten död* (Beethoven, Rachmaninov, Bach) och *Jerikos murar* (Debussy, Haydn) till verk som ”Paris – konstens huvudstad” (Verdi, Mozart, Puccini; artister som Jussi Björling och Pablo Casals), *Sverige Medelvägen* (Wirén), ”Musikens makt” (Tito Gobbi), *Det bästa hos människan. Om kärlek och raggare* (Schubert, som även spelade en framträdande roll hos Rådströms gode vän Stig Claesson), *Det har ni väl hört?* (i radion 1962, där han spelade musik framförd av bland andra Maria Callas och Jussi Björling), ”Slam Arpenryd” (Beethoven, Varèse, Kodály) och Sveriges Radios LP-skiva *Pär Rådström* (Bartók), för att ta några exempel.¹⁴⁶ Gustaf-Adolf Mannberg nämner vidare i sitt förord till *Ärans portar* (1984) att Rådström ”älskade [...] Stravinskij” (s.14).¹⁴⁷

Även inom operettens och musikalens värld förefaller han ha varit väl bevandrad. Detta kunde han bland annat utnyttja i sitt radioarbete, där han exempelvis 1957 under serietiteln *Det gäller kärlek* presenterade äldre och nyskrivna musikteaterverk enligt följande schema: 27.4 Alan Jay Leners och Frederick Loewes *My Fair Lady* (1956), 4.5 Frank Loessers *The Most Happy Fella* (1956), 11.5 George Abbotts, Lorenz Harts och Richard Rodgers’ *The Boys from Syracuse* (1938), och 18.5 Guy Boltens, John McGowans, Ira Gershwins & George Gershwins *Girl Crazy* (1930). Rimligtvis hade han stiftat bekantskap med dessa verk under sin vistelse i USA hösten 1956 och våren 1957.

Det säger sig självt att Rådströms förmåga att som autodidakt absorbera och sedan använda material från ett brett kulturellt fält påtagligt

---

145. Framför allt av Kerstin Bratt i licentiatavhandlingen *Pär Rådströms författarskap* (1969) del I s.37–42. Se även *Werkmäster*: op. cit. s.37.

146. ”Slam Arpenryd” sändes i repris i P1 den 14 och 15.5.2000 och väckte starkt positivt gensvar hos *Svenska Dagbladets* radiokrönikör Åsa Wall 16.5.2000.

147. Hur lekande lätt Rådström kunde integrera sina musikaliska kunskaper i litterära sammanhang framgår exempelvis av följande citat ur uppsatsen ”Povel Ramel och tidsandan eller Lärkan slår i skyn sin fru” (1959): ”Den nästan Bachskt stränga formbyggnad som utmärker den anglosachsiska boogiewoogie-tekniken (vänsterhands) mjukar Ramel upp med från Wienskolan lånade element” (citerat efter Pär Rådström: *Låt leva sommarens svala. Noveller, artiklar och kåserier i urval* [red.: Johan Werkmäster. Stockholm, 1990] s.66).

förbättrade hans möjligheter att göra sig bemärkt i etermedia, där även radions och televisionens underhållningsavdelningar under 1950- och 1960-talen fortfarande höll folkbildningsambitionen levande. Att denna bildning även kom hans allusions- och citatdiga författarskap för bok- och pressmarknaderna tillgodo ligger i öppen dag.

Rådströms offentliga persona var den eleganta och världsvane intellektuelle livsnjutaren. Även ute i naturen kunde han gå i stadskläder. Beppe Wolgers har beskrivit en segeltur där också Lars Forssell var med: ”Lasse hade grå kostym, vit skjorta röd slips och bruna lågskor och Sebastian [=Rådström] svarta blankade lågskor, vit skjorta och en rödblå randig sidenslips och kritstrecsrandig, ganska välpressad kostym.”¹⁴⁸
(Fotografi: Pål-Nils Nilsson)

---

148. Beppe Wolgers: *Memoarer* (2. uppl. [Stockholm], 2003) s.341. Först utgiven som *Cabaret. Mina memoarer del 5* (Stockholm, 1986). Se även Klas Gustafson: *Beppe. Biografen* ([Stockholm], 2003) s.136.

PÄR RÅDSTRÖMS EKONOMI

VILKET EKONOMISKT resultat gav då Rådströms förvaltande av sitt "kulturella kapital"?

Länsskattemyndigheten i Stockholms län (Längdexpeditionen) har meddelat att Rådström deklarerade följande årsinkomster:¹⁴⁹

-----
149. Ett problem vid redovisningen av summor från förgången tid är att göra dem hanterliga och begripliga i vår tid. Hur mycket var exempelvis ett honorar värt i dagens penningvärde? Beträffande 1900-talet finns ett instrument i *Konsumentpriser och indexberäkningar 1981* (Sveriges Officiella Statistik från Statistiska Centralbyrån, Stockholm, 1982), tabell 13: "Koefficienter för omräkning av prisnivån på konsumtionsvaror åren 1914-1980 till år 1981" (s.52) och *Konsumentpriser och indexberäkningar 1989* (Sveriges Officiella Statistik från Statistiska Centralbyrån, Stockholm, 1990), tabell 11: "Hur kronans värde förändrats med hänsyn till konsumentprisernas utveckling" (s.50f). I föreliggande uppsats används Statistiska Centralbyråns internetpublicerade tabell "Konsumentprisindex (KPI). Levnadskostnadsindex/KPI (juli 1914=100), historiska tal, 1830-", som vid denna skrifts färdigställande gick fram till och med 2011. Räknar man ej om summor från tidigare års värde till dagens konsumentprisindex, blir ekonomiska uppgifter i stort sett oanvändbara. I Rådströms fall suggereras då en generell bild av relativ fattigdom fram, vilken ingalunda är korrekt, även om det fanns sådana perioder i hans liv också.

Som exempel kan nämnas Werkmästers framställning (op. cit. s.111f) om Rådströms reportageresa i Sverige 1955, där det bör tilläggas att författaren erhöll 1.000:- + dagtraktamente av *Idun* för arbetet på artikeln "Hos dem tar Sverige slut" (1955:50) enligt ett odaterat brev till Ragnar Svanström [ankom 15.8.1955]. Detta låter ju blygsamt, men omräknat till 2011 års penningvärde motsvarade summan 13.000:- (+ dagtraktamente).

Från Stockholms länsskatteverks arkiv (tidigare Längdexpeditionen) kan man få uppgifter om innehållet i självdeklarationer från staden och länet från tiden före 1990. (För andra län vänder man sig till respektive läns skatteverk eller landsarkiv.) Deklarationerna själva sparas endast i fem år, men man kan

1946: 1.570:- (motsvarande c:a 31.000:- i 2011 års penningvärde),¹⁵⁰
1947: 1.630:- (30.000:-),
1948: 1.600:- (29.000:-),
1949: 8.220:- (146.000:-),
1950: 7.000:- (123.000:-),
1951: 6.640:- (100.000:-),
1952: 8.000:- (111.000:-),
1953: 1.120:- (15.000:-),
1954: 9.870:- (135.000:-),
1955: 9.570:- (130.000:-),
1956: 24.240:- (310.000:-),¹⁵¹
1957: 33.030:- (405.000:-),
1958: 15.600:- (182.000:-),
1959: 23.980:- (281.000:-),
1960: 21.920:- (245.000:-),
1961: 33.730:- (368.000:-),
1962: 55.210:- (575.000:-).

Det kan för övrigt noteras att Rådström till skattemyndigheterna uppgav sitt yrke som ”Journalist” till och med 1955, från 1956 kallade han sig ”Författare”.

Av dessa taxerade inkomster torde en del utgöra ersättning för biblioteksutlåningen, vilken finns redovisad i statistik från Sveriges Författarfond. Där framgår att Rådström åren 1955–64 för sammanlagt 116.949 registrerade lån under perioden 1954–63 (det vill säga från det att biblioteksersättning för författare infördes till och med hans död, med ett års eftersläpning) fick 1.950:-, motsvarande ungefär 22.000:- i dag. Lånen fördelar sig enligt följande:

1954: 5.950
1955: 5.886

---

få utdrag ur inkomsttaxeringslängderna, debiteringslängderna och förmögenhetslängderna. I klartext betyder detta att man kan få reda på hur mycket en person tjänade ett visst år, hur mycket han betalade i skatt (även uppgifter om överskjutande och kvarstående skatt) och hur stor förmögenhet han hade (om den var skattepliktig).

150. Samtliga summor för 2011 har avrundats.

151. Den dramatiska inkomstökningen detta år beror på att Rådström var anställd som tjänsteman vid Radiotjänst januari–augusti. Hans månadslön var 2.000 kronor (motsvarande 26.000:- i dagens penningvärde). (Telefonuppgift från Birgit Bjersö vid Sveriges Radios dokumentarkiv 28.8.1992.)

1956: 12.546 (uppgången möjligen betingad av Rådströms flitiga närvaro i radio)
 1957: 8.334
 1958: 8.977
 1959: 9.144
 1960: 11.906
 1961: 14.886
 1962: 16.140
 1963: 23.180 (uppgången troligtvis betingad av uppmärksamheten kring författarens död)¹⁵²

Som jämförelse kan nämnas att Rådströms vänner Lars Forssell och Beppe Wolgers under samma period kunde inregistrera 29.950 respektive 36.113 lån (då Wolgers debuterade senare än de övriga två, börjar hans statistik först 1956). I förhållande till kompanjonerna var Rådström synnerligen framgångsrik på biblioteken under sin livstid; hans ställning på rikets folkbibliotek låg totalt sett i medelskiktet. Under perioden 1964–90 närmar sig resultaten för de tre författarna varandra och stiger drastiskt: Rådström 575.114, Forssell 366.258, Wolgers 655.474. 1991–2010 sker en återgång i det att alla tre sjunker i statistiken, Rådström mest, till 56.484, men även Forssell: 111.155 och Wolgers: 266.088 går tillbaka ordentligt.¹⁵³

Förutom de av Rådströms stipendier som Werkmäster räknar upp (op. cit. s.267 och noten därtill: s.337 not 2), kan följande nämnas: ett från Sveriges Författareförening 1950 på 200:- (motsvarande 3.500:- i dagens penningvärde) svenska staten 1951 på 1.000:- (motsv. 15.000:- i dag);¹⁵⁴ Norstedt 29.11.1952 (1.000:-, motsv. 14.000:- i dag); Boklotteriet 1957 2.000:- (motsv. 24.500:- i dag); Norstedt 30.11.1960 (2.000:-, motsv. 22.000:- i dag); även från Albert Bonniers stipendiefond för svenska författare fick han 1960 2.000:-, totalt i

152. Ersättningen för utlåningen under Rådströms sista levnadsår utbetalades till dödsboet 1964: 579:- (motsvarande närmare 6.000 kronor år 2011).

153. Ett tack framförs till Ingrid Hallin, Sveriges Författarfond, som i ett brev 22.11.2011 lämnat statistik för den senaste tjuogoårsperioden.

154. Jämför *Bokutredningen. Betänkande avgivet av särskilda sakkunniga inom ecklesiastikdepartementet* (SOU 1952:23), bilaga 5: "Författarstipendier 1950–51" s.302. Där anges klumpsumman 2.200:- för två stipendier, men av Sveriges Författarfonds stipendieregister att döma är det snarast tre summor som här bakats ihop, nämligen 2 x 1.000:- (de statliga) + 200:- (Författareföreningens).

dag över 100.000 kronor.¹⁵⁵ Räknar man nu om samtliga svenska stipendier Rådström erhöll till dagens penningvärde, blir summan drygt 580.000:-.¹⁵⁶

Lägger vi ihop de skattefria stipendierna med Rådströms deklarerade årsinkomster får vi följande summor, som alltså säger mer om de penningflöden Rådström faktiskt disponerade över:

1946: 1.570:- (motsvarande c:a 31.000:- i 2011 års penningvärde),
1947: 1.630:- (30.000:-),
1948: 1.600:- (29.000:-),
1949: 8.220:- (146.000:-),
1950: 7.000:- + 1.200:- = 8.200:- (144.000:-),
1951: 6.640:- + 1.000:- = 7.640:- (115.000:-),
1952: 8.000:- + 1.000:- = 9.000:- (125.000:-),
1953: 1.120:- + 1.500:- = 2.620:- (36.000:-),
1954: 9.870:- + 1.500:- = 11.370:- (155.500:-),
1955: 9.570:- (130.000:-),
1956: 24.240:- (310.000:-) + \$4.493,85 (1956: 22.500:-, 2011:
288.000:-) = totalt 46.740:- (598.000:-),
1957: 33.030:- + 2.000:- = 35.030:- (429.500:-),
1958: 15.600:- (182.000:-),
1959: 23.980:- + 5.000:- = 28.980:- (341.000:-),

---

155. Uppgifter om stipendier från Boklotteriet i *Boklotteriet tjugofem år. 1948-1973* (Stockholm, 1973) s.57, 61, 63, 65f; om bonnierstipendiet i Sven Barthel & Karl Vennberg: *Albert Bonniers Stipendiefond för svenska författare 1901-61* (Stockholm, 1961) s.32.

156. Det är påfallande med vilket crescendo Rådströms stipendiatkarriär avslutas: 20.000:- 1961 (Svenska staten 10.000:- + Boklotteriet 10.000:-; i dagens penningvärde 220.000:-) och 10.000:- 1963 från Boklotteriet (i dag 101.000:-). Den uppenbara bristen på samordning bakom stipendiekrocken 1961 är förklarlig, men hur kan Boklotteriet så öppet ha favoriserat Rådström, att den med kort mellanrum två gånger gav honom denna höga prissumma? Av *Boklotteriet tjugofem år. 1948-1973* framgår att denna 'fördelningspolitik' ingalunda var ovanlig: sålunda erhöll Tora Dahl 1963 50.000:- och året därpå 10.000:-, Åke Wassing 1965 10.000:- och 1966 15.000:-, Birgitta Trotzig 1967 15.000:- och 1970 50.000:-.

Ett tack riktas till Anne-Marie Fjellgren vid Sveriges Författarfond, som i brev 29.1.1992 lämnat information om Rådströms stipendier, och till Kerstin Ståhl vid Stiftelsen Litteraturfrämjandet, som i brev 10.7.1992 bidragit med faktaunderlag beträffande Rådströms stipendier från Boklotteriet. – För en översikt över svenskt stipendieväsende för författare på Rådströms tid, se *Bokutredningen. Betänkande avgivet av särskilda sakkunniga inom ecklesiastikdepartementet* (SOU 1952:23), kapitel 6: "Former för statligt stöd åt författare", särskilt s.246-264.

1960: 21.920:- + 4.000:- = 25.920:- (289.000:-),
 1961: 33.730:- + 20.000:- = 53.730:- (586.000:-),
 1962: 55.210:- + 4.000:- = 59.210:- (616.500:-),
 1963: 10.000:- (102.000:-)

Genom att jämföra denna tabell med den på s.88 ser man vilken avgörande effekt stipendierna hade på Rådströms ekonomi.

Norstedtkorrespondensen ger goda inblickar i Rådströms ekonomi, och visar vilken viktig roll förlaget hade.¹⁵⁷ Jämför exempelvis Rådström i ett brev till Ragnar Svanström 7.8.1952, där han bad om hjälp med ett lån på 6.000 kronor (85.000:- i dag) på Stockholms Sparbank, som makan Anne Marie skall ha ansökt om, eller Svanströms memorial 5.3.1953, där ekonomiska spörsmål blandades med frågan om Rådströms psykiska och fysiska välmåga i vidare bemärkelse:

Jag har i dag haft besök av fru Rådström, Pär Rådströms maka, som inom den närmaste tiden skall in på BB. Hon har uttalat en viss oro för familjens ställning framför allt i ekonomiskt hänseende. Pär Rådström har, som hon underströk, gjort mycket ambitiösa ansträngningar att komma över vissa svagheter och även lyckats med detta. Han är emellertid i hög grad beroende av sin hustru och hon är rädd för att han under hennes frånvaro från hemmet kan glida in i en depressiv period. Jag redogjorde för det avtal som jag på Pär Rådströms begäran träffat med honom, nämligen att Norstedts under 1953 betalar 500 kronor per kvartal till honom så att han därigenom skall kunna betala sin hyra. Denna överenskommelse sade sig fru Rådström känna till. Jag har sagt henne att hon inte

---

157. Det kan vara på sin plats att här påpeka att norstedtkorrespondensen även innehåller uppställningar med uppgifter om antalet sålda exemplar av Rådströms titlar, betald royalty, antal exemplar i lager m.m. Jämför dock Jan Gehlin i brev till Hedman 9.10.1990: ”i början av 70-talet, då vi [Författarförbundet] hade byggt upp ett ordentligt kansli, hade vår dåvarande jurist ett ärende angående nytugivning i pocket av Rådströms böcker. Vi fann då att Norstedt gjort helt felaktiga avräkningar under Pär Rådströms livstid.”

En ovanlig inblick i tidningsvärldens honorarnivå gives av Märten Nilsson i *Pär Rådström som deckarförfattare. En jämförelse mellan Rådström och hans förebilder Hammett och Chandler* (C-uppsats i Litteraturvetenskap, HT 1980, Uppsala, s.5 och 29 not 2). Där nämns att förlagsredaktören Gillis Jacobsson på Saxon & Lindström i intervju 1980 för Nilsson uppgivit Rådströms honorar per novell i *Lektyr* under hans år som medarbetare där (1950–53) till 75–100 kronor (motsvarande 1.100–1.500 kronor i dagens penningvärde). (Nilssons uppsats trycktes sedermera i förkortad form i *Jury* 1985:1; där saknas dock uppgiften om Rådströms arvode.)

skall hysa några farhågor för att någon kritisk situation skall kunna inträffa då Pär Rådström alltid kan ringa mig så att jag får ett samtal med honom.

Även beträffande författarens skulder kan man bilda sig en uppfattning via norstedtkorrespondensen. Av Svanströms memorial 18.10.1954 framgår att Rådström hade ett lån på Riksbanken på 1.250:- (motsvarande 17.500:- i dagens penningvärde), ett på Svenska Handelsbanken på 900:- (motsvarande 12.500:-) och tre på Stockholms Stads Sparbank på sammanlagt 5.400:- (motsvarande 75.000:-). Sammanlagt var Rådström alltså skyldig de tre bankerna 7.550 kronor (motsvarande 105.000:- i dag). Till detta kom problem med skattemyndigheterna. Rådströms skatteskulder belöpte sig till 5.000:- (motsvarande 70.000:-). Totalt uppgick dessa skulder till drygt 175.000 kronor i dagens penningvärde, och det framgår av Ragnar Svanströms memorial att myndigheterna synnerligen energiskt sökte få Rådström att reglera denna gäld. Att Norstedt fick träda in i författarens skatteaffärer framgår bland annat av Rådströms odaterade brev [mars/april 1955] till ”Käre Ragnar”, där han skrev att han behövde 2.000 kronor att slänga ”i gapet på Skölds glupande ulvar”.¹⁵⁸ Ett annat av Svanströms memorial beskriver 16.2.1962 följande dramatiska läge:

Med anledning av Stockholms stads indrivningsverks (konkursexpeditionen) skrivelse av den 13 februari till Pär Rådström rörande konkursåtgärder har jag idag talat med Kammarskrivare Svegbring. Han meddelade att Pär Rådström genom sin fru före sin avresa till Schweiz ställt i utsikt att han före den 1 februari i år skulle inbetala ett visst, icke närmare angivet belopp. Denna inbetalning har emellertid icke ägt rum. Jag förklarade för Svegbring att Rådström alltså är utomlands och sannolikt inte kommer tillbaka under den närmaste månaden. Samtidigt underströk jag att vi på Norstedts naturligtvis vill göra vad vi kan för att förebygga en konkurs, men att Rådström icke har några tillgångar[,] utan endast skulder hos oss. Svegbring gick med på ett uppskov till den 15 mars.

Uppenbarligen fann Rådström för gott att följa Bellmans och Gunnar Serners exempel: när marken brände under fötterna på grund av hotande ekonomisk katastrof återstod blott att lämna fosterjorden.

Det skall tilläggas att Rådström ej investerade sina pengar, utan att de gick åt till daglig konsumtion. Svaret på frågan hur han kunnat

---

158. Per Edvin Sköld (1891-1972), socialdemokratisk finansminister 1949-55.

åsamka sig så stora skulder att han till slut stod inför hot om konkurs, finns kanske i Gustaf-Adolf Mannbergs karaktäristik av Rådströms ekonomi (i förordet till en nyutgåva av romanen *Ärans portar* 1984):

Som de flesta frilansar på den tiden levde han, eller försökte leva, på förskott. Frilansarna var då något slags litterära parias och conmen, med aldrig sinande uppslagsrikedom sysselsatta med att söka lura av omisstänksamma förlags- och tidningsredaktörer förskottspengar. För de flesta betydde det ett liv på gränsen till existensminimum eller därunder. Till de uppfinningsrikaste förskottsjägarna hörde Pär Rådström [...].

Mot säkerhet i de förväntade förskotten – som dock ingen egentligen trodde skulle komma – bedrevs samtidigt ett intensivt lånande från vänner, beundrare, bekanta och ett lika intensivt utnyttjande av alla kreditmöjligheter på hotell, restauranger, barer, i butiker. [...] När pengar någon gång strömmade in, bjöds fordringsägarna på champagne och rysk kaviar. Sällan betaltes något igen, och sällan ledde förskotten till leverans av utlovad vara. Verksamheten måste hela tiden inriktas mot nya mål. (s.12)

De mekanismer Mannberg här beskriver kan exemplifieras, bland annat beträffande Rådströms mellanhavanden med Sveriges Radio våren 1959. I Werkmästers avhandling (s.182f) citeras ett par brev från Rådström till Lars Warne på underhållningsavdelningen, sända från Mentone vid Rivieran i maj 1959. I breven verkar det närmast som om författaren vid denna tid hade varit hänvisad till Sveriges Radio för inkomst. Hans skulder är stora, men ”såsom varande socialistiskt inriktad” vill Rådström ändå betala sina skatter och underhåll för sonen Niklas. Det hela gör ett synnerligen hjärtnipande intryck, och man får förmoda att Warne rördes i sitt inre vid läsandet av dessa rader. Går man tillbaks ett par månader i tiden, finner man emellertid i norstedtkorrespondensen ett brev från påskdagen 1959, där Rådström bad förlaget om månadsgage under författandet av romanen *Sommargästerna*. Lasse Bergström svarade 1.4.1959 att Norstedt var villigt betala honom 1.000 kronor i månaden i honorarförskott (motsvarande ungefär 12.000:- i dagens penningvärde). Detta avtal var alltså klart redan under Rådströms vistelse i Paris – i god tid innan han for till Mentone i maj 1959 och skrev de melodramatiska brev till Lars Warne som citeras av Werkmäster. I det ovan nämnda påskdagsbrevet till Lars Bergström hävdade Rådström för övrigt att hans skrivelser i *Aftonbladet* tog hand om skatter, underhåll och hyra i Sverige, det vill säga just de problem han senare av taktiska skäl beklagade sig över inför Lars Warne och

Radions underhållningsavdelning. Rådström var mycket riktigt en flitig medarbetare i *Aftonbladet* under denna tid, och i påskdagsbrevet skrev han att han betraktade det som rena ”nöjeslivet”. Till yttermera visso skrev Rådström till Lasse Bergström från Mentone 29.5.1959: ”Som du väl såg fick jag ett stipendium, det var ju inte dåligt. Hyran är betald och underhåll till och med augusti och en hel del uppklarat. Faktum är att det ekonomiskt icke varit så här ljust sen jag gick i skolan och hade veckopeng. Det känns ovant att kunna skriva roman utan att ha dåligt samvete för att man inte skriver sånt som ger direktare slant. Ovant[,] men ganska så skönt.” Det stipendium Rådström här berörde torde vara Boklotteriets på 5.000:- (i dagens penningvärde: 59.000:-). I sammanhanget skall även erinras om att Rådström för år 1959 deklarerade dubbelt så hög inkomst till taxering som året före.

Mannbergs framställning kan även exemplifieras med några uppgifter ur ett av Sven Lundberg på Norstedt sammanställt honorarkontomemorial från Rådströms dödsdag den 29.8.1963. Där framgår det att Rådström av Norstedt fick 500:- i förskottsbetalning för en aldrig utgiven finsk upplaga av *Mordet* våren 1963 (åtminstone har ingen utgåva kunnat spåras i *Finsk Bokkatalog*).¹⁵⁹ Rådström fick vidare (sannolikt under sommaren 1963) 6.000:- (i dag 60.000:-) i förhandsbetalning för en aldrig författad roman, *Markensons öden*.¹⁶⁰

I sina memoarer nämner Lasse Bergström att Rådström ingalunda var ensam vid denna tid om att ha ”komplicerade ekonomiska relationer till förlaget”.¹⁶¹ Han exemplifierar med Elsa Grave, Per Erik Rundquist och Peder Sjögren.

Erik Gamby och Per Meurling fäste uppmärksamheten på de svenska

---

159. Jämför Lasse Bergström i ett brev 6.2.1963 till Rådström, som då låg på Sankt Eriks sjukhus i Stockholm: ”Jag skriver Dig idag för att meddela att vi är på god väg att sälja MORDET till Finland. Det är ett förlag som heter Kustanusliike Tajo som förefaller vilja att skriva kontrakt när som helst. Kanske kan denna 90-procentigt säkra underrättelse bidra till att ytterligare muntra upp Dig.”

160. Motsvarande förhållande beträffande Uno Florén i Sten Möllerström: *Tidningsmakaren* (1988) s.74f. – Även de mest uppburna författarna använde sig av denna teknik att pressa fram förskott; ett exempel finns minutiöst dokumenterat i Georg Svensson: *Ett sätt att vara. Minnen av Evert Taube* (Stockholm, 1977) s.35–40, där en lista finns återgiven över alla Taubes kontrakterade och av Albert Bonniers förlag förskottsbetalda litterära luftslott – som givetvis aldrig förverkligades. – Jämför även Rådströms ”Att vara redaktör. Minnen av min far” (*Vintergatan* 1959): ”Efter hans död har jag bläddrat i hans noggrant sparade och omsorgsfullt ordnade papper och där funnit [...] små lappar med bön om förskott och långa[,] överdådiga projekt från författare[,] vilka befunnit sig i utlandet och tänkt sig 300 kronor” (s.10).

161. Lasse Bergström: *Bokmärken* (Stockholm, 1998) s.138.

litteratörernas misär i artiklarna ”Författaren och hans dåliga affärer” (*Sesam* 1946:11/12, citerad ovan på s.22f) respektive ”Vad lever författarna på?” (*OBS!* 1954:5), båda tidskrifter där Rådström hade en framträdande position. De beskrivningar som ges av ”Författaren” och hans ekonomi har klar affinitet med vår hjälte och hans situation. Meurling skriver:

En romanförfattare med fyra ganska goda böcker bakom sig bor i en trerummare ute i förorterna och gör utåt intryck av en solid mindre tjänsteman, i filthatt och välpressade byxor. Men varje morgon kutar en liten kvinna i basker och grå kappa med lunchsmörgåsarna i en bag till ett kontor. Det är hustrun och familjeförsörjerskan. Mannen kan endast bidra till uppehållet, då jultidningsredaktören, som fått för sig, att han varje år skall ha ett bidrag av just den författaren[,] ringer och gör sin beställning eller då ett bokhonorar faller ut. När det händer äter man kalvstek med gurka och dricker algiervin hemma hos författaren. (s.22f)

Meurling såg alltså det sporadiska i författarens inkomster som huvudproblemet, och även om denna karaktäristik generellt kan sägas rymma en kärna av sanning, bör man hålla i minnet att Rådström under 1954 fortfarande erhöll 500:- i kvartalet i fast inkomst av Norstedt (se ovan s.91). Av självdeklarationerna kan dock utläsas (se ovan s.88) att 1953 trots de regelbundna utbetalningarna från förlaget var Rådströms inkomstmässigt sämsta år under hela hans karriär.¹⁶² Meurling har heller inte räknat med stipendier, men för Rådström bestod hans inkomster 1953 till nästan 60% av ett stipendium, 1956 till 40% och 1961 nästan 40%.

Låt oss med några exempel belysa hur Rådström handskades med penningfrågor. Sitt första uppehåll i Paris har han skildrat i ”När jag var 21. 1946” (*Vintergatan* 1962). Där sammanfattar han sin ekonomiska situation i tre meningar, som redan citerats ovan:

---

162. Som jämförelsematerial, se Dag Hedman: *Extravaganta eskapader. Gösta Palmcrantz' liv och verk (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala* 56. Uppsala, 2008) s.24–125 och Johan Svedjedal: ”Rymden och tvåkronan. Karin Boyes För lite och den författarsociala debatten” i *Sammlaren* 2009 (Uppsala, 2010) s.139–184, som båda innehåller uppgifter kring svenska författares ekonomiska förhållanden under mellan- och efterkrigstiden.

Jag hade aldrig några pengar och förstår inte vad man någonsin betalade någonting med. Jag träffar ibland människor som påstår att dom betalat för mej någon gång i Paris och jag tror dom. Det måste väl vara så. (s.76)¹⁶³

Vare sig denna efterhandsteckning är historiskt korrekt eller ej säger den med sin obesvärade ton under alla omständigheter någonting om hur dess upphovsman ville uppfattas som ekonomisk aktör år 1962; ”casual” är också det ord som används redan i den kronologiska sammanställningen i The Commonwealth Funds arkiv för att beskriva Rådströms reaktion på Lansing V Hammonds propåer om familjens ekonomi 17-18.11.1956.

Att Rådströms ekonomiska dans på slak lina kunde bli en påfrestning för omvärlden kan exemplifieras med hans förhållande till Lars Forssell. Efter att i några år¹⁶⁴ ha hängt ”ihop som ler och långhalm”, enligt Forssells framställning i *Vänner* (s.173), hade de båda före Rådströms död ”glidit ifrån varandra, sågs inte ofta” (s.171); deras vänskap hade varit ”så intensiv att den hade förbränt sig själv” (ibid.). I en intervju konkretiserade Forssell:

– Det var pengarnas fel att vänskapen bröts, säger han och ger en aning om de lånetransaktioner som tydligt alltid fanns i Rådströms vänkrets.

– En gång, en enda gång, blev jag tillbörligt förbannad över hans fantastiska svek och sedan blev det aldrig mer som förr.¹⁶⁵

Uno Florén har i kåseriet ”En vårresa till Skåne” (*OBS!* 1951:7) skildrat ett annat tillfälle då Rådströms ekonomiska ansvarslöshet ledde till obehag för vännerna. I korthet går artikeln ut på att ”Brus, Pelle Råtta och Uno” (det vill säga konstnären Gunnar Brusewitz, Rådström och Florén) en gång farit till Lund, där deras pengar omedelbart tog slut. ”Då erbjöd sig Pelle att avresa till Malmö för att hopskrapa nödigt kapital bland sina förmögna vänner.” (s.42) I stället för att återkomma med lånade medel, uppehåller sig Rådström växelvis i Malmö och

---

163. För en översikt över svenska författares ekonomiska villkor vid denna tid, se *Bokutredningen. Betänkande avgivet av särskilda sakkunniga inom ekle-siastikdepartementet* (SOU 1952:23), kapitel 5: ”Författarnas ställning”, särskilt s.197-212.

164. Forssell är i *Vänner* svävande beträffande tidsrymden: ”fem sex år” (s.171), ”tre fyra år” (s.173).

165. Carl-Otto Werkelid: ”Även i vänskap kan det gå möss” (*Svenska Dag-bladet* 29.12.1991).

Köpenhamn, där han festar upp de penningar de båda i Lund aktersegelade vännerna med jämna mellanrum sänder honom. När han slutligen dyker upp är han tomhänt. Floréns raljanta ton till trots förstår man att situationen för honom och Brusewitz hade varit allt annat än angenäm om inte konstnärens maka sänt pengar.¹⁶⁶

*

ETT ANNAT KAPITEL i Pär Rådströms ekonomiska historia skrevs i samband med hans vistelse som stipendiat i USA 1956–57. En kronologisk sammanställning av okänd hand i The Commonwealth Funds arkiv visar hur Anne Marie Rådström sökte få kontakt med maken. Det sistnämnda var inte det enklaste: Rådström gick under jorden ganska omedelbart efter sin ankomst 16.9.1956. Kronologien uppger att brev kommit från fru Rådström 18.10.1956 med förfrågan om utblivet familjebidrag från stiftelsen (jämför ovan s.60). En vecka senare – när Rådström givit ett livstecken ifrån sig och äntligen uppgivit sin adress – skrev en av stiftelsens assistenter, Martha English, till honom ”asking for his instruction re[garding] payment of family allowance”. Fru Rådström gjorde en ny påstötning, som anlände till New York 1.11. ”Having had no answer from R.” skrev English 9.11 till E.K. Wickman, ”acquainting him with R. problem”. En vecka senare auktoriserade Wickman överförandet av 300 dollar till fru Rådström och uppmanade Martha English att åter skriva till den undflyende stipendiaten. Samma dag (16.11) uppmanade English stiftelsens utsände, Lansing V Hammond, som befann sig i Chicago, ”to take up matter personally with R.”. När så skedde, uppträdde Rådström ”casual”, och ville att pengarna skulle utbetalas direkt till hustrun (brev från Hammond till English, mottaget 19.11). Den 13.12 anlände en begäran från Rådström att få ut resten av sina resemedel (300 dollar; han hade tidigare fått 700 till inköp av en bil).¹⁶⁷ Vad som nu i verkningsfullt återhållen lapidarstil krönikeras i kronologien är en sannskyldig eskapad:

-----
166. Werkmäster anför i sin avhandling s.36f ett brev från Gunnar Brusewitz, där denne i stort sett ger samma minnesbild av händelseförloppet, som han daterar till våren 1946.

167. Denna uppgift i kronologien kan suppleras med anteckningar i den kronologiska adressförteckningen i rådströmdossieren: ”Dec. 11 wrote leaving for Ariz., arriving about Dec. 25 – for about a month c/o General Delivery[,] Holbrook, Arizona”. Detta är ett uppenbart villospår: liksom vid ankomsten till New York gick stipendiaten nu under jorden. Han for nämligen ingalunda till Arizona, utan via Louisiana (bland annat New Orleans) till Florida (Clearwater). Det är följaktligen föga förvånande att i kronologien i rådströmdossieren

December 26– Bank informed us that R. asked for \$50 to be sent to him in Florida; (R. was expecting a check from Swedish Broadcasting Co which would cover the overdraft. On Dec. 26th this amounted to \$71.05)

December 27– EKW [E.K. Wickman] talked with Mr. Camp [okänd dignitär, måhända anställd vid Rådströms bank, New York Trust] – suggested that if we did not make good the overdraft, it might result in R's getting in touch with us.

Denna taktik för att få kontakt med rymlingen visade sig emellertid fruktlös.

January 7– [...] MME [Martha English] telephoned N.Y. Trust on the chance R. had been in communication and had left new forwarding address. Discovered that R. and H[arold] M. Evans were travelling together and that R. was now headed for Arizona where he expected to receive mail c/o General Delivery.

Samma byråkratiskt svala stil präglar den sista anteckningen i den kronologiska sammanställningen, som icke desto mindre skisserar ett krisläge:

February 1– New York Trust telephoned that collection of a check for \$150 signed by Radstrom and payable to account of H.M. Evans [...] would bring R. overdraft to \$221.05. (A second check – for \$200 and also payable to H.M. Evans is postdated March 1, 1957.)¹⁶⁸

---

finna den uppgivna anteckningen: ”January 7– Mail forwarded to Arizona for R., returned to the Fund.” Bland den post som returnerades var Lars Bergströms jult-brev från 14.12.1956, där han bland annat meddelade att \$100 sänts till Arizona. Dessa pengar tycks i alla fall ha nått adressaten: i brev till Svanström 10.2.1957 erkände Rådström mottagandet av just denna summa.

En brevförfrågan den 8.1.1957 ”to ask how long he would be in Holbrook” förklingade sannolikt ohörd. Först den 25.1 fick stiftelsen besked från Rådström om att hans adress var ”Arizona Rancho, *Holbrook, Arizona*”. Han hade då vistats där i minst tio dagar (jämför vykort från Rådström till Bergström avstämplat Holbrook 15.1.1957).

168. I ”Financial Account * Par Radstrom” uttrycks sakförhållandet på följande sätt:

Nu sprack bubblan. Ett telegram sänt av E.K. Wickman till Arizona fick Rådström att krypa till korset och skriva ett defensivt svarsbrev (odaterat [10.2.1957]), som liknar det ovan citerade som han sände till Ragnar Svanström och Lasse Bergström samma dag. I episteln till Wickman gav Rådström bland annat följande förklaring till checkfalsarierna (hans upprördhet tycks här menligt ha påverkat stavning och meningsbyggnad, mycket behändigt i följande citats anakolutiska inledning):

Before christmas I was informed from *Radiotjänst* (The swedish broadcasting corporation) would be sent to my account c/o The New York Trust Company. [!] Knowing that I wrote these checks. I have never in my life knowingly written a bad check and I most certainly was not going to start over here, in a foreign country.

Följande självmotsägande inlägg är uppenbarligen avsett att mildra Wickmans och stiftelsens syn på Rådströms försyndelser:

To say the least I have overestimated my funds.

I have done the mistake in converting them into swedish money I guess. It seems a lot more that way. And the worst part is of course that the funds are quite sufficient. You could very well live on what you offer – especially if you don't have to send anything home. I think it is cheaper though – to stay at a University than just traveling around.

Det sista påståendet innehåller en sanning som stiftelsen var väl medveten om – det var därför man hade öronmärkt \$1.000 (motsvarande 64.000:- år 2011) för Rådströms resor inom USA Bland ytterligare svepskäl och bortförklaringar finner man åtminstone ett erkännande,

---

New York Trust Company Account

Dec. 26	Overdraft	\$71.05	
Feb. 1.	Bank returned check to H.M. Evans – not cashable – insufficient funds	150.00)	) Loan made to
Mar. 1	Bank is holding a check payable to H.M. Evans – postdated March 1, '57	200.00)	) R. by Evans

Det bör kanske påpekas att övertrassering av konto och postdatering av checker setts med betydligt strängare ögon i USA än i Sverige.

tydiligen som svar på en direkt anklagelse från Wickman i det omtalade telegrammet: "You are quite right [...] – I have made a mess of my stay here financially."

I samband med återresan tycks det som om Rådström medvetet mjölkat sina kontakter i Stockholm på kontanter. I brev och telegram till sin "homme d'affaires" Göran Lindgren, till sitt förlag och till Radiotjänst bad författaren om medel för att kunna resa hem. Han framställde sig såsom utblottad och utan möjlighet att fara till Sverige annars. Detta var emellertid ingalunda sant: The Commonwealth Fund betalade alltså hans uppehälle i Arizona och hade medel avsatta för hans hemresa. Detta medgav Rådström också i en anakolutisk mening i episteln till Svanström 10.2.1957: "Fonden betalar väl hemresan[,] men då jag inte vill besvära dem mer." Av en detaljerad kontouppställning i stiftelsens arkiv framgår att man strax före bilresans begynnelse utbetalt sammanlagt nästan \$1.000 till Rådström (\$675 den 3.12.1956 som "Living allowance" för december, januari och februari, och \$300 den 17.12 för "Travel in the U.S." – i dagens penningvärde motsvarande sammanlagt 90.000 kronor). Denna reskassa var tydligen slut redan i januari, vilket utlöste krisen. Till E.K. Wickman skrev Rådström [10.2.1957] i apologetiska tonarter att han var beredd att ta på sig alla kostnader i samband med de transatlantiska resorna till och från USA och att han avsåg att betala alla sina skulder före hemresan.

I do want you to know though how deeply grateful I am for having had this opportunity and I do think I can say that as far as the object of the Fund goes you have succeeded very well. This country has always had a great friend in me and I am even more so after having had a chance to see it with my own eyes.

As I said. I am sorry, but there is nothing to do about that now. I will go home over New York and will of course call upon you to thank you personally.

Uppenbarligen gick hans satsning hem, ty samma dag som brevet anlände (14.2) betalade stiftelsen ut \$150 till honom, därpå \$100 den 27.2 och \$75 den 5.3 (sammanlagt motsvarande ytterligare 29.000 kronor i dag). Vidare betalade man hans flygresor med TWA (Trans World Airlines) från Albuquerque i New Mexiko till New York (\$94.60[? – svåräst kopia]) och hans biljett på Pan American Airlines från New York till Stockholm (\$270).¹⁶⁹

-----
169. Sammanlagt \$364.60, motsvarande 2.555 kronor i dåtidens penningvärde eller 33.000 kronor i dag.

Här kan det vara på sin plats att göra en utvikning rörande de totala kostnaderna för The Commonwealth Fund i samband med Rådströms stipendievistelse. Stig Blomberg uppger stipendiets storlek till ”35.000 kronor” (”[M]ed honom på en öde ö” i *Damernas Värld* 1956:30), Werkmäster nämner den motsvarande summan ”7.000 dollar” (op. cit. s. 136). Då amerikavistelsen avbröts i förtid gick emellertid ej hela denna summa åt: på en detaljerad kontoupställning och i skattedeklarationen till Internal Revenue Service i New York, daterad 20.3.1957 (båda i The Commonwealth Funds arkiv), finns överensstämmande uppställningar, där utbetalningarna under 1956 uppges till en summa av \$3.800 och under 1957 till \$595, det vill säga totalt \$4.395. (Längst ned på det förstnämnda dokumentet finns dock ytterligare en post: de \$94.60[?] för flygbiljetten från New Mexiko till New York. Längst ute i en spalt betitlad ”Contingent” (”Oförutsedda utgifter”) finner man \$4.25 i samband med en överföring av \$110 till Rådström i Sverige för resekostnader; kanske beror den mindre summan på växelkursen eller någon bankavgift i samband med transfereringen. Läger man till dessa summor hamnar sluträkningen för stiftelsen på \$4.493.85, motsvarande 31.500:- i dåtidens penningvärde och nästan 400.000:- år 2011.)

Samtidigt mobiliserade Rådström betydande belopp från P.A. Norstedt & Söner. \$100 hade författaren fått telegraferade från sin förlagskontakt Lasse Bergström i slutet av december 1956. När Rådström 10.2.1957 förnyade attacken mot Norstedts penningkista, skedde det i två brev, avsända samma dag till hans båda kontaktmän där. Till Lasse Bergström skrev han:

Personligen mår jag som en kvarglömd brödbit i en kakburk i en sommarvilla den femtonde februari året därpå.

[...]

För din egen information kan jag tala om att jag äger 11 dollars[,] vilket jag hoppas håller mig vid liv tills jag hör något.

I brevet till Ragnar Svanström samma dag (kopia sänd även till Lasse Bergström) bad han om \$150 till Arizona och \$150 till New York Trust (sistnämnda transaktion sannolikt för att täcka den check Rådström skrivit ut till Harold Evans c:a 1.2.1957). Bergström svarade 16.2 att han telegraferat \$100 till Arizona. Efter ett pockande telegram från Rådström 4.3: ”have you sent the two hundred dollars if not wire urgent = paer”, svarade Bergström telegrafledes 5.3 att \$150 skickats till New York Trust. Ett telegram från Bergström daterat en vecka senare talade om att ytterligare \$50 avgått till USA, och därmed hade Rådström mjölkat Norstedt på de \$300 han äskat 10.2. Det är inte

omöjligt att han i själva verket lyckades extrahera mer, ty Bergströms telegram 12.3 inleddes med orden: "can you borrow from fund for departure stop if not cable needed sum but exchange office probably refusing further remittance stop". I dagens penningvärde fick Rådström av Norstedt under sin utflykt till sydstaterna minst 36.000 kronor.

Till detta kommer en strid ström av penningar från Radiotjänst. Visserligen framgår det av Werkmästers doktorsavhandling att Rådström endast producerade ett program efter det att hans anställning upphört 1.9.1956 och till sin hemkomst, nämligen "I Chicago med Pär Rådström", sänt i P2 5.1.1957 (programmet saknas för övrigt i Sveriges Radios förteckning över Rådströms medarbetarskap), men enligt Sveriges Radios dokumentarkiv fick författaren åtskilliga utbetalningar under utlandsvistelsen.¹⁷⁰ "I now have something like 300 coming my way", skrev stipendiaten i det nyss citerade, odaterade brevet till E.K. Wickman. Det stämmer alldeles: under januari-februari 1957 gjordes utbetalningar på \$100 respektive \$200. Dessa sändes tydligen ej direkt till Arizona, utan gick via Rådströms ekonomiska alltiallo Göran Lindgren i Stockholm. Pengarna utgjorde likvid för "bevakning av amerikanska produktioner" och för översättningar av (gissningsvis amerikanska) manus.¹⁷¹ Utom dessa två utbetalningar, som enligt uppgift ej är exakt daterade i källan, sändes följande summor som förskottshonorar för kommande program: 777 kronor till Arizona 21.1.1957,¹⁷² 518 kronor till New York 13.3 och 1.036 kronor till samma ort 22.3 (den sista summan kom till New York efter det att Rådström lämnat landet). Amerikaresenärens arvoderingar från Radiotjänst motsvarar i dagens penningvärde ungefär 57.000 kronor.

Adderar man nu de summor som kan verifieras, finner man att Rådström under sin bilturné och efterföljande sejour i New York från slutet av december 1956 till hemresan 21.3.1957, alltså tre månader, omsatte ett dokumenterat belopp av motsvarande 235.000 kronor i dagens penningvärde, inklusive flygbiljetterna (möjligen fick han,

---

170. Uppgifter från Sveriges Radios dokumentarkiv enligt telefonintervju med Birgit Bjersö 28.8.1992.

171. Möjligen hör de båda ovan diskuterade chandlerparafraserna till de verk som honorerades: av Radioteaterns arkiv framgår det nämligen att arvoderingarna för "Cirkus i stan" 18.6.1957 (300 kronor) och "Ett litet snöre - värt 30000 dollars" 26.8.1957 (300 kronor) utgjorde dellikvider. (Uppgifter från Birgit Bjersö, Sveriges Radios dokumentarkiv, i telefonintervju 31.8.1992.) Förmodligen utgjorde beloppen slutjusteringar på förskotten som sänts till USA

172. Honorar för programmet "Detta är inte Amerika. Pär Rådström kåserar" (sänt 15.6.1957).

som ovan antytts, i själva verket mer).¹⁷³ Det är förmodligen lönlöst att spekulera över vad dessa summor gick åt till: det väsentliga är att Rådström verkligen lyckades uppdra dem.

”Strictly Radstrom!” I The Commonwealth Funds rådströmfil finns denna skämtteckning, som att döma av initialerna i övre vänstra hörnet skickats till E.K. Wickman (det är inte hans handstil). Poängen här är att Wickman, som bland annat publicerat *Children’s Behavior and Teachers’ Attitudes* (1928 med flera upplagor) och *Teachers and Behavior Problems* (1938 med flera upplagor),¹⁷⁴ inte lyckades kalibrera den svenske stipendiaten. Avsändaren har alldeles tydligt avsett att man skall uppfatta den tidningsläsande och veckopengbeviljande fadern som Wickman och den penningförstande sonen som Rådström.

173. Summan härrörde från 93.000 kronor i dagens penningvärde från Norstedt (36.000:-) och Radiotjänst (57.000:-) och motsvarande 119.000 kronor i form av de tre månatliga ’löneutbetalningarna’ från The Commonwealth Fund, förutom kostnaden för flygbiljetterna hem (23.000:-).

174. Båda utgivna av The Commonwealth Fund.

När han således till Wickman skrev: "I have made a mess of my stay here financially" (10.2.1957), bör detta uttalande ses mot bakgrund av det häpnadsväckande penningflöde som ovan beskrivits. De par checker som Wickman trodde att citatet gällde var blott småpotatis i sammanhanget. Rådströms försök att konsumera bort sin ångest (kanske med avsikt att anpassa sig till vad han uppfattade som amerikansk livsstil) blev en dyr affär.

*

RÅDSTRÖMS MORALISKA elasticitet i ekonomiska frågor varade livet ut. Detta kan exemplifieras med det redan nämnda faktum att han flydde utomlands då konkursen i början av 1962 syntes oundviklig.

Om Rådströms skicklighet att exploatera sitt "kulturella kapital" alltså får anses såsom dokumenterat, synes det sämre ställt med hans förmåga att hålla balansen på det ekonomiska området. Ironiskt nog utgjorde emellertid en matematisk ådra ett icke oväsentligt drag i Rådströms personlighet. Denna läggning fanns – som inledningsvis nämnts – i högre grad hos hans äldre bror Hans, professorn i tillämpad matematik. Kerstin Bratt åberopar intervjuer med Lars Forssell (1967) och Hans Rådström (1968) i sin licentiatavhandling *Pär Rådströms författarskap* del II (1969), där de båda intervjuade synes överens om att Rådström var "mycket intresserad av matematik och matematiska uträkningar" (s.30). Forssell nämnde i artikeln "Han skrev alltid, rastlöst" (*Dagens Nyheter* 5.1.1973): "när han inte skrev kunde han i timal sitta lutad över matematiska problem, formerna siffror i fyrkant så att de slutade på samma summa på längden, på tvären och längs diagonalen. Han var talmystiker." I *Vänner* (1991) skrev han att Rådström gärna fördjupade sig i "matematiska traktater (han var djupt intresserad av talmystik)" (s.176). Ett exempel ur Rådströms produktion på hans sifferintresse är radioprogrammet "Ett år mitt i kriget" (1960; omtryckt i samlingsvolymen *Pär Rådström*, 1983, s.62). Man kan vidare jämföra ett brev från författaren till Lasse Bergström 5.4.1961, där han gav sig in på vidlyftiga matematiska beräkningar. Uppenbarligen var det inte aritmetiskt ointresse som gjorde att han hade svårt att hålla styr på sin ekonomi.

Gustaf-Adolf Mannberg lyfte i samband med en diskussion om Rådströms ekonomi fram "Pärs goda sidor, hur mycket vi tyckte om honom, hur värd han var att tycka om. Han brukade ju låna pengar, bara småsummor, femmor och tior, kanske nån gång en femtilapp, av, skulle jag tro, alla sina vänner. Och det var ytterst tveksamt om man någonsin skulle få tillbaka dem. Jag brukade, när jag gett upp hoppet, så småningom också ge upp den småsnåla smärtan. Det var ju bara att

acceptera att så här var det och inse att det var priset för att få glädjen att känna och umgås med Pär, och att det var värt det många gånger om. Dessutom fick man igen det i andra former, inte kontant men i natura. Pär var generös med allt utom då möjligen pengar, hur mycket pengar han än hade så hade han ju alltid för litet. [...] Jag har exempelvis två fantastiska oljemålningar, en trärelief och ett par andra saker som han gjort, och som han gett mig spontant, utan någon som helst motprestation. Jag var helt på det klara med att jag fick mera av honom än han av mig, och jag tänker då inte bara på tavlor och reliefer.”¹⁷⁵

---

175. Mannberg till Dag Hedman 28.10.1992.

MYTEN RÅDSTRÖM

FÖR PERSONER I DET ”kulturella fältet”, liksom för människor inom andra sektorer, kan det vara klokt att stärka sina positioner genom att omge sig med en aura, nimbus, myt, som i gynnsamt fall kan resultera i kult. Därför är det föga förvånande att finna att en så systemkompetent och medveten aktör på ”fältet” som Rådström arbetade enligt dessa riktlinjer. ”Pär Rådström tycktes motsvara den romantiska myten om den framgångsrike författaren.”¹⁷⁶ Man får följaktligen akta sig för att okritiskt acceptera honom som en oproblematiserad primärkälla till biografisk och historisk information, utan att genom oberoende källor bekräfta eller vederlägga hans framställning: Lars Bäckströms epitet ”dessa förströdda unga sagofarbröder” på femtiotalisterna är i högsta grad och dessutom i dubbel bemärkelse giltigt vad beträffar den med konstruktivt närminne behäftade Rådström.¹⁷⁷ Det kan vara upplysande att här betrakta vad honom närstående personer har skrivit beträffande hans tillförlitlighet: Stig Claesson framhöll i sin elegiska nekrolog ”Om en vän” i *Bonniers Litterära Magasin* december 1963 Rådströms fabuleringsförmåga: ”Med min vän var det så här att han var tjock och ljög bra. [...] Nu ljuger ingen för döden, ingen underhåller gubben med friska historier om snabbdöd och tvärdöd och massdöd. Nu ljuger ingen längre för mig. Nu är den generösa lögnen lämnad ensam och

176. Sten Möllerström: ”Den mediale Pär Rådström” i *Tidningsmakaren* (1988) s.184. (Inledningen med citatet ej i den första versionen av essän, ”Pär och...” i *Bra om Klassiker* 52, 1984. – Härmed rättas uppgiften i Möllerströms *Tidningsmakaren* s.189 att uppsatsen första gången varit publicerad i *Bra om Böcker*. – Ett tack riktas till Lena Hultberg vid Bokförlaget Bra Böcker, som identifierat den korrekta källan.

177. Lars Bäckström: *Under välfärdens yta. Litterärt under femtitalet* (Stockholm, 1959) s.30.

satt på undantag.” (s.786f) 33 år senare varierades tanken på följande vis: ”Jag önskade mig lite av Pär Rådströms förmåga att dupera. Han skulle med lätthet ha övertygat sömmerskorna från Manchester om att han varit överste i vilken engelsk koloni som helst.”¹⁷⁸ Lars Malgefors berättar i ”Visst kände vi Pär Rådström” i *Röster i Radio/TV* 1965:4 om hur Rådström lämnade ”en frodig fond av rådströmiana efter sig på redaktionerna. [...] Säkert ljög han också. För att ge glans åt någon grå sanning.” Lars Forssell använde i ”Pär Rådström och hans tid” i *Vänner* (1991) en generellare formulering: ”enligt Rådströmskt stundom svävande och lätt otillförlitliga uppgifter” (s.175). Petter Bergman gick i ”Författaren och myten” i *Aftonbladet* 11.8.1983 ännu längre, då han kategoriskt hävdade: ”han var sällan ett helt pålitligt sanningsvittne”.

En motivering bakom Rådströms ryktesspridning är givetvis – som beträffande så många författare – hans målmedvetna arbete på att mytifiera sig själv. Klas Östergren har i inledningen till sitt förord i samlingsvolymen *Pär Rådström* (1983) vittnat om resultatet:

Det står en mytflora av sällsynt sort kring Pär Rådströms person, idag så vildvuxen att den helt skymmer själva föremålet; författaren, journalisten och radioprataren, tillika kroggästen, konversationskonstnären och kosmopoliten Pär Rådström har blivit något av en branschens Bellman, en krumelur som vissa lyckliga någon gång träffat, många någon gång sett[,] men absolut alla någon gång hört talas om. [...] Myten om människan Pär Rådström har onekligen levt vidare och kan än idag rapporteras vara vid god vigör. (s.5)¹⁷⁹

Ett exempel bland många på rådströmsk desinformation finns i kåseriet ”Att komma hem” (*OBS!* 1948:17, omtryckt i *Att komma hem* 1982). Författaren säger sig där ha varit i Malmö och Paris, vilket är sant, men också att han varit i den persiska staden Abadan och i Shanghai, vilket inte är sant.

”Nu skall han till Calcutta över Paris”, skrev Uno Florén i en redaktionell not till Rådströms debattartikel ”Jag och Sartre” i *Sesam* 1946:7. Planen återkom i utökad form i ett odaterat brev från Rådström till Gerard Bonnier [november–december 1946]:

-----
178. Stig Claesson: *Blå stolar* (Stockholm, 1996) s.39. Ytterligare rådströmsrelaterat material på s.15.

179. För en utförligare diskussion av detta fenomen, som Östergren behandlat myntat uttrycket ”Ryktet Rådström” för (*ibid.*), hänvisas till Dag Hedmans recension av Johan Werkmästers *Pär Rådström. Ett författarliv* i *Sammlaren* 1992 s.160–163.

Jag vet inte om jag talat med er om mina planer för framtiden. Jag tror jag nämnde att jag skall till Paris om någon vecka. Där hade jag tänkt stanna några månader[,] dels för färdigskrivande av en bok jag håller på med [sannolikt det otryckta prosapoemet *Jerikos murar*] och dels för ordnande av visum och annat som behövs för en resa till Kina och Indien, som jag planerar.

Vad denna ostasiatiska resa beträffar, måste man fråga sig om inte den unge debutanten torgförde rena fantasier för att göra sig intressantare inför sin omgivning. Särskilt visuminslaget är föga övertygande och bör rimligtvis ha genomskådats av Gerard Bonnier: såväl Indien som Kina hade beskickningar med konsulära avdelningar i Rådströms hemstad Stockholm, så det fanns ingen anledning att fara till Paris av det skälet. Kanske avsåg han i stället visa till franska kolonier i Afrika eller Indokina? Uno Florén signalerade en viss skepsis inför planerna i sin ovan citerade redaktionella not, som tycktes rättfärdigas av den självutnämnde globe-trotterns raljerande slutord i "Gösta Oswald. En ny symbol, sedd utan förinnerligad objektivism" i samma sesamnummer: "Men som sagt ring så skall vi gå på Skansen eller åka till Calcutta tillsammans." (s.27)

Ett annat exempel utgörs av ett ofta återkommande motiv bland Rådströms biografiska texter: berättelsen om Rådström som möter någon världsstjärna, och inte får något sagt. Detta varieras genom hans författarskap. Första gången motivet dök upp hos Rådström var "Möte med Martinson" (*OBS!* 1947:23, omtryckt i *Att komma hem*, 1982). "Då kom Harry Martinson förbi. Han stannade och jag stannade. Han såg en stund på blomman och sen vände han sina ögon mot mej. Det var första gången jag sett på en människa att han förstätt mej utan att jag egentligen vetat vad han förstod". Motivet återkom i "Möte med Louis i Chicago" (*Aftonbladet* 16.1.1959; omtryckt i *Den korta resan*, 1968 s.78ff), där handlingen utspelas under Rådströms vistelse i USA år 1956. Författaren skall intervjua trumpetaren Louis Armstrong: "nåt måste jag ju fråga om så jag säger ingenting. Inte han heller. [...] Till sist tar jag mod till mej. Jag vill ingenting fråga om, säger jag, jag tänker bara sitta här. Han nickar. Vi sitter där i fem minuter till. [...] Jag reser mig och tar i hand och han ler." Tredje och fjärde gångerna är i radioserien *Hör här då* 1961.¹⁸⁰ Dels gäller det ett möte i Montserrat i Nordspanien med skådespelerskan Paulette Goddard: "Jag frågade ingenting, jag fick inte, hann inte fråga nåt. [...] så räckte hon fram sin hand och jag tog den och bugade och intervjun var slut". Dels gäller det Greta Garbo, vilken Rådström åker hiss med i Paris: "Jag stiger in

---

180. Citaten ur radioprogrammen efter Werkmäster: op. cit. s.62f, 229.

i en hiss och då stiger hon in i samma hiss och så stängs dörrarna och så är det bara vi. Greta och Jag. Och hissen går oändligt långsamt. Vi stiger[,] svävar sakta uppåt. Greta och Jag. [...] Jag förbannade min blyghet som hindrade mig från att på franska fråga om det inte var mademoiselle Garbo. [...] Jag sa ingenting och Greta Garbo måste ha varit lika blyg hon[,] för hon sa heller ingenting. Och så stod vi där i hissen. [...] Oh Greta[,] förlåt mej att jag inte talade till dej då.” I sammanhanget kan det vara intressant att notera att Rådströms vän och mentor Uno Florén ofta talade om ”att han åkt hiss med Greta Garbo”.¹⁸¹ Man kan fråga sig vem av herrarna som var först med uppslaget. Även Bertil Malmberg skall Rådström ha delat tystnadens sakrament med. I kåseriet ”Så mötte jag Bertil Malmberg” i *Läste Ni* 1962:4 upprepas den välkända ceremonien: Malmberg ”började långsamt och värdigt gå nedför trappan. Jag ville se honom nära. Jag gick uppför trappan, han nedför. När vi passerade varandra nickade han åt mej så som man nickar åt någon man vet man inte känner[,] men kanske i alla fall någon annanstans ifrån.” (s.3) När Rådström slutligen retuscherar redogörelsen för sitt besök hos författaren Väinö Linna i Tammerfors, sker det enligt detta väl inarbetade episka mönster. Den första framställningen publicerades i *Folket i Bild* 1955:41 med titeln ”Finsk söndag med Väinö Linna”. Där sitter de båda författarna och småpratar. I nästa version, ”Den rödhårige redaktören”, även den publicerad i *FiB* (1962:51/52), tillbringar de ”tre tysta timmar i väntan [...] på den bil som skulle föra mig till Åbo”. Denna berättelse tycks Rådström särskilt ha omhuldat, ty Lars Malgefors minns att ”Ett par, tre gånger drog han med nya dråpliga tillägg och utvikningar sin underbara historia om när han skulle intervju Väinö Linna och tolken söp sig full och somnade ifrån den fullständiga språkföbistringen” (”Visst kände vi Pär Rådström” i *Röster i Radio/TV* 1965:4 s.11) och i Bo Strömstedts nekrolog i *Expressen* 30.8.1963 nämns den som Rådströms ”outslitliga historia om den gången han skulle fara till Finland och intervju Väinö Linna”.¹⁸² Tyvärr är det väl troligen den mindre verkningsfulla versionen från 1955 som är sanningen närmast.

---

181. Sten Möllerström: ”Kanske kryper det ändå en poäng som en gammal ost mellan raderna” i *Bra om Mjukisböcker* 7 (Höganäs, 1978); omtryckt med titeln ”Uno Florén – unik frilans” i *Tidningsmakaren* (1988). Citatet på s.6 respektive s.180. (Härmed rättas uppgiften i Möllerströms *Tidningsmakaren* s.183 att uppsatsen första gången varit publicerad i *Bra om Böcker*.)

182. Jämför AnneMarie Rådström i brev till Hedman 27.9.1992:

Jag mötte Pär vid Finlandsbåten när han kom hem från intervjun han fått i uppdrag att göra åt FiB. Han berättade genast att det var hemskt pinsamt att tolken

Vid den förstenade skogen slutade Rådströms amerikanska äventyr. Som framgår av bilden, spelade indiankulturen en viktig roll i området (Hopi och Navajo). Rådström hade redan 1950 översatt indianpoesi, som publicerades i *All Världens Berättare*. (Turistbroschyr, 1991)

Det är endast att beklaga att Rådströms resa till Los Angeles våren 1957 rann ut i sanden, annars hade vi säkert haft en berättelse om hur Raymond Chandler och hans svenske beundrare teg bort några svindlande minuter eller timmar.

Det ligger för övrigt nära till hands att misstänka att även den berättelse som inför omvärlden fick motivera Rådströms avbrott av vistelsen i Förenta Staterna i mars 1957 är dikt. Enligt ett ovan flerstädes citerat brev till Ragnar Svanström 10.2.1957 skulle följande ha hänt:

---

varit asberusad och att Linna och han egentligen bara stått vid fönstret, tittat ut över det finska landet och sagt: ”Sillanpää... Sillanpää...” Att Pär gjorde vad som gick att göra åt det hela och ändå fick ihop en artikel åt Ivar Öhman är väl klart. Några månader senare var Linna bjuden över till Sverige av FiB [...]. Pär och jag [...] ingick i ”omhändertagande-gruppen” och Linna [...] var bl a hemma hos oss på Narvavägen. När de gått sa Pär och jag samtidigt: men han förstår ju säkert svenska och kanske kan han också tala svenska! Pär tillade att den där tysta eftermiddagen i Tammerfors kanske inte hade behövt bli så tyst.

Och det hela kulminerade i en fruktansvärd bilolycka häromdagen. Jag störtade ner i en fyra meter djup ravin i 100 km. Bilen blev en skrothög som dom betalade 75 kronor och fri bärgning för. Femton dollar gav dom mej. Självt fick jag huvudvärk och bröt en nagel. Hur det gick till har jag ingen aning om. Givetvis var den ej försäkrad. Mitt fel igen.

Det var en mycket tacksam Pär Rådström som stod och tittade på skrothögen. Det är ett under.

Som redan påpekats, sändes en kopia av detta brev för säkerhets skull även till Lasse Bergström – en unik åtgärd, rimligtvis vidtagen för att ge ryktesspridningen extra skjuts. I ett odaterat brev till E.K. Wickman [10.2.1957] av den förment misslyckade bilförarens hand gestaltas förloppet på följande vis:

The suspension broke and I rolled a couple of times on the highway and came to a stop finally in the desert. Upside down. Why I do not know – but I came out of it unhurt except for a slight headache and a broken nail.¹⁸³

Anne Marie Rådström kommenterar berättelsen om olyckan:

Du säger att det finns två versioner av ”den famösa bilolyckan”. Kära du det finns säkert fler. Det var ju Pär det gällde. Ingen som inte var närvarande kunde veta hur verkligheten var när det gällde Pär. Och knappt ens då. Han diktade också sitt eget liv. [...] Jag var inte med i Amerika så jag kan faktiskt inte säga hur olyckan gick till. Jag har en version av den där också hans reservoarpenna skadades och bläcket rann ut på skjortbröset. Som sagt det finns säkert många versioner.¹⁸⁴

Även om Pär Rådströms skildringar utan vidare ligger inom det möjliga ram, är det dock anmärkningsvärt att det enda som återkommer i de båda framställningarna är beskrivningarna av blyssyrerna på föraren: en lätt huvudvärk och en bruten nagel. Om själva olyckan är formuleringarna om ej direkt motstridiga så i alla fall ej heller överensstämmande på någon enda punkt (”Jag störtade ner i en fyra meter

-----

183. Werkmäster citerar dessa rader i sin avhandling (s.139), men ger endast referensen: ”I ett brev från Holbrook i februari 1957 som finns bland Rådströms efterlämnade papper”.

184. Anne Marie Rådström i brev till Dag Hedman 17.8.1992. Jämför även de varierande tidsadverbialen ”häromdagen” i brevet till Svanström 10.2.1957 respektive ”En natt” (”Så mötte jag Bertil Malmberg” i *Läste Ni* 1962:4).

djup ravin i 100 km”, ”The suspension broke and I rolled a couple of times on the highway and came to a stop finally in the desert. Upside down”). Till dess någon energisk person letar fram en polisrapport om saken från Holbrook eller Phoenix, kan det vara rimligt att intaga en tvivlande hållning till huruvida denna händelse verkligen inträffat. Rådström medger i själva verket i ”Så mötte jag Bertil Malmberg” (*Läste Ni* 1962:4) att hans pengar tagit slut. Som ovan nämnts hade Rådström genom att skriva ut checkar utan täckning syltat in sig så pass att hans vanliga reaktionsmönster framkallades: flykt.

Han lyckades emellertid gestalta den plötsliga repareringen som ett triumftåg. Rådström hade inte nämnt någonting om sitt kreditmissbruk i försändelserna till Sverige och han tycks ha haft turen att ingen direkt kommunikation ägde rum mellan The Commonwealth Fund och Norstedts förlag. Således kunde han skriva historia som han ville. Dagen efter hans hemkomst fanns ett fotografi av en sedvanligt elegant klädd och alert Rådström som visar upp Saul Bellows roman *The Adventures of Augie March* (1953) för fyra leende frisörskor:

”PÄR RÅDSTRÖM hade välkommat sällskap i PAA¹⁸⁵-planet från USA, när han återvände från sina sex månaders idéjakt för Radiotjänst i det stora landet i väster. Med samma plan följde nämligen även de svenska hårfrisörskorna som varit över och tävlat.” (*Aftonbladet* 23.3.1957)¹⁸⁶

185. Pan American Airlines.

186. Werkmäster tolkar händelseförloppet som att stipendiaten genomförde atlantflygningen ”med ett flygplan som var abonnerat av svenska hårfrisörskor, som hade varit i USA för att i tävlingssammanhang visa upp sin yrkesskicklighet”

Av texten – gissningsvis skriven av Rådström själv – får läsaren således intrycket att författaren för Radiotjänsts räkning varit på tjänsteresa, och att tidsrymden sex månader varit planenlig.

Det kan vara instruktivt att göra en jämförelse mellan denna 'rekonstruktion' av verkligheten och det sätt på vilket amerikansan marknadsfördes före avfärden. Stig Blomberg, en uppenbarligen devot akolyt i Rådströms kölvatten, hade i reportaget "[M]ed honom på en öde ö" i *Damernas Värld* 1956:30 meddelat följande:

Nu har Pär Rådström fått ett ovanligt fint stipendium – 35.000 kronor från Commonwealth [Fund] för ett helt års studier i USA. Hur han fått det?

– Det kan inte sökas, säger han. Men jag var på ett seminarium i Salzburg och där var det någon som föreslog mig.¹⁸⁷

Åtta av de tolv USA-månaderna kommer han att tillbringa vid Chicago University med att läsa amerikansk litteratur – från 20-talet främst. Han skall också titta på television och lyssna på radio – Radiotjänst har fått löfte att få ett radioprogram i månaden från honom. Fyra månader tänker han bara resa i USA...

Rådströms här meddelade tidsdisposition bör ses mot bakgrund av de "Conditions of Award and Tenure" som ägdes (och uppenbarligen lästs) av stipendiaten, och där det under punkt 4 tydligt säges att stiftelsen svarar för "The provision for two to three months' travel in the United States" – alltså inte fyra, som Rådström tycks ha planerat. Det fanns således redan från början en inbyggd diskrepans mellan stiftelsens och stipendiatens syn på hur hans vistelse skulle gestaltas. Att den sistnämnde därvidlag skulle komma till korta var förutsebart, och hela projektet således en tickande bomb. Rådströms karaktäristik i brevet till Ragnar Svanström 10.2.1957 får följaktligen sägas vara träffande: "Min Amerikavistelse har inte varit särskilt lyckad. Felet är väl mitt[,] antar jag."

Ytterligare ett exempel på mytifiering finner man i en annan av berättelserna i radioserien *Hör här då* 1961.¹⁸⁸ Den handlar om Rådström, hans vän Göran Lundberg och den vackra portugisiska sångerskan

---

(op. cit. s.139). – Ett tack riktas till Johan Werkmäster som fäst uppmärksamheten på aftonbladsnotisen, som ej finns omnämnd i hans avhandling.

187. Detta är en halvsanning; som redan framgått av not 75 var det Rådström själv som sökte stipendiet.

188. Framställningen bygger på innehållsreferat av radioprogrammet i Werkmäster: op. cit. s.142ff.

Amalia Rodriguez. Av radioprogrammet kan man tro att det berättade är sanning; i själva verket är det grundmönstret från Rådströms roman *Ballong till månen* (1958) och dess litterära inspirationskälla, Edmond de Rostands drama *Cyrano de Bergerac* (1897) som återkommer i detta triangeldrama.¹⁸⁹

Ett annat källproblem utgör de intervjuer med Rådström som trycktes i pressen. De fel som insmyger sig där kan man inte automatiskt hänföra till intervjuoffret – det kan lika gärna röra sig om missförstånd från frågeställarens sida. I artikeln ”Pär Rådström skriver fort: ’Jag vill veta hur det går’” av Corinna (pseudonym för Greta Bolin), publicerad i *Svenska Dagbladet* 9.12.1954, påstår Rådström till synes, att den nyutgivna romanen *Årans portar* ”gjorde jag färdig på fem veckor”.¹⁹⁰

---

189. Som faktabakgrund till *Ballong till månen* kan det vara på sin plats att erinra om Kerstin Bratts uppgifter i sin licentiatavhandling *Pär Rådströms författarskap* del II (1969; s.14 not 2) att ett intresse för *Cyrano de Bergerac* (1619–55), som skrivit romanen *Resa till månen* (utgiven postumt 1656), finns dokumenterat hos Rådströms gode vän Lars Forssell från tiden strax före tillkomsten av Rådströms roman. Forssell och Carl Fredrik Reutersvärd sammanställde 1956 den illustrerade diktsamlingen *Cyrano* (tryckt i ett exemplar) och en av dikterna i Forssells *Telegram* (1957) heter ”Cyrano (Till P.R. [Pär Rådström])”. Man kan i sammanhanget notera, att huvudpersonens namn i *Ballong till månen*, Cyril Berrac, tydligt alluderar till den franske 1600-talsförfattarens.

Werkmäster menar, att *Ballong till månen* skulle vara påbörjad i ”februari 1957” (s.160). Detta verkar dock oförenligt med källmaterialet. Redan i ett memorial av Ragnar Svanström 28.5.1956 sägs det, att Rådström ”kommer under höstens lopp att skriva den roman färdig, som han har igång. Han vill icke nu ge ut något förhastat[,] utan vill ta tid på sig. Jag har sagt honom att jag finner detta mycket klokt.” Detta skulle kunna vara embryot till *Ballong till månen*. Lasse Bergström skrev till Rådström 14.12.1956: ”Först och främst har jag med spänning läst berättelsen om Din roman, som av allt att döma bör bli en riktig pär rådströmare – jag tvivlar f.n. inte alls på att det blir Din bästa sak och det är ju precis vad den bör bli.” Ej heller här nämns någon titel, men det bör rimligtvis röra sig om *Ballong till månen*. Rådström meddelade Ragnar Svanström 10.2.1957: ”Min roman BALLONG till MÅNEN [...] är skriven till en tredjedel och klar till uppläggning. Jag har skickat [kapitel 7] till Åke [Runnquist] på BLM.” Att det rör sig om just detta textavsnitt, framgår av ett odaterat brev från Rådström till Lasse Bergström [förmodligen 10.2.1957]: ”Kapitel 7 är på BLM.” Med tanke på Rådströms normala arbetstempo verkar det osannolikt, att han skulle ha skrivit en tredjedel av romanen på drygt en vecka (han nämner för övrigt, att han skickat det sjunde kapitlet till BLM redan några dagar tidigare). Begynnelsedatum för romanskrivandet bör nog rimligen sättas till senast december 1956.

190. Rådström har själv pekat på betydelsen av Atterboms *Lycksalighetens ö* (1824–27) för *Årans portar* i Gustaf Thulins artikel ”Atterbom på 50-talet Pär Rådströms nästa” (*Arbetaren* 18.9.1954): ”Idén till boken fick jag genom Elisabeth Tykesson, säger Rådström. Jag läste korrektur på hennes bok om At-

Werkmäster modifierar Rådströms påstående i sin avhandling: ”men det bör påpekas att åtminstone ett par avsnitt var färdiga redan tidigare”, och så gives exempel på delpubliceringar under 1952 och 1953 (s.100). Av norstedtkorrespondensen framgår att Rådström arbetade för fullt 1.4.1954 och i själva verket tycktes rätt färdig med Kalypso-avsnitten (romanen hette för övrigt just *Kalypso* på detta stadium). Den 14.7.1954 sände Rådström till Ragnar Svanström ett följebrev till det ”försenade manuskriptet”. Uppgiften om att det tagit fem veckor att skriva *Ärans portar* kan man därför avfärda såsom missvisande. Men är uppgiften Rådströms eller Bolins?

I Lars Öhngrens artikel ”Männen Rådström” i *Vecko-Journalen* 1962:25 läggs följande ord i munnen på Rådström: ”Boxning har jag heller inte något emot, brukar träna med SLAS (Stig Claesson) och dom andra hos Nisse Ramm, gamle mästerverboxaren.” Enligt Gunnel Rådström i telefonintervju 20.2.1991 är detta fel. Stig Claesson boxade visserligen med Ramm, men Rådström hade ingen del i detta. Blotta tanken på att maken skulle ha ägnat sig åt någon som helst form

---

terbom, och började med Atterboms Felixsson som underlag tråckla på en intrig i modern miljö.” (Sammanblandningen av fiktionsgestaltarnas namn – Astolf, Felicia och Astolf Felixsson – är rimligtvis Thulins fel; Rådström måtte ha kunnat skilja på sina och Atterboms skapelser!) Elisabeth Tykessons *Atterbom. En levnadsteckning* utkom på Norstedt 1954. Beträffande korrekturarbetet skrev Rådström till Ragnar Svanström 12.6.1952: ”Om ni har någon översättning eller nåt redigeringsjobb, korrektur eller annat som ni i sommarpersonalbristen inte vet vad ni skall göra med[,] så vore både min hustru och jag djupt tacksamma.” 2.7.1952 lovade Svanström att tala om saken med förlagets korrekturchef Göran Salander. Ett och ett halvt år senare, 9.2.1954, skrev Svanström till Anne Marie Rådström: ”Härmed vill jag bekräfta den överenskommelse som träffats mellan Eder och Norstedts genom Edert samtal med fil.kand. Göran Salander. Ni åtar Eder att läsa korrektur för oss med en beräknad arbetstid av två timmar om dagen och äger att för detta uppbära ett arvode av 250 kronor i månaden. [...] Överenskommelsen skall gälla tills vidare.” Man får förmoda att Rådström hjälpte maken med korrekturläsningen eller också att han hade egna dylika uppdrag, om vilka överenskommelse gjorts muntligen, då inget står därom i norstedtkorrespondensen. (Parentetiskt kan även nämnas att arbetet med tykesonkorrekturet gav ytterligare ett resultat, nämligen en osignerad recension av boken i *OBS!* 1955:1 s.86.)

Werkmäster: op. cit. s.105: ”På sommaren 1954 skrev Rådström *Ärans portar*.” Romanen skrevs i själva verket under 1952, 1953 och våren-sommaren 1954, enligt Werkmäster själv (s.100) och två brev från Rådström till Svanström [ett odaterat, ankom 1.4.1954, och ett daterat 14.7.1954]. Werkmäster fortsätter: ”Manuset lämnades till förlaget i månadskiftet juli-augusti” (*ibid.*). Det levererades i själva verket till förlaget redan en halv månad tidigare, vilket framgår av ett följebrev till manuskriptet 14.7.1954.

av fysisk övning fick fru Rådström att skratta högt. Friserade Pär Rådström alltså verkligheten i sitt samtal med Öhngren eller var det denne som medvetet eller omedvetet drog sitt strå till mytstacken kring författaren?

*

”HANS SÄLLSKAP var fantasin”, har Lars Forssell skrivit.¹⁹¹ ”Han diktade också sitt eget liv”, menade hustrun Anne Marie Rådström.¹⁹² Att det för läsaren följaktligen kan vara svårt att skilja på sanning och sägen ligger i öppen dag. Det är föga överraskande att Rådström trots uttalade ambitioner åt det hållet ej hann med någon karriär som dramatiker: han var fullt upptagen med att regissera och leverera texter till den största teaterföreställningen i hans blickfält: hans eget liv.

---

191. ”Han skrev alltid, rastlöst” (*Dagens Nyheter* 5.1.1973).

192. Brev till Dag Hedman 17.8.1992.

EXKURS A

Om Pär Rådström-bibliografier

PIONJÄRINSATSEN PÅ området gjordes av Björn Sundberg, som i *Att berätta är att glömma. Appendix. Preliminär bibliografi över Pär Rådström* (C-uppsats i Litteraturvetenskap, D-uppsats i Blockämnet svenska, VT 1973, Uppsala, 29 s.[uppsatsen] + viii s.[appendixet]) gjorde den första ambitiöst upplagda kartläggningen av verk av och om Rådström. Sundberg förtecknar dock enbart tryckt material. Den första delen av bibliografien, som omfattar verk av Rådström, är kronologisk. Den andra delen, omfattande verk om Rådström, är alfabetiskt ordnad efter författarnas efternamn. Sundbergs uppsats trycktes om i bearbetad form i *Studiekamraten* 1980:8, men där saknas den bibliografiska bilagan.

Nästa nedslag på området blev Solveig Nivéns och Sten Davidssons specialarbete från Bibliotekshögskolan i Borås, *Pär Rådström. En bibliografi* (1979:103, 53 s.), en betydligt omfångsrikare registrering än Sundbergs. Kärnan i arbetet är en 34-sidig "Verkförteckning" som årgångsvis beskriver tryckta och otryckta verk (uppdelade på kategorierna "Skönlitterärt" och "Artiklar"), liksom arbeten för etermedia, film och grammofon. Under rubriken "Efterskörd" redovisas postumt utkomna verk. (I dessa delar av bibliografien utgör varje beskriven enhet en egen post med ett individuellt nummer, 1-449.) Dessutom finns en tabell över "Pär Rådströms böcker", där samtliga bokutgåvor fram till 1979 registreras, alltså ej blott förstaupplagor. "Litteratur om Pär Rådström" förtecknas på fem sidor, förutom nekrologer, som redovisas under egen rubrik. Bibliografins värde förhöjs avsevärt genom det titelregister som avslutar det.

Magnus Johansson går uttryckligen i Björn Sundbergs fotspår, när han tillfogar ett bibliografiskt "Appendix" till "*Ibland är man glad och ibland är man lessen och ibland hostar man*". *Leda och engagemang*

hos Pär Rådström (otryckt C-uppsats i Litteraturvetenskap, VT 1985, Uppsala). Ambitionen i denna tresidiga förteckning säges vara att komplettera Nivén & Davidsson med Björn Sundbergs bibliografi från 1973, samt med eget material. Medan Nivéns & Davidssons lista börjar 1945, startar Johansson redan året före. Förutom de från Sundberg överförda registreringarna, består Johanssons arbete huvudsakligen av kompletteringar i tidsrymden efter Nivéns & Davidssons publicering.

I Johan Werkmästers licentiatavhandling *Pär Rådström 1943–1955* (Göteborg, 1987) säger sig författaren stå i tacksamhetsskuld till Nivén & Davidsson: ”Det arbete om Rådströms författarskap som jag kanske borde ha nämnt först, eftersom det är det som jag haft störst nytta av, är Solveig Nivéns och Sten Davidssons *Pär Rådström: en bibliografi* [...]. I den förtecknas allt väsentligt av Rådström som har publicerats, dessutom finns uppgifter om hans radioprogram och arbetet avslutas med en inventering av vad andra har skrivit om Rådström. Bibliografien har för mig varit en ovärderlig hjälp” (s. 10f). Werkmäster påpekar luckor hos Nivén & Davidsson, ”framförallt vad gäller Rådströms tidningsjournalistik under 1940-talet” (s. 11) och kompletterar därför med en bibliografisk ”bilaga” (s. 124–127) omfattande 81 artiklar och en följetong av Rådström för *Göteborgs Morgonpost*. I käll- och litteraturförteckningen finner man dessutom åtskilligt rådströmmaterial som aldrig förtecknats tidigare (från *Expressen* och *Svenska Morgonbladet*). En artikel från november 1943 utgör den dittills tidigaste av alla registrerade litterära produkter av Rådströms hand.

Med de ovan citerade lovorden över Nivén & Davidsson i licentiatavhandlingen i färskt minne, blir man ganska förvånad när man i Werkmästers dissertation *Pär Rådström. Ett författarliv* (1990) saknar varje referens till dessa föregångare. I ”Pär Rådström – en kronologisk bibliografi” (s. 340–376) samlar Werkmäster sig till sitt mest ambitiöst upplagda bibliografiska projekt, omfattande 37 sidor i boktryck (samtliga ovan nämnda förteckningar är eljest maskinskrivna, med betydligt färre nedslag per sida). Werkmästers senaste opus är imponerande till omfånget: det innehåller 776 nummer fördelade på drygt 700 poster, och flyttar tillbaks gränsen för Rådströms debut med ett halvår till juni 1943. Detta får numera ses som standardbibliografien över Rådström och rådströmiana.

I bibliografien saknas dock:

av Rådström

- otryckt material, såsom brev, skönlitterära manuskript och andra handskrifter
- radio- och TV-program (en förteckning över dessa finnes i Sveriges

Radios dokumentarkiv). Detta kan kanske förefalla odramatiskt, men är i själva verket ett handikapp för ett register som delvis omfattar omtryckt material som ursprungligen varit etermedieprogram (se exempelvis posterna nummer 68:2 och 78:5 hos Werkmäster)

– film

– grammofonskivor

om Rådström

– allt utom bokrecensioner.

I de kategorier som finns listade, saknas:

– sidantal och förlag vid bokutgåva (till exempel 46:1)

– en del utländska översättningar (se Regina Quandt & Fritz Paul & Hans-Georg Halbe: *Schwedische Literatur in deutscher Übersetzung 1830–1980. Eine Bibliographie*, Göttingen, 1987, s.1779 – jämför post nummer 59:79)

Ett genomgående drag i bibliografiens recensionsmaterial är att radions anmälningar ej har registrerats. Följande sju program finns förtecknade i ett kortregister i Sveriges Radios dokumentarkiv:

Två recensioner av *Stjärnan under kavajslaget* (båda av Ivar Harrie 23.1 och 4.10.1950),

Ballong till månen (Jan Olof Olsson 1.11.1958),

Sommargästerna (Lars Forssell 5.11.1960),

Översten (Staffan Larsson 13.10.1961),

Ro utan åror (Okänd 26.5.1962),

Mordet (Ann-Sofi Rein 9.11.1962).

Ytterligare material kring anmälningar: Werkmäster förtecknar fem recensioner av filmen *Kvinman som försvann* (s.326 not 3), men fyra anmälningar saknas i uppräknigen, nämligen de som författats av A.B. [Allan Beer] i *Arbetaren*, E. i *Afton-Tidningen*, J–e [Göran Traung] i *Dagens Nyheter* och Br i *Ny Dag* – alla 25.3.1949 (*Svensk Filmografi 4 1940–1949* [Stockholm, 1980] s.722).

En artikel saknas också i förteckningen över recensioner av Rådströms och Lars Forssells kabaret *Två åsnor* på Göteborgs stadsteater (Werkmäster s.331 not 4): Nils Ivar Ivarssons i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 2.5.1958.

*

I nedanstående genomgång av Werkmästers senaste rådströmbibliografi används följande förkortningar:

JH&KH&AE = Jan Hultgren & Kjell Hjalmarsson & Arne Eriksson:
Lektyr 1923–1972 (utan ort, utan år [1991]).

MJ = Magnus Johansson: "Ibland är man glad och ibland är man lesen och ibland hostar man". *Leda och engagemang hos Pär Rådström* (Uppsala, 1985).

SN&SD = Solveig Nivén & Sten Davidsson: *Pär Rådström. En bibliografi* (Borås, 1979).

s.341:

Den osignerade artikeln "Oslosuccès för Elitorkestern" (*Expressen* 4.9.1945), vilken bokföres såsom 'författaren okänd' (s.382) är rimligtvis skriven av Rådström själv, och borde bibliograferas som post n:r 45:21.

s.342:

Följande recensioner av *Men inga blommor vissnade* saknas i 46:1:

A. B.-d.: "Ung debutant" (*Upsala* 11.10.1946)

Bergström, Carl Olof: "Nybörjare och försigkomna" (*Nerikes Allehanda* 20.12.1946)

Brunius, Teddy: "Swing" (*Idun* 1946:39)

B.S.: "Ung, yngre, yngst" (*Lunds Dagblad* 12.11.1946)

Esser, Alex: "Debutanter o. andra" (*Borås Nyheter* 3.10.1946). [Detta är samma recension som trycktes om i *Värmlands Folkblad* 11.10.1946; omtrycket finns registrerat hos Verkmäster.]

G.E.: "Jazz" (*Norrköpings Tidningar* 28.11.1946)

K.-E. N.: "Olikt Sartre" (*Östgöten* 26.9.1946)

Larsson, Axel: "Ung och yngre" (*Skånska Dagbladet* 30.9.1946)

Lindner, Sven: "Destination okänd" (*Vestmanlands Läns Tidning* 19.9.1946. Artikeln signerad S. L-r.)

Nic.: "Expressionistisk roman" (*Östergötlands Folkblad* 28.12.1946)

Palm, Folke: "Utan fästmö" (*Halland* 21.10.1946). Artikeln signerad "Markel".

Persson, Karl: "På startlinjen" (*Borås Tidning* 8.11.1946. Artikeln signerad K.P.)

P.L.: "Svensk och finsk livskänsla" (*Arbetet* 25.9.1946)

Sernander, Rutger: "Böcker" (*Ergo* 1946:14. Artikeln signerad R.S.)

Sundblad, Jan-Eric: "Ung man med blommor" (*OBS!* 1947:1. Artikeln signerad "Clemens")

Wbg.: "Moderna svenska berättare" (*Barometern* 18.12.1946)

På sidan saknas en post som borde få följande numrering:

Ny 46:7: "Efter bion" (*FiB* 1946:46 s.14, 37)

- s.343:
 Här saknas poster med följande numrering:
 48:5 ”Meredith i engelsk film” (*OBS!* 1948:1 s.54. Signerad P.R. Recension av Burgess Merediths film *I skuggornas makt*)
 48:6 [Utan rubrik] (*OBS!* 1948:1 s.54. Signerad P.R. Recension av Göran Genteles debutfilm *Brott i sol*)
 48:7 ”Hela OBS! går nöjesrond” (*OBS!* 1948:2 s.52. Signerad P.R. Recension av en filmatisering av Guy de Maupassants ”Fettpärlan” och filmen *Sensationernas kvinna*)
 49:1: Bakom signaturen ”Igl.” döljer sig Runo Igrell.
- s.346:
 Saknas:
 50:12: ”Den blå tallriken” i *Lantbrukarnes Familjetidning* 18.11.1950
- s.347:
 51:10 och 51:11: ”Anne Marie Rådström” skall vara ”Anne Marie Wahlgren” [jämför 51:18 och avhandlingen s.59].
 51:18: ”Legal abort” skall vara ”Fall 13. Legal abort”.
 Saknas:
 51:20: ”Den amerikanska slipsen” (*Vi Damer* 1951:8)
- s.348:
 52:7–16: ”200000 falska” skall vara ”200,000 falska” [gäller även avhandlingen s.58 och s.327 not 1].
- s.349:
 Saknas: flera poster, vilket skulle ge en helt ny numrering på poster-
 na inom årgången.
 Ny 53:4: ”Mord i familjebolaget” (sign. Pete Rod), *Lektyr* 1953:17
 s.4, 26 [novell] (JH&KH&AE s.18 spalt 2).
 Ny 53:5: ”Mord i strumplästen” (sign. Pete Rod), *Lektyr* 1953:19
 s.6f, 26 (novell) (JH&KH&AE s.18 spalt 2).
 Ny 53:6: ”För trånga skor” (sign. Pete Rod), *Lektyr* 1953:31 s.21ff
 [novell] (JH&KH&AE s.18 spalt 3).
 Ny 53:9: ”OBS! Specialkorsord nr 2” (*OBS!* 1953:2 s.96f).
 Ny 53:10: ”Lösning till Specialkorsord nr 2” (*OBS!* 1953:3 s.86).
 53:49 borde delas upp i två poster, där ny 53:3 lyder: ”Mezz Mezzrow”,
All Världens Berättare 1953:11 s.995f.

s.350, 352, 364, 366:

54:1: Här saknas (som ovan påpekats är detta ett genomgående problem) uppgifter om att boken utkommit i flera upplagor samma år, vilket berövar läsaren möjligen att göra sig en rättvisande bild av Rådströms upplagestatistik. Alltså:

54:1: två upplagor samma år.

55:1 (s.352): två upplagor samma år.

61:2 (s.364): tre upplagor samma år.

62:1 (s.366): två upplagor samma år.

s.351:

54:1: Den pseudonyme C.O.B. har Werkmäster i 55:1 (s.352) identifierat som "Carl-Olov Bergström", skall vara "Carl Olof Bergström". Det är samme författare här. Bakom signaturen K.P. döljer sig Karl Persson.

Den osignerade recensionen av *Ärans portar* i *Vi* har av SN&SD (s.15 n:r 56) identifierats såsom skriven av Britta Wallner.

s.352:

54:26: "Mjölkmannen kommer" skall vara: "Si, mjölkmannen kommer".

Saknas:

54:27: "Den amerikanska slipsen" (*Lantbrukarnes Familjetidning* 30.1.1954)

s.354:

Saknas: ny 55:10: "'Pittoreskt men föga beboeligt i Kalabrien' (*OBS!* 1955:1 s.10)" [MJ s.31].

Saknas: ny 55:11: "En obetitlad, osignerad recension av Elisabeth Tykessons *Atterbom. En levnadsteckning* (*OBS!* 1955:1 s.86)".

Saknas ny 56:1: "'Proklamation' (*Röster i Radio* 1956:5)".

56:2: "'Hur rolig får Gud vara?' (*FiB* 1956:7 s.2)".

56:4: "'Klassisk utfärd' (*FiB* 1956:25 s.10f, 42)".

56:5: "*Romanoff och Juliet* av Peter Ustinov. Övers.: Pär Rådström". Sistnämnda verk registreras ej hos Werkmäster, eftersom han ej har med otryckt material.

57:3: "Pär Rådström bjuder på dans" skall vara: "Pär Rådström bjuder upp".

- s.355:
 57:15: "Försvar för södern" skall vara: "Försvar för södern – och ett angrepp på den europeiska opinionens slentrianmässiga avståndsliberalism".
 58:1: Saknas: Carl-Eric Nordbergs recension i *Vi* 1958:50 (SN&SD s.19 n:r 109).
- s.356:
 58:23: Saknas: "Diskussionsinlägg: V.z.: 'Resa till Amerika (en studie i avundsjuka)' (*Stockholms-Tidningen* 7.8.1958)" (SN&SD s.21 n:r 126).
- s.357:
 59:19–20: Bör förtydligas: "rec. av Eddie Condon: *Eddie Condons jazzbar* (1958)" (SN&SD s.23 n:r 158).
- s.359:
 Saknas: 59:79: "Tysk övers.: 'Das Milchgeschäft' (övers.: Alfred Otto Schwede)". 59:87: "Framstegsunionen" skall vara: "Framstegsunion"; dessutom saknas: "Diskussionsinlägg: 'Rådströms vrede', osignerad ledarartikel samma dag som Rådströms artikel." (SN&SD s.26 n:r 212)
- s.361:
 60:11: "Humorn och klasskampen" skall vara: "Ingenting är heligt. Allt kan skämtas om. Utom arbetaren. Humorn och klasskampen".
- s.362:
 60:55: Saknas: "Diskussionsinlägg: Vigert Lundström (*Aftonbladet* 27.11.1960)" (SN&SD s.31 n:r 283).
- s.365:
 61:5: Saknas: "Diskussionsinlägg: Greta Wieselgren i *BLM* 1962:2 s.136f".
 61:12: "Och alla bor de granne med kungen" skall vara "Gamla stan"; artikeln börjar på s.10, inte på s.12, som uppges.
 61:14: "Sanningen" skall vara "Och detta var pojkdrommen"; artikeln börjar på s.22, inte på s.24, som uppges.
 Ny 61:26: "'Då besluten fattas' (*Dagens Nyheter* 5.3.1961)" (SN&SD s.34 n:r 314).

s.366:

62:1: Saknas: referens till 65:1 och 90:1 (beträffande sistnämnda post, se anmärkning nedan under ”s.376”).

s.368

62:16: ”När jag var tjugoett” skall vara: ”När jag var 21. 1946”.

62:34: Saknas: ”Diskussionsinlägg: Eva Bokander, ’Skrattet åt Rådström’ (*Aftonbladet* 13.11.1962)” (SN&SD s.47).

s.369:

63:16: Saknas: ”Med anledning av Carl Adam Nycop: ’Anita förnekar sig själv’ (*Nya FiB* 1963:9)” (SN&SD s.41 n:r 428).”

63:17–18: Saknas: ”Diskussionsinlägg: Knut Larsson (*Aftonbladet* 7.4.1963)” (SN&SD s.41 n:r 429).

s.373:

72:2: Saknas: Referens till senare upplagor – i detta fall ytterligare tio stycken 1973–83 (det vill säga 2.–11. uppl.). Gissningsvis är detta Pär Rådströms mest spridda text, eftersom den sänts först i radio (1962), sedan tryckts i Kurt Bergengrens utgåva *Pär Rådström i press och radio* (1968) och dessutom i 72:2 och senare upplagor, som använts i invandrarundervisningen i svenska och vid universitet utomlands.

Saknas: ”72:4: ’Liten Karin’ (Marianne Mathlein: *Läsebok för invandrare*, Stockholm, 1972, s.57–66). [Omtryck av 68:2.] Senare uppl. 1973, 1974, 1975, 1977.”

Saknas: ”1976 / 76:1 ’Democracy For Export’ (Karl Sjunnesson [red.]: *Visitors’ Views: Swedish Travellers to the US from the Seventeenth to the Twentieth Century*, utan ort [Stockholm], 1976) s.103ff. Övers.: Okänd.¹⁹³ Inledning: Oscar Hedlund.” (SN&SD s.18 n:r 96).

s.374:

82:1: ”Flirt” skall vara: ”Flirt är att säga det som borde vara osagt istället för att göra det som borde vara gjort”. ”Brev från Bangkok” skall vara ”Brev från Bangkok till Pär Rådström”.

---

193. Oscar Hedlund meddelade i telefonintervju 31.8.1992 att översättningen förmodligen var gjord av Paul Britten Austin.

s.375:

83:1: Recensionen i *Nya Wermlands-Tidningen* är inte signerad "Knut Warmland", utan "Henk". Det är dock riktigt att det är Warmland som följer sig bakom pseudonymen.

Bland recensionerna saknas: Eriksson, Göran R.: "The Swedish Book Review Survey of Swedish Books Spring 1984" (*Swedish Book Review* 1984:1).

84:2: Saknas: "Förord: Gustaf-Adolf Mannberg."

s.376:

84:2 (forts.): Johan Werkmäster har dessutom skrivit om nytugåvan av *Ärans portar* i *Göteborgs-Posten* 29.8.1983.

Saknas: "90:1: *Mordet. En sörmländsk herrgårdsroman* (Stockholm, 1990). Ny upplaga av 62:1."

90:2: "'Det kan jag inte med' (*Allt om Böcker* 1990:5 s.26f)."

90:3: "*Låt leva sommarens svala*. Redaktör: Johan Werkmäster (Stockholm, 1990)".

Efter Werkmästers avhandling publicerades har "Existentialism" omtryckts i *Svenska Dagbladet* 21.10.1990.

Sveriges Radios grammofonskiva med ljudinspelningar av Pär Rådström saknas i bibliografien. Den heter *Dagbok från arkivet* och utgavs 1971 (RELP 1132).¹⁹⁴ SN&SD ger följande information (s.44 n:r 446): "Sidan A: 'Ett år mitt i kriget' (1960), 'Gatans själ' (1961). – Sidan B: 'Att spisa jazz' (1955), 'Mellan raderna' (1956), 'Parisintryck' (1958), 'Författare tar ståndpunkt' (1959). / Recensioner: Sören Gunnarsson (*GP* 12/8 1972), Erik Hjalmar Linder (*GP* 24/11 1971), Jan Mårtensson (*AB* 7/1 1973)." [Artiklarna publicerades faktiskt med detta långa tidsspann.]

Efter Werkmästers undersökning publicerades har Sveriges Radios förlag 1991 nytugivit grammofonskivan i form av ljudkassetten *Pär Rådström läser egna verk* i serien *Författarröster*.¹⁹⁵

---

194. Uppgift från Eva Block, Arkivet för Ljud och Bild, Stockholm, i telefonintervju 7.10.1992.

195. Ett tack riktas till Annika Lindgren, Böckernas Klubb, Stockholm, som fäst uppmärksamheten på ljudkassetten.

EXKURS B

Pär Rådström i etermedia

SVERIGES RADIO-KONCERNENS olika arkiv i Stockholm är en viktig källa för den som vill forska i ämnet ”Den mediale Pär Rådström”.¹⁹⁶ Där finns bland annat en förteckning över hans samlade produktion för svenska etermedia, *Pär Rådström (1925–63). Program i radio och TV* (tillkomstår okänt), som förvaras i Sveriges Radios dokumentarkiv. I de fall där inspelning eller manus saknas kan man i Sveriges Radio åtminstone belägga titlar och sändningsdatum för Rådströms ej bevarade verk för etermedia.

Med förteckningen över Rådströms verk är Sveriges Radios dokumentarkiv dock ingalunda uttömt som informationskälla: det finns en kortkatalog av nyare datum, som kompletterar förteckningen. Tack vare denna kortkatalog kan antalet radio- och TV-program där Rådström medverkat, vilket hittills med ledning av den äldre förteckningen antagits vara 200, snarare sägas ha varit 225 (tilläggen gäller åren 1955–56, förutom två postuma från 1964 och 1965).

Nedan följer rättelser och kompletteringar till Werkmästers doktorsavhandling rörande etermedia. Huvudkällan är den nämnda förteckningen i Sveriges Radios dokumentarkiv.

s. 144:

Här finns en del felaktiga uppgifter beträffande radioserien *Resa i Iberien* (hos Werkmäster kallat ”Ibirien”). ”Sardiner, sardiner och kork” sändes 28.10.1957, ej 23.10.1957 som anges på rad 7. – Raderna 10ff: Werkmäster betecknar avsnittet ”I stället för krig” såsom ”planerat, men det kom aldrig till stånd”; det sändes enligt Sveriges Radioförteckningen (s.7) 28.11.1957. Det avslutande programmet i *Resa i Iberien-serien* saknas hos Werkmäster: ”Dagboksblad”, sänt 7.12.1957.

---

196. Citatet från Sten Möllerström: *Tidningsmakaren* s.184.

Andra avsnittet nedifrån: Här nämns endast en operett, men Rådström gjorde sammanlagt fyra sådana program, registrerade i Sveriges Radioförteckningen (s.7). De sändes alla under den gemensamma rubriken "Det gäller kärlek" enligt följande schema: 27.4 "My Fair Lady", 4.5 den av Werkmäster bokförda "The Most Happy Fella", 11.5 "The Boys from Syracuse", och 18.5 "The Girl Crazy". Ett program med anknytning till Rådströms vistelse i Amerika har förbisetts av Werkmäster: "Amerikanska avbetalningsköp" 21.6.1957 (SR-förteckningen s.7).

s. 145:

Raderna 2ff: "Vidare ska Rådström ha medverkat, åtminstone med manuskript, vid ett eller flera tillfällen i underhållningsprogrammet 'Säg när!'" Enligt Sveriges Radio-förteckningen (s.6) skedde detta 3.6, 10.6, 17.6 och 8.7.1957.

s. 158:

Mitt på sidan skriver Werkmäster att Rådström "vid åtminstone ytterligare två tillfällen framträdde [...] i programserien" *Påfågeln*. Enligt Sveriges Radio-förteckningen (s.8f) var det i själva verket tre.

s. 180:

I nästista avsnittet saknas 14 juli – "Frankrikes nationaldag. Pär Rådström filosoferar över 5:te republikens första 14 juli", sänt 14.7.1959 i radioserien *Journalen*.

s. 182

Rad 10 nedifrån: "sju" radioinslag 1959 skall vara "nio" (Sveriges Radio-förteckningen s.10); dessutom gjorde Rådström under året ett uppträdande i TV, nämligen en intervju med nobelpristagarinnan Pearl S Buck, sänd i *Aktuellt* 29.9.1959.

s. 281:

Av framställningen rad 7f nedifrån får läsaren intrycket att Magnus von Platen höll ett föredrag i programmet; i själva verket samtalande han och Rådström om ämnet "Har vi en klassisk litteratur?" (SR-förteckningen s.22). Rad 5 nedifrån: "Vad är framgång?" skall vara: "Vad är framgång? Rådström om ambitiösa arbetare och lyckliga löntagare" (SR-förteckningen s.20).

s. 283:

Rad 8 nedifrån: "Teater Två Åsnor". Här borde förtydligas att programmet gällde såväl radio- som scenversionen (av Werkmäster

sugereras läsaren tro att det endast är radiovarianten; se Sveriges Radio-förteckningen s.22). – Rad 6 nedifrån: Här saknas ett TV-program, inspelat under senhösten 1962, men sänt först i början på 1963, nämligen AB Svenska Ords *Svenska öden*, där Rådström på Skansens Sollidenscen i Stockholm sjöng och vislade jazzduett tillsammans med Jean Baptiste Isidore ("Toots") Thielemans (född 1922). Detta var Rådströms sista TV-framträdande under sin livstid. Rådström och Thielemans var identiskt lika till utseende och klädsel (se fotografi i Lars Malgefors: "Visst kände vi Pär Rådström", *Röster i Radio/TV* 1965:4 s.11; repetitionsbild i *Werkmäster*: op. cit. bildsida 12, mellan sidorna 208 och 209; jämför även Gustaf-Adolf Mannberg: "Förord" s.14 i nyutgåvan av Rådströms *Årans portar*, 1984).

s. 330:

I not 9 saknas information om sändningsdatum för de i huvudtexten (s.134) nämnda radioserierna *Mellan raderna* (7.1, 14.1, 21.1, 28.1, 4.2, 11.2, 18.2, 3.3, 10.3, 17.3, 24.3, 31.3.1956 [SR-förteckningen s.4ff) och *Puzzlet* (14.1, 21.1.1956 [SR-förteckningen s.4]). I Lennart Hylands i noten nämnda program "Jag tar lådan" medverkade Rådström, enligt SR-förteckningen (s.4), inte med flera sketcher, som påstås i noten, utan endast med en (operett)sketch. Vidare saknas i uppräknningen ett par av de underhållningsprogram i radion Rådström medverkade i, nämligen "Gaby Stenberg och en flygel" (7.1.1956), "Goddag – yxskaft" (4.3.1956) och *Käpp i hjulet*, den sistnämnda en "seriepjäs i åtta delar om racerförare och deras bilar", författad av Len Fincham och Lawrie Wyman, översatt från engelskan av Rådström (2.7–20.8.1956). – Not 11: Av Sveriges Radios dokumentarkivs kortregister framgår det beträffande *Enslingen på Svartklubben* att Rådström 1–7.7.1956 producerade två program per dag, det vill säga 14 inalles, liksom att de övriga medverkande i serien var Gösta Knutsson, Eric Sandström och Ria Wägner.

s. 335:

I not 10 saknas uppgift om Rådströms medverkan i TV-programmet "Bokhörnan. Plock bland nya böcker" 4.10.1961. Rådström intervjuades där om sin roman *Översten* (SR-förteckningen s.17).

Vidare framgår av ett annat kortregister i Sveriges Radios dokumentarkiv att det fanns planer på att göra en TV-version av *Mordet* (TV1; datum okänt): manus ställdes i ordning, men någon inspelning blev ej av.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckt material

Offentliga samlingar

Nya Elementars arkiv, Bromma:

Matriklar för åren 1936–38

Betygskataloger för åren 1937–39

Göteborgs universitet, Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborg:
Kerstin Bratt: *Pär Rådströms författarskap*, D. 1–2 (1969. Otryckt licentiatavhandling)

Johan Werkmäster: *Pär Rådström 1943–1955* (1987. Otryckt licentiatuppsats)

Lunds universitetsbiblioteks handskriftsavdelning, Lund:

[Pär Rådström] Pete Roed: *Jerikos murar. En bok om någonting utanför människan* (Signum: Vitterhet, Sv.)

Kungliga Bibliotekets handskriftsavdelning, Stockholm:

Brev från Anne Marie och Pär Rådström till Stig Carlson (Signum: Ep. C9),
Gunnel Rådström till Stig Carlson (Signum: Ep. C9), Gunnel Rådström till Eyvind Johnson (Signum: L 151:1), Gunnel och Pär Rådström till Eyvind Johnson (Signum: L 151:1), Karl Johan Rådström till Stig Carlson (Signum: Ep. C9), Karl Johan Rådström till Eyvind Johnson (Signum: L 151:1)

Stiftelsen Litteraturfrämjandets arkiv, Stockholm:

Sammanträdesprotokoll från Boklotteriets styrelse 10.5.1960 och 29.12.1960

Stiftelsen Stockholms Företagsminnen, Stockholm:

Korrespondens 1951–63 mellan Pär Rådström och Lasse Bergström, Sven Rinman, Ragnar Svanström; memorial av Lasse Bergström, Bengt Junker, Sven

Lundberg, Ragnar Svanström (Signum: P.A. Norstedt & Söner. Korr., huvudser., E 2:A, Vol. 216, 244, 276, 311. Brevkopior, kron. ordnade, B1B, Vol. 132, 135)

Stockholms stadsarkiv, Stockholm:

Avgångsmatrikel (Norra Latins arkiv. Signum: CIIc:2)

Betygskatalog för VT 1942 (Norra Latins arkiv. Signum: AIIa:43)

Intagningsmatrikel (Norra Latins arkiv. Signum: CIIb:3)

Skolmatrikel (Palmgrenska samskolans arkiv. Signum: DIa:1)

Sveriges Författarfonds arkiv, Stockholm:

Skrivelse från Ivar Harrie, Artur Lundkvist och Ragnar Oldberg 16.7.1959
(Signum: Sv. Förf.fond, Korr., Huvudserie 1959, E 2:3)

Sammanträdesprotokoll från 1959

Stipendiesammanställningar (databank)

Utlånestatistik från folkbiblioteken (databank)

Sveriges Radios dokumentarkiv, Stockholm:

Kortkatalog över radio- och TV-program

Pär Rådström (1925–63). Program i radio och TV (tillkomstår okänt)

Raymond Chandler [pseud. för Mel Dinelli, Gene Levitt och Robert Mitchell]:

Cirkus i stan. Kriminalscen [1957]

Raymond Chandler [pseud. för Mel Dinelli, Gene Levitt och Robert Mitchell]:

Ett litet snöre – värt 30000 dollars. Kriminalscen [1957]

Uppsala universitet, Institutionen för litteraturvetenskap, Uppsala:

Britt-Marie Eklund: *Aktuella fenomen och litterär tradition i Pär Rådströms Årans portar* (Otryckt C-uppsats i Litteraturvetenskap, VT 1972)

Magnus Johansson: "Ibland är man glad och ibland är man lessen och ibland hostar man". *Leda och engagemang hos Pär Rådström* (Otryckt C-uppsats i Litteraturvetenskap, VT 1985)

Mårten Nilsson: *Pär Rådström som deckarförfattare. En jämförelse mellan Rådström och hans förebilder Hammett och Chandler* (C-uppsats i Litteraturvetenskap, HT 1980) [Omtryck: se nedan]

Björn Sundberg: *Att berätta är att glömma* (C-uppsats i Litteraturvetenskap, D-uppsats i Blockämnet svenska, VT 1973) [Omtryck: se nedan]

Privata samlingar

Dag Hedman, Göteborg:

Anteckningar från intervjuer med Bo Bennich-Björkman maj 1992, Lars Bäckström 5.4.1992 och Gunnel Rådström 13.9.1990

Anteckningar från telefonintervjuer med Birgit Bjersö (Sveriges Radios dokumentarkiv) 28.8 och 31.8.1992, Oscar Hedlund 31.8.1992, Gustaf-Adolf Mannberg 22.10.1992, Okänd tjänsteman vid Länskattemyndigheten i Stockholms län (Längexpeditionen) november 1990, Okänd tjänsteman vid Statistiska Centralbyrån 28.8.1992, Åke Runnquist 20.9.1990, Gunnel Rådström 20.2.1991

Brev från Lasse Bergström 19.10.1992, Anne-Marie Fjellgren (Sveriges Författarfond) 29.1 och 27.2.1992, Lars Forssell 15.11.1992, Jan Gehlin 9.10.1990, Ingrid Hallin (Sveriges Författarfond) 22.11.2011, Karl Werner Gullers 30.8.1992, Göran Lindgren 15.10, 29.10 och 5.11.1992, Gustaf-Adolf Mannberg 18.9, 22.10 och 28.10.1992, Anne Marie Rådström 17.8 och 27.9.1992, Herman Stolpe 26.6.1991, Vilgot Sjöman 8.11.1990, Kerstin Ståhl (Stiftelsen Litteraturfrämjandet) 17.7.1992

Videinspelning av Rådströms långfilm *Kvinnan som försvann* (från TV1 25.1.1992)¹

Pacific Pioneer Broadcasters of Hollywoods arkiv, Hollywood:

Mel Dinelli/Gene Levitt/Robert Mitchell: *The Adventures of Philip Marlowe* (1948–49 och 1951. Originalmanuskript till två radioserier)

The Commonwealth Funds arkiv, New York:

Dossier angående Rådströms vistelse i Salzburg 1955 och USA 1956–57 (Innehåller såväl skrifter av som om Rådström)

---

1. Ett tack riktas till Lena Stenberg, Göteborg, som gjort inspelningen.

Albert Bonniers förlags arkiv, Stockholm:

Pär Rådström: *Kirsten död* (1945. Outgivet manuskript)

Brev från Gerard Bonnier till Pär Rådström 28.8.1945, 19.2.1946, 13.7 och 30.7.1948; från Pär Rådström till Gerard Bonnier 13.3.1946, odat. [1946]; från okänd avsändare [Åke Runnquist?] till Pär Rådström 8.11.1950; från Åke Runnquist till Pär Rådström 10.12.1952; från Pär Rådström till Åke Runnquist 16.1.1954 och 7.2.1957

Brev från Karl Johan Rådström till Gerard Bonnier 16.8.1945, 6.3.1946 och 8.6.1948

Pär Rådström: ”Povel Ramel och tidsandan eller Lärkan slår i skyn sin fru” (1959. Kasserat korrektur. Omtryckt i Pär Rådström: *Låt leva sommarens svala*, 1990)

Sandrew Film & Teater AB, Stockholm:

Brev från Pär Rådström 29.1.1963

Gunnel Rådström, Viggbyholm:

[Pär Rådström] Sten Lyberg: *Lilla vän, lilla vän. Detektivroman* (1952)

Tryckt material

- "A. B-d.": "Ung debutant" (*Upsala* 11.10.1946)
- Acheson, Edward: "Göm dina ögon" (*All Världens Berättare* 1953:9)
- "A.F.". Se: Fagerström, Allan
- Alandh, Tom. Se: Zetterlund, Monica
- Algulin, Ingemar. Se: Olsson, Bernt
- Arvidsson, Ingrid: "Dimensionernas ondska" (*Dagens Nyheter* 21.11.1952)
- Arvidsson, Ingrid: "Reklamen och livet" (*Dagens Nyheter* 29.10.1953)
- Arvidsson, Ingrid: "Vimlets yra" (*Dagens Nyheter* 12.10.1954)
- Barthel, Sven & Karl Vennberg: *Albert Bonniers Stipendiefond för svenska författare 1901-61* (Stockholm, 1961)
- [Bengtson, Göran:] "Rådström, Pär Kristian" (*Svenskt litteraturllexikon*. Lund, 1964 m.fl. uppl. Artikeln signerad "G. Bn")
- Bennich-Björkman, Li: *Statsstödda samhällskritiker. Författarautonomi och statsstyrning i Sverige* (Diss., Uppsala. Stockholm, 1991)
- Bergman, Petter: "Författaren och myten" (*Aftonbladet* 11.8.1983)
- Bergman, Petter: "Läs detta först! Det är bråttom!" (*Aftonbladet* 18.7.1970)
- Bergmark, Anita: "Dagens jubilar. Cirkulation en hjärtesak" (*Svenska Dagbladet* 4.10.1992)
- Bergström, Carl Olof: "Nybörjare och försigkomna" (*Nerikes Allehanda* 20.12.1946)
- Bergström, Lasse: *Bokmärken* (Stockholm, 1998)
- Bergström, Lasse: "Bokslut om hösten" (*All Världens Berättare* 1953:1)
- Bergström, Lasse: "De glömda författarnas vecka. Bokslut för glömda författare" (*All Världens Berättare* 1953:2)
- Bergström, Lasse: "Fåfänglighet och fisksnack" (*Arbetaren* 16.10.1954)
- Bergström, Lasse: "Pär Rådström" (*Expressen* 30.8.1963)
- Bergström, Lasse: "Sex på vägen" (*Folket i Bild* 1954:51)

- Bergström, Lasse (red.): *Varför skriver vi? Fjorton unga författare har ordet* (Stockholm, 1953)
- ”B. H-m.”. Se: Haslum, Bengt
- Bjurström, C.G.: ”Brev från Paris” (*Bonniers Litterära Magasin* 1947:8)
- Bloch, Robert: ”En enkel till Mars” (*OBS!* 1950:5)
- Blomberg, Stig: ”[M]ed honom på en öde ö” (*Damernas Värld* 1956:30)
- Bokander, Eva: ”Skrattet åt Rådström” (*Aftonbladet* 13.11.1962)
- Boklotteriet tjugofem år. 1948–1973* (Stockholm, 1973)
- Bokutredningen. Betänkande avgivet av särskilda sakkunniga inom ecklesiastikdepartementet (Statens Offentliga Utredningar* 1952:23)
- [Bolin, Greta:] ”Pär Rådström skriver fort: ’Jag vill veta hur det går’” (*Svenska Dagbladet* 9.12.1954. Artikeln signerad ”Corinna”)
- Bourdieu, Pierre: *Kultursociologiska texter* (Stockholm, 1986)
- Broady, Donald: ”Agent till subjekt. Liten ordlista för att underlätta läsningen av Pierre Bourdieus ’Vad det vill säga att tala’” (*Skeptron* 1. *Texter om läroplans-teori och kulturreproduktion utgivna av Donald Broady och Ulf P Lundgren. Tema: Rätten att tala*, Stockholm, 1984)
- Broady, Donald: *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieu och den historiska epistemologin* (Diss., Stockholm, 1990)
- Broady, Donald & Mikael Palme: ”Inträdet. Om litteraturkritik som intellektuellt fält” (*Ord & Bild* 1991:4)
- Broady, Donald & Mikael Palme: ”Utgivarnas förord” (Pierre Bourdieu: *Kultursociologiska texter*, Stockholm, 1986)
- Brundin, Dan: *Omvägens estetik. Lättillgänglighet och komplexitet i Pär Rådströms sena verk* (Diss., Göteborg. Skellefteå, 2006)
- Brundin, Dan: ”Pär Rådström i sf-perspektiv” (*Mitramia* 2003:1)
- Brundin, Dan: ”Pär Rådström som science fiction-författare” (*Minotauren* 17, mars 2003)
- Brunius, Teddy: ”Swing” (*Idun* 1946:39)
- ”B.S.”: ”Ung, yngre, yngst” (*Lunds Dagblad* 12.11.1946)
- Bäckström, Lars: *Under välfärdens yta. Litterärt under femtitalet* (Stockholm, 1959)
- Carlson, Stig (red.): *Artur Lundkvist. 3 mars 1956* (Stockholm, 1956)
- Carlson, Stig: ”Litterärt bokslut” (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 31.12.1954)
- Carlson, Stig: *Svarta motiv* (Stockholm, 1953)
- Carlson, Stig: *Tolv blå toner. En svensk jazzantologi* (Stockholm, 1959)
- Carroll, Sidney: ”Si, mjölkmannen kommer” (*All Världens Berättare* 1954:1)
- Chandler, Raymond: ”Drama i bergen” (*Lektyr* 1951:26–30)
- Chandler, Raymond: *The High Window* ([orig. 1942] London, 1971)
- Chandler, Raymond: *The Lady in the Lake* ([orig. 1943] London, 1976)
- Claesson, Stig: *Blå stolar* (Stockholm, 1996)
- Claesson, Stig: ”Om en vän” (*Bonniers Litterära Magasin* 1963:10)
- ”Clemens”. Se: Sundblad, Jan-Eric
- Collier, John: ”Regnig lördag” (*All Världens Berättare* 1952:8)
- ”Corinna”. Se: Bolin, Greta
- Culver, Monty: ”Black Water Blues” (*All Världens Berättare* 1953:6)
- ”Damm’it, Hashiell”. Se: Rådström, Pär

- Davidsson, Sten. Se: Nivén, Solveig
Directory of Commonwealth Fund Fellows and Harkness Fellows 1925-1990
 (New York, u.å. [1991])
- Eidevall, Gunnar: *Amerika i svensk 1900-talslitteratur* (Diss., Stockholm, 1983)
- Ekelöf, Gunnar: "André Gide" (*Bonniers Litterära Magasin* 1947:10)
- Elkan, Sophie: *Konungen. En sannsaga* (Stockholm, 1904-06)
- Ericson, Uno (red.): *Myggans Nöjeslexikon. Ett uppslagsverk om underhållning*,
 band 10 (Höganäs, 1992)
- Eriksson, Arne. Se: Hultgren, Jan
- Eriksson, Göran R.: "The Swedish Book Review Survey of Swedish Books Spring
 1984" (*Swedish Book Review* 1984:1)
- "Erland". Se: Möllerström, Sten
- Espmark, Kjell: *Livsdyrkaren Artur Lundkvist. Studier i hans lyrik till och med
 Vit man* (Diss., Stockholm, 1964)
- Esser, Alex: "Debutanter o. andra" (*Borås Nyheter* 3.10.1946)
- Everling, Bo: *Blå toner och svarta motiv. Svensk jazzlyrik från Erik Lindorm till
 Gunnar Harding* (Stehag, 1993)
- Fagerström, Allan: "Avklätt med svavelsyra" (*Aftonbladet* 18.12.1952)
- Fagerström, Allan: "Humor, i lite makabra portioner" (*Aftonbladet* 26.10.1955)
- [Fagerström, Allan:] "Kärleksromaner" (*Aftonbladet* 5.9.1946. Artikeln signerad
 "A.F.")
- Fagerström, Allan: "Spring inga ärenden åt morgondagen!" (*Aftonbladet*
 2.10.1961)
- Fagerström, Allan: "Verklighet och imitation" (*Aftonbladet* 19.9.1949)
- Finlands litteratur. Alfabetisk och systematisk förteckning* (Helsingfors, 1967-70)
- Florén, Uno: "En vårresa till Skåne" (*OBS!* 1951:7)
- Florén, Uno: "Jag förstår inte varför kapitalister skäms!" (*Vecko-Journalen*
 1970:35)
- [Florén, Uno:] Redaktionell not till Pär Rådströms "Jag och Sartre" (*Sesam*
 1946:7)
- Forssell, Lars: *Nedslag. Essäer och journalistik 1949-68 i urval och med en inle-
 dande not av Björn Nilsson* (Stockholm, 1969)
- Forssell, Lars: "1956 i Paris när Pär Rådström och jag träffade Stroheim" (*Ex-
 pressen* 5.5.1968)
- Forssell, Lars: *Telegram. Dikter* (Stockholm, 1957)
- Forssell, Lars: *Vänner* (Höganäs, 1991)
- Forssell, Lars & Carl Fredrik Reuterswärd: *Visa stenar* (Stockholm, 1987)
- Freund, Klas & Bengt Haslum & Göran Lindgren: *Sandrews. De första femtio
 åren* (u.o., u.å. [Stockholm, 1987])
- Furhammar, Leif: *Filmen i Sverige. En historia i tio kapitel* (Höganäs, 1991)
- "G. Bn". Se: Bengtson, Göran
- "G.E.": "Jazz" (*Norrköpings Tidningar* 28.11.1946)
- Gillsäter, Sven: "Tore Johnson (1928-)" (Karl Sjunnesson [red.]: *Visitors' Views:
 Swedish Travellers to the US from the Seventeenth to the Twentieth Century*.
 u.o. [Stockholm], 1976)
- Gustafson, Klas: *Enkel, vacker, öm. Boken om Monica Zetterlund* (Stockholm,
 2009)

- Göransson, Sverker. Se: Olsson, Ulf Hadenius, Stig & Björn Molin & Hans Wieslander: *Sverige efter 1900. En modern politisk historia* ([orig. 1967]. 12. uppl. Stockholm, 1991)
- Halbe, Hans-Georg. Se: Quandt, Regina
- Hammett, Dashiell: "En man kallad Spade" (*OBS!* 1948:13)
- Hammett, Dashiell: *The Maltese Falcon* ([orig. 1930] i densamme: *Five Complete Novels*. New York, 1986)
- "Hashiell Damm'it". Se: Rådström, Pär
- [Haslum, Bengt:] "Vridscenen" (*Svenska Dagbladet* 13.2.1955. Artikeln signerad "B. H-m.")
- Haslum, Bengt & Fritz Gustaf Sundelöf: *SKAP:s Person-Guide. Data om förenings kompositörer, arrangörer och författare* (Stockholm, 1976)
- Haslum, Bengt. Se även: Freund, Klas
- Hederberg, Hans: "Kulturdemokrati" (*Ord & Bild* 1969:1)
- Hedlund, Oscar: "Pär Rådström (1925–1963)" (Karl Sjunnesson [red.]: *Visitors' Views: Swedish Travellers to the US from the Seventeenth to the Twentieth Century*, u.o. [Stockholm], 1976)
- Hedman, Dag: *Extravaganta eskapader. Gösta Palmcrantz' liv och verk (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala* 56. Uppsala, 2008)
- Hedman, Dag: "Gösta Palmcrantz – elegant och hårdkokt" (*Jury* 2008:3)
- Hedman, Dag: "Johan Werkmäster: Pär Rådström. Ett författarliv" (*Samlaren* 1992. Uppsala, 1993)
- Hedman, Dag: "Rådström, Per (Pär) Kristian" (*Svenskt biografiskt lexikon*, band 30. Stockholm, 2000–2002)
- "Henk". Se: Warmland, Knut
- "Henry, O.". Se: Porter, William Sydney
- Hjalmarsson, Kjell. Se: Hultgren, Jan
- Holmberg, Claes-Göran: *Litterära tidskrifter i Sverige 1900–1970. En kommenterad bibliografi* (*Press & Litteratur* 8, Lund, 1975)
- Holmqvist, Bengt: "Från Göteborg och Paris" (*Dagens Nyheter* 28.9.1955)
- Holmqvist, Bengt: "Oheroisk Cyrano" (*Dagens Nyheter* 23.10.1958)
- Holmqvist, Bengt (red.): *Satiricon. De elaka böckernas bok* (Stockholm, 1958)
- Hughes, Langston: "Ett fint jobb" (*All Världens Berättare* 1945:10)
- Hultgren, Jan & Kjell Hjalmarsson & Arne Eriksson: *Lektyr 1923–1972* (u.o., 1991)
- Hägg, Göran: *Den svenska litteraturhistorien* (Stockholm, 1996)
- Index till *All Världens Berättare* 1952 (Stockholm, 1953)
- Janzon, Åke: "En trollkarl på landet" (*Svenska Dagbladet* 22.10.1962)
- Janzon, Åke: "En värld av kopior" (*Svenska Dagbladet* 2.10.1961)
- Janzon, Åke: "Talangfullhetens triumf" (*Svenska Dagbladet* 28.9.1955)
- Janzon, Åke: "Ögonblickets virtuos" (*Svenska Dagbladet* 17.12.1960)
- Johnson, Tore: [Rubriklösa fotografier] (Karl Sjunnesson [red.]: *Visitors' Views: Swedish Travellers to the US from the Seventeenth to the Twentieth Century*, u.o. [Stockholm], 1976)
- Johnson, Tore. Se även: Schildt, Göran
- "K.-E. N.": "Olikt Sartre" (*Östgöten* 26.9.1946)

- Konsumentpriser och indexberäkningar 1981* (Sveriges Officiella Statistik från Statistiska Centralbyrån, Stockholm, 1982)
- Konsumentpriser och indexberäkningar 1989* (Sveriges Officiella Statistik från Statistiska Centralbyrån, Stockholm, 1990)
- ”K.P.”. Se: Persson, Karl
- Larsson, Axel: ”Ung och yngre” (*Skånska Dagbladet* 30.9.1946)
- Lewenstein, Paul: ”Katten med bankkontot” (*All Världens Berättare* 1951:10)
- Lindegren, Erik: ”Den unge döde” (*Bonniers Litterära Magasin* 1945:5)
- Lindgren, Göran. Se: Freund, Klas
- [Lindner, Sven:] ”Destination okänd” (*Vestmanlands Läns Tidning* 19.9.1946. Artikeln signerad ”S. L-r.”)
- Ljungdal, Arnold: ”Litteratur och klasskamp” (*Bonniers Litterära Magasin* 1947:8)
- Lo-Johansson, Ivar: ”Monismen och litteraturen” (*Bonniers Litterära Magasin* 1947:10)
- Lundgren, Ulf P. Se: Broady, Donald
- Lundin, Claes: *Oxygen och Aromasia. Bilder från år 2378* (Stockholm, 1878)
- Lundkvist, Artur: ”Hur blev det med 50-talet?” (*Folket i Bild* 1959:49)
- Lundkvist, Artur: ”Mord i mammas rum” (*Stockholms-Tidningen* 21.10.1962)
- Lundkvist, Artur: ”Rådström i Amerika” (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 23.10.1958)
- Lundkvist, Artur: ”Spiegel för gudar” (*Stockholms-Tidningen* 2.10.1961)
- Lundkvist, Artur: ”Stimulerande leda” (*Stockholms-Tidningen* 27.10.1960)
- Lundkvist, Artur: ”T.S. Eliots senaste diktverk” (*Bonniers Litterära Magasin* 1945:2)
- Lundwall, Sam J: *Bibliografi över science fiction och fantasy 1741–1996* (3. uppl. Stockholm, 1997 [orig. 1974])
- Lundwall, Sam J: *Science fiction från begynnelsen till våra dagar* (Stockholm, 1969)
- Läroverkslärnarnas Riksförbunds årsbok 1942* (u.o. [Stockholm], 1942)
- Löfgren, Åke: *Hårdkokt* (Stockholm, 1950)
- Lönnroth, Lars. Se: Olsson, Ulf
- MacShane, Frank: *The Life of Raymond Chandler* (London, 1976)
- Malgefors, Lars: ”Visst kände vi Pär Rådström” (*Röster i Radio/TV* 1965:4)
- Mannberg, Gustaf-Adolf: ”Förord” (Pär Rådström: *Ärans portar*. Höganäs, 1984)
- ”Markel”. Se: Palm, Folke
- Mathlein, Marianne: *Läsebok för invandrare* (Stockholm, 1972)
- Meurling, Per: ”Vad lever författarna på?” (*OBS!* 1954:5)
- Mezzrow, Milton [& Bernard Wolfe]: *Dans till svart pipa* (Stockholm, 1954)
- Mezzrow, Milton [& Bernard Wolfe]: ”Jazz Me Blues” (*All Världens Berättare* 1953:11)
- Molin, Björn. Se: Hadenius, Stig
- Määttä, Jerry: *Raketssommar. Science fiction i Sverige 1950–1968* (Diss., Uppsala. Lund och Uppsala, 2006)
- Määttä, Jerry: *Science fiction i Sverige 1950–1968. En bibliografi* (Litteratur och Sambälle, volym 38:2, Uppsala, 2008)

- [Möllerström, Sten:] ”Hur detektiverna valdes till OBS! sommarantologi” (*OBS!* 1948:11. Artikeln signerad ”Erland”)
- Möllerström, Sten: ””Kanske kryper det ändå en poäng som en gammal ost mellan raderna” (*Bra om Mjukisböcker* 7. Höganäs, 1978)
- Möllerström, Sten: ”Pär och...” (*Bra om Klassiker* 52. Höganäs, 1984)
- Möllerström, Sten: *Tidningsmakaren* (Höganäs, 1988)
- Nash, Ogden: ”Den sällsamma historien om den döda frånskilda” (*All Världens Berättare* 1951:4)
- Neuman, Ricki: ”Rådström akterseglad i Southampton” (*Svenska Dagbladet* 23.11.1990)
- ”Nic.”: ”Expressionistisk roman” (*Östergötlands Folkblad* 28.12.1946)
- Nilsson, Mårten: ”Pär Rådström som deckarförfattare” (*Jury* 1985:1)
- Nivén, Solveig & Sten Davidsson: *Pär Rådström. En bibliografi* (*Bibliotekshögskolan: specialarbete* 1979:103. Borås, 1979)
- Noreen, Erik: ”Musiken och vårt samhälle” (*Bonniers Litterära Magasin* 1945:5)
- Norling, Hans: ”Boken skriver sig själv efter fyrtio sidor” (*Arbetet* 8.11.1961)
- Norman, Birger: ”Hos yankees vid ärkebiskop Firmians hov” (*Vi* 1955:11)
- Norman, Charlie: *Musikant med brutet gehör* (Stockholm, 1980)
- ”O. Henry”. Se: Porter, William Sydney
- Olsson, Bernt och Ingemar Algulin: *Litteraturens historia i Sverige* (Stockholm, 1987)
- Olsson, Ulf: ”Världen efter världskriget – 1950-talets prosaförfattare” i Lars Lönnroth och Sverker Göransson: *Den svenska litteraturen* band 6 (Stockholm, 1990)
- [Palm, Folke:] ”Utan fästmö” (*Halland* 21.10.1946. Artikeln signerad ”Markel”)
- [Palmcrantz, Gösta:] *Bödel – gör din plikt!* (*Blixt-Magasinet* 1941:23; publicerad under pseudonymen ”Gösta Segercrantz”)
- [Palmcrantz, Gösta:] ”Mrs Diana Strauss finner en ny gigolo” (*Våra Nöjen* 1929:7–11; omtryckt i bokform i *Trumf i hjärter, madame!* 1929, i båda fall signerad ”Gösta Segercrantz”)
- [Palmcrantz, Gösta:] Novellserie utan gemensam serierubrik (*Pin Up* 1945:1–1946:4; signerad ”Jean Tornado”)
- Palme, Mikael. Se: Broady, Donald
- Paul, Fritz. Se: Quandt, Regina
- Pedersen, Stefi: ”Fall 13. Legal abort” (*All Världens Berättare* 1951:10)
- [Persson, Karl:] ”På startlinjen” (*Borås Tidning* 8.11.1946. Artikeln signerad ”K.P.”)
- ”Pete Rod”. Se: Rådström, Pär
- Petersen, Robert Storm: ”Sjöjungfrun” (*All Världens Berättare* 1951:5)
- ”P.L.”: ”Svensk och finsk livskänsla” (*Arbetet* 25.9.1946)
- [Porter, William Sydney:] ”Amor och Mammon” (*All Världens Berättare* 1953:6. Berättelsen signerad ”O. Henry”)
- ”P.R.”. Se: Rådström, Pär
- Quandt, Regina & Fritz Paul & Hans-Georg Halbe: *Schwedische Literatur in deutscher Übersetzung 1830–1980. Eine Bibliographie*, band 4 (*Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen* 164. Göttingen, 1987)
- Reuterswärd, Carl Fredrik: ”Förord” (Lars Forssell & Carl Fredrik Reuterswärd: *Visa stenar*, Stockholm, 1987)

- ”Rod, Pete”. Se: Rådström, Pär
- ”R.S.”. Se: Sernander, Rutger
- ”R. S–m.”. Se: Svanström, Ragnar
- Runnquist, Åke: *Litterära tidskrifter 1920–1960* (Stockholm, 1964)
- Rådström, Karl Johan: *Medan jag lever. Dikter* (Stockholm, 1929)
- Rådström, Niklas: *Stig* (Stockholm, 2011)
- Rådström, Niklas: Se även Östergren, Klas
- Rådström, Pär: *Att komma hem* (red.: Erik Fylkeson och Magnus Rising. Hargshamn, 1982)
- Rådström, Pär: ”Att vara redaktör. Minnen av min far” (*Vintergatan* 1959)
- Rådström, Pär: ”AustraliACLIPPERS” (*All Världens Berättare* 1952:9)
- Rådström, Pär: Baksideskommentar till grammofonskivan *Abb! Monica!* [Philips P08211L] (Stockholm, 1962)
- Rådström, Pär: *Ballong till månen* (Stockholm, 1958)
- [Rådström, Pär:] ”Boknoteringar. Memoarer och biografier. Atterbom av Elisabeth Tykesson” (*OBS!* 1955:1)
- Rådström, Pär: ”Brev från Bangkok till Pär Rådström” (*Svenska Dagbladet* 8.6.1958)
- Rådström, Pär: ”Democracy For Export” (Karl Sjunnesson [red.]: *Visitors’ Views. Swedish Travellers to the US from the Seventeenth to the Twentieth Century*. U.o. [Stockholm], 1976)
- Rådström, Pär: ”Den gudomliga Amalia (Amalia Rodriguez)” (*Låt leva sommarens svala*, Stockholm, 1990)
- [Rådström, Pär:] ”Den kontinentale Op kommer tillbaka” (*OBS!* 1949:3. Berättelsen signerad ”Hashiell Damm’it”)
- Rådström, Pär: *Den korta resan* (red.: Kurt Bergengren. Stockholm, 1968)
- Rådström, Pär: ”Den rödhårige redaktören” ([orig. 1962]. *Låt leva sommarens svala*, Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: ”Det bästa hos människan. Om kärlek och raggare” ([orig. 1961]. *Pär Rådström i press och radio*, 1968)
- Rådström, Pär: ”Det kan jag inte med” ([orig. 1961. *Allt om Böcker* 1990:5. Även i *Låt leva sommarens svala*, Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: ”Efter bion” (*Folket i Bild* 1946:46)
- Rådström, Pär: ”En amerikanska i Paris” (*All Världens Berättare* 1948:9)
- Rådström, Pär: ”Ensamhet mellan plastpärmar” (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 2.2.1953)
- Rådström, Pär: ”Existentialismen” ([orig. 1955]. *Svenska Dagbladet* 21.10.1990. Även i *Låt leva sommarens svala*, Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: ”Exportdemokrati” (*Aftonbladet* 10.3.1957. Omtryckt i *Den korta resan*, 1968)
- Rådström, Pär: ”Finsk söndag med Väinö Linna” (*Folket i Bild* 1955:41)
- Rådström, Pär: ”Flirt är att säga det som borde vara osagt istället för att göra det som borde vara ogjort” (*Aftonbladet* 19.7.1959)
- Rådström, Pär: ”Framstegsunion” (*Aftonbladet* 1.11.1959)
- Rådström, Pär: ”Front mot översexualiseringen” (*Sesam* 1946:12)
- Rådström, Pär: ”Fyrtital” (*Expressen* 4.12.1945)
- Rådström, Pär: *Fångat i flykten. Artiklar, noveller och radioprogram* (red.: Johan Werkmäster. Stockholm, 2004)

- [Rådström, Pär:] "För trånga skor" (*Lektyr* 1953:31. Artikeln signerad "Pete Rod")
- Rådström, Pär: "Försvar för södern – och ett angrepp på den europeiska opinionens slentrianmassiga avståndsliberalism" (*Aftonbladet* 29.11.1957)
- Rådström, Pär: "Gamla stan" (*Röster i Radio/TV* 1961:34)
- Rådström, Pär: "Gick Jung i kyrkan?" (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 9.4.1953)
- Rådström, Pär: *Greg Bengtsson & kärleken* (Stockholm, 1952)
- Rådström, Pär: "Greta och Jag (Greta Garbo)" ([orig. 1961]. *Låt leva sommarens svala*, Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: "Gösta Oswald. En ny symbol, sedd utan förinnerligad objektivism" (*Sesam* 1946:7)
- Rådström, Pär: "Han var ingen mördare" (*Folket i Bild* 1949:48)
- [Rådström, Pär:] "Hela OBS! går nöjesrond" (*OBS!* 1948:2. Artikeln signerad "P.R.")
- Rådström, Pär: "Herr Jans likfärd" (*Aftonbladet* 5.6.1958)
- Rådström, Pär: "Hur rolig får Gud vara?" (*Folket i Bild* 1956:7)
- Rådström, Pär: "I fjol i Vogue" (*Bonniers Litterära Magasin* 1961:10. Omtryckt i *Låt leva sommarens svala*, Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: "Ingenting är heligt. Allt kan skämtas om. Utom arbetaren. Humorn och klasskampen" (*Aftonbladet* 13.1.1960)
- Rådström, Pär: "Innan jag skrev" ([orig. 1959]. *Pär Rådström. Texter i urval*, Stockholm, 1983)
- Rådström, Pär: "Intervju med Paulette Goddard" ([orig. 1961]. *Låt leva sommarens svala*, Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: "Jag och Sartre" (*Sesam* 1946:7)
- Rådström, Pär: "Klassisk utfärd" (*Folket i Bild* 1956:25)
- Rådström, Pär: "Konungslig LO-man" (*Röster i Radio/TV* 1961:27. Omtryckt i *Låt leva sommarens svala*, Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: "Liten Karin" ([orig. 1962]. Marianne Mathlein: *Läsebok för invandrare*, Stockholm, 1972)
- Rådström, Pär: *Låt leva sommarens svala. Noveller, artiklar och kåserier i urval* (red.: Johan Werkmäster. Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: "Lösning till Specialkorsord nr 2" (*OBS!* 1953:3)
- Rådström, Pär: *Men inga blommor visnade* (Stockholm, 1946)
- [Rådström, Pär:] "Mera Rådström" (*Aftonbladet* 13.8.1962)
- [Rådström, Pär:] "Meredith i engelsk film" (*OBS!* 1948:1. Artikeln signerad "P.R.")
- [Rådström, Pär:] "Mord i familjebolaget" (*Lektyr* 1953:17. Artikeln signerad "Pete Rod")
- [Rådström, Pär:] "Mord i strumplästen" (*Lektyr* 1953:19. Artikeln signerad "Pete Rod")
- Rådström, Pär: *Mordet. En sörmländsk herrgårdsroman* ([orig. 1962] Stockholm, 1990)
- Rådström, Pär: "Morgondagens äventyr" (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 3.5.1953)
- Rådström, Pär: "Månmän och rymdhundar" (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 10.12.1954)
- Rådström, Pär: "Nya FIB och Stig Carlson" (*Aftonbladet* 5.2.1963)

- [Rådström, Pär:] "När det har regnat och stormat etc." (*OBS!* 1948:1. Artikeln signerad "P.R.")
- Rådström, Pär: "När jag var 21. 1946" (*Vintergatan* 1962)
- Rådström, Pär: "OBS! Specialkorsord nr 2" (*OBS!* 1953:2)
- Rådström, Pär: "Och detta var pojkdrommen" (*Röster i Radio/TV* 1961:45)
- Rådström, Pär: "Om fotograferingskonsten" (*Aftonbladet* 20.8.1959)
- Rådström, Pär: "Orientering mot livet" (Lasse Bergström [red.]: *Varför skriver vi? Fjorton unga författare har ordet*, Stockholm, 1953)
- [Rådström, Pär:] "Oslosuccès för Elitorkestern" (*Expressen* 4.9.1945)
- Rådström, Pär: "Oss robotar emellan" (*Morgon-Tidningen Social-Demokraten* 10.12.1954)
- Rådström, Pär: *Paris. En kärleksroman* (Stockholm, 1955)
- Rådström, Pär: "Pittoreskt men föga beboeligt i Kalabrien" (*OBS!* 1955:1)
- Rådström, Pär: "Pär Rådström" (Artur Lundkvist [red.]: *Författare tar ståndpunkt*, Stockholm, 1959)
- Rådström, Pär: "Pär Rådström bjuder upp" (*Röster i Radio/TV* 1957:20)
- [Rådström, Pär (?):] "Pär Rådström hade välkammrat sällskap etc." (*Aftonbladet* 23.3.1957)
- Rådström, Pär: *Pär Rådström i press och radio* (red.: Kurt Bergengren. Stockholm, 1968)
- Rådström, Pär: *Pär Rådström. Texter i urval* (red.: Niklas Rådström. Stockholm, 1983)
- Rådström, Pär: *Ro utan åror. Noveller* (Stockholm, 1961)
- Rådström, Pär: "Rymdskeppet Tellus' återkomst" (*Vi* 1953:28)
- Rådström, Pär: "Skvallra åtminstone litet! Jag kan inte leva utan skvaller" (*Dagens Nyheter* 5.1.1973)
- Rådström, Pär: *Sommargästerna. Provisoriska memoarer* (Stockholm, 1960)
- Rådström, Pär: "Sorg" (*All Världens Berättare* 1951:1)
- Rådström, Pär: *Stjärnan under kavajslaget* (Stockholm, 1949)
- Rådström, Pär: "Strövtåg med tennsoldater" (*All Världens Berättare* 1952:9)
- Rådström, Pär: "Så mötte jag Bertil Malmberg" (*Läste Ni* 1962:4)
- Rådström, Pär: *Tiden väntar inte* (Stockholm, 1951)
- Rådström, Pär: "200,000 falska" (*Lektyr* 1952:20-29)
- Rådström, Pär: "Vad är framgång?" ([orig. 1962]. *Pär Rådström i press och radio*, Stockholm, 1968)
- Rådström, Pär: "Var är Fra Diavolo?" (*Vintergatan* 1958)
- Rådström, Pär: *Ärans portar* ([orig. 1954] 5. uppl. Höganäs, 1984)
- Rådström, Pär: *Översten* (Stockholm, 1961)
- [Rådström, Pär & Lars Forssell:] "Proklamation" (*Röster i Radio* 1956:5)
- Rådström, Pär & Karl Vennberg: "Samtal om 40-talet" (*Folket i Bild* 1962:50)
- Salzburg Seminar Directory 1947-1980* (Salzburg, 1981)
- Saroyan, William: "Som en kniv, som en blomma, som ingenting annat i hela världen" (*All Världens Berättare* 1947:11)
- Schildt, Göran & Tore Johnson: *Paris' hemliga tecken* (Stockholm, 1952)
- "Segercrantz, Gösta". Se: Palmcrantz, Gösta
- [Sjernerander, Rutger:] "Böcker" (*Ergo* 1946:14. Artikeln signerad "R.S.")
- Sjunnesson, Karl (red.): *Visitors' Views. Swedish Travellers to the US from the Seventeenth to the Twentieth Century* (U.o. [Stockholm], 1976)

- Sjöman, Vilgot: *I Hollywood. Reseberättelse* (Stockholm, 1961)
- Sjöman, Vilgot: *Mitt personregister. Urval 97. "...in på den litterära arenan"* (Stockholm, 1997)
- Sjöman, Vilgot: "Nykritiker mot nyaristotelianer: litteraturforskare strider i USA" (*Ord och Bild* 1959)
- Sjöman, Vilgot: *Sjöman om film. Utrikes resor. Rest & sett. Läst & frågat* (Stockholm, 1984)
- Sjöman, Vilgot: "Tre svar på lidandet" (*Svenska Dagbladet* 16.3.1959)
- Skördeman, Gustaf: "– Jo, jag läste i Lund. Jag läste litteraturhistoria, konsthistoria och filosofi" (*Vägvisaren* 1994:1 del 2. U.o.[Stockholm], u.å. [1994])
- "S. L.–r.". Se: Lindner, Sven
- Snoilsky, Carl: *Svenska bilder* (Stockholm, 1886)
- Starrett, Vincent: *The World's Great Spy Stories* (Cleveland och New York, 1944)
- Strong, Leonard Alfred George: "Don Juan i skottkärran" (*All Världens Berättare* 1952:10)
- Strömstedt, Bo: "Pär Rådström" (*Expressen* 30.8.1963)
- Sundberg, Björn: "Att berätta är att glömma" (*Studiekamraten* 1980:8)
- [Sundblad, Jan-Eric:] "Ung man med blommor" (*OBS!* 1947:1. Artikeln signerad "Clemens")
- Sundelöf, Fritz Gustaf. Se: Haslum, Bengt
- Svanström, Ragnar: *Hösten 1954. Några bokförläggarfunderingar* (Stockholm, 1954)
- Svanström, Ragnar: *Stig Dagerman. Några minnesbilder* (Stockholm, 1954)
- [Svanström, Ragnar:] "Ung man med leklynne" (*Norstedts Nyheter* 1954:17. Artikeln signerad "R. S.–m.")
- Svensk Filmografi 4 1940–1949* (Stockholm, 1980)
- Svensk Filmografi 5 1950–1959* (Stockholm, 1984)
- Svensk Filmografi 6 1960–1969* (Stockholm, 1977)
- "Svensk gangsterkomedi" (*Aftonbladet* 15.12.1955)
- Svensson, Georg: "Brev till Karl Johan Rådström" (*All Världens Berättare* 1952:3)
- Svensson, Georg: *Ett sätt att vara. Minnen av Evert Taube* (Stockholm, 1977)
- Syrén, Gunnar: *Gycklaren och vanmakten. Studier i Lars Forssells "kabarédramatik"* (Stockholm, 1991)
- Syrén, Gunnar: *Makten och ensamheten. Studier i Lars Forssells historiedramatik* (Diss., Stockholm, 1985)
- Särman, Sven Gunnar: "Sten Möllerström" (Sten Möllerström [red.]: *Glad konst!*, Höganäs, 1975)
- Sörensen, Lennart: "Svensk science fiction" (*Ord och Bild* 1959)
- Tellgren, Anna: *Tio fotografier. Självsyn och bildsyn. Svenskt fotografi under 1950-talet i ett internationellt perspektiv* (*Linköping Studies in Arts and Science* 151. Diss., Linköping. Stockholm, 1997)
- Thulin, Gustaf: "Atterbom på 50-talet Pär Rådströms nästa" (*Arbetaren* 18.9.1954)
- Thurber, James: "När spöket dök upp" (*All Världens Berättare* 1951:9)
- "Tornado, Jean". Se: Palmcrantz, Gösta
- Tykesson, Elisabeth: *Atterbom. En levnadsteckning* (Stockholm, 1954)
- Vem är det? Svensk biografisk handbok 1953* (Stockholm, 1953)

- Vennberg, Karl: "Att välja det liv man äger" (*Aftonbladet* 22.10.1962)
- Vennberg, Karl: "Pär Rådström" (*Aftonbladet* 30.8.1963)
- Vennberg, Karl. Se även: Barthel, Sven
- Vennberg, Karl. Se även: Rådström, Pär
- Wall, Åsa: "Radiokrönika. Skrattorgier inget att glädjas över" (*Svenska Dagbladet* 16.5.2000)
- [Warmland, Knut:] "Utkiken. En outsider i urval. Pär Rådström" (*Nya Werm-lands-Tidningen* 22.3.1984. Artikeln signerad "Henk")
- "Wbg.": "Moderna svenska berättare" (*Barometern* 18.12.1946)
- Werkelid, Carl-Otto: "Även i vänskap kan det gå möss" (*Svenska Dagbladet* 29.12.1991)
- Werkmäster, Johan: "Den legaliserade flyktingen" (*Allt om Böcker* 1990:5)
- Werkmäster, Johan: "Författaren som entertainer" (*Allt om Böcker* 1990:5)
- Werkmäster, Johan: *Pär Rådström. Ett författarliv* (Diss., Göteborg, Stockholm, 1990)
- Werkmäster, Johan: *Tillvarons främlingar* (Stockholm, 1984)
- Werkmäster, Johan: "20 år sedan Pär Rådström dog. Välkommen nytugivning i höst" (*Göteborgs-Posten* 29.8.1983)
- Westerström, Jenny: *Klara var inte Paris. Bohemliv under två sekler* (Stockholm, 2006)
- Wieslander, Hans. Se: Hadenius, Stig
- Wolfe, Bernard. Se: Mezzrow, Milton
- Wolgers, Beppe: *Memoarer* (2. uppl. U.o. [Stockholm], 2003)
- Wolgers, Beppe: "Närbild av Pär Rådström" (*Stockholms-Tidningen* 23.2.1959; omtryckt i *Crazy, man, crazy! Kulturjournalistik 1957-1963*. Stockholm, 1994)
- Zetterlund, Monica & Tom Alandh: *Hågkomster ur ett dåligt minne* (Stockholm, 1992)
- Öhngren, Lars: "Männen Rådström" (*Vecko-Journalen* 1962:25)
- Östergren, Klas: "Förord" (*Pär Rådström. Texter i urval*. Red.: Niklas Rådström. Stockholm, 1983)

Internet

- "Konsumentprisindex (KPI). Levnadskostnadsindex/KPI (juli 1914=100), historiska tal, 1830-" (http://www.scb.se/Pages/TableAndChart___33895.aspx; hämtat 10.10.2011)

Genomgångna periodika

Förlagsort Stockholm där ej annat anges.

Alibi/Svensk Herrtidning 1943-53
Allt i Fickformat 1943-47

B.M.F. 1945-47
Bokhandlaren/Sortimentaren 1945-47
Bonniers Månadstidning 1943-48
Cocktail 1943-60
Damernas Värld 1944
Detektivmagasinet 1943-50
Dopparedagen 1943-60
Familjetidningen Smälänningen 1943-61
Femina 1944-47
Fickjournalen 1943-47
Folket i Bild 1946-47, 1954, 1956
Folklig Kultur 1943-46
Fritiden 1943-51
Galaxy 1958-60
Hemmets Jul 1943-55
Herrarnas Kalender 1943-62
Hudibras 1947
Häpna! (Jönköping) 1954-66
Julbocken 1943-53
Julbrygd 1946-61
Julfingor 1943-45, [1946 saknas i Kungliga Biblioteket och Göteborgs universitetsbibliotek], 1947-55
Kavalkad 1949-56
Lantbrukarnes Familjetidning 1943-61
Lektyr 1943-50
Mysteriemagasinet 1954-55
Nordisk Forfattertidende (Köpenhamn, Oslo och Stockholm) 1945-48
Norrskan 1943-56
Novellen 1944-45
Paris-Hollywood 1952-60
Pin Up 1945-57
Rekord-Magasinet (Göteborg) 1943-49
Sensation 1953-1958:13 [Fortsättning som *Världsrevyn Sensation*]
Skruven 1943-59
Sortimentaren, se: *Bokhandlaren/Sortimentaren*
Sotarens Jul 1943-62
Stjärndeckarna 1958
Succé-Magasinet 1947
Svenska Novellmagasinet (Göteborg) 1943-57
25an/Tjugofemman (Hälsingborg) 1943-49
Top Hat 1946-53, 1956
Triumf (Uppsala) 1943-60
Variété (Malmö) 1946-47
Vi Damer 1944-55
Världsdeckaren (svensk utgåva av *Ellery Queen's Mystery Magazine*) 1952-54
Världsrevyn Sensation 1958:14-1964 [Tidigare nummer: se *Sensation*]

PERSONREGISTER

- "A.B.". Se: Beer, Allan
 "A. B-d." 122
 Abbott, George 85
 Acheson, Edward 25
 Adams, George Worthington 52f, 56
 Adolphson, Olle 77
 Ain, Girod de l' 68
 Alandh, Tom 37
 Alfons, Sven 55
 Alfredsson, Hans ("Hasse") 32, 36f
 Algulin, Ingemar 14
 Allebeck, Sten 52
 Almqvist, Carl Jonas Love 72
 Anderson, William 57
 Andræ, Staffan 25
 Anshelm, Anne Grethe 33
 Anshelm, Klas 33
 Arenander, Britt 15
 Armstrong, Louis 109
 Arvidson, Stellan 55
 Arvidsson, Ingrid 23
 Asklund, Erik 38
 Atterbom, Per Daniel Amadeus 72,
     115f, 124
 Austin, Paul Britten 126

 Bach, Johann Sebastian 85
 Barthel, Sven 31, 90
 Bartók, Béla 85
 Beer, Allan 121
 Beethoven, Ludwig van 85
 Bellman, Carl Michael 92, 108

 Bellow, Saul 113
 Bengtson, Göran 14
 Bengtsson, Frans G 72
 Benney, Mark. Se: Degras, Henry
     Ernest
 Bennich-Björkman, Bo 7, 72
 Bennich-Björkman, Li 28, 30, 40, 55
 Bergengren, Kurt 126
 Bergerac, Cyrano de 115
 Bergman, Hjalmar 61
 Bergman, Petter 14, 19, 36f, 46, 108
 Bergmark, Anita 33
 Bergström, Carl Olof 122, 124
 Bergström, Lasse 7, 18f, 23, 27, 29,
     33, 46, 49f, 61, 65, 67f, 93f, 98f,
     101f, 104, 112, 115
 "B. H-m.". Se: Haslum, Bengt
 Bjersö, Birgit 88, 102
 Bjurström, Carl Gustaf 38
 Björkman, Lars 33
 Björling, Jussi 85
 Bloch, Robert 72f
 Block, Eva 37, 127
 Blomberg, Stig 40, 78, 101, 114
 Boethius, Jacob 51
 Bokander, Eva 126
 Bolin, Greta 115f
 Bolton, Guy 85
 Bonnier, Gerard 25, 108f
 Boorstin, Daniel 58, 63
 Borg, Inga 33
 Borgström, Carl-Einar 20

- Bourdieu, Pierre 15, 17f, 81
 Boye, Karin 95
 Bradbury, Ray 73
 Bratt, Kerstin 14, 65, 67, 85, 104, 115
 Brewer, Gil 71
 Broady, Donald 17f
 Bruce, Lenny. Se: Schneider, Leonard
 Alfred
 Brundin, Dan 15, 73
 Brunius, Teddy 122
 Brusewitz, Gunnar 19, 35f, 46, 83f, 96f
 "B.S." 122
 Buck, Pearl S 130
 Bäckström, Edvard 72
 Bäckström, Lars 51, 107
 Böttiger, Carl Wilhelm 68
- Cain, James M. 71f
 Callas, Maria 85
 Camp, Mr. 98
 Carl XIV Johan, Sveriges konung 68
 Carlgren, Wilhelm 9f
 Carlson, Stig 19f, 24, 26-30, 36, 38, 41
 Carlsson, Sten 67
 Carroll, Sidney 25
 Casals, Pablo 85
 Cederberg, Jörgen 32
 Chandler, Raymond 65-70, 91, 102,
 111
 Chesterton, Gilbert Keith 70
 Christie, Agatha 70
 Claesson, Stig 19, 35, 85, 107f, 116
 "Clemens". Se: Sundblad, Jan-Eric
 "C.O.B.". Se: Bergström, Carl Olof
 Collier, John 25, 83
 Colodny, Robert 66
 Condon, Eddie 125
 Cooke, Alastaire 56
 "Corinna". Se: Bolin, Greta
 Cowley, Malcolm 52
 Culver, Monty 25
- Dagerman, Stig 19, 45
 Dahl, Tora 90
 "Damm'it, Hashiell" (pseud. för Pär
 Rådström) 66f
 Danielsson, Tage 32, 36f
 Dannay, Frederic 70
- Davis, Robert G 51
 Davidsson, Sten 69, 119f, 122,
 124-127
 Debussy, Claude 85
 Degras, Henry Ernest 63
 Denney, Reuel 51f, 57f
 Denney, Ruth 58
 Dinelli, Mel 69f
 Doyle, Arthur Conan 70
- "E." 121
 Eidevall, Gunnar 61
 Ekelöf, Gunnar 38
 Ekeröth, Bengt 77
 Eklund, Britt-Marie 72
 Eksell, Olle 20
 Eliot, Thomas Stearns 38
 Elisaveta. Se: Gersdorff Oxenstierna,
 Elisaveta von
 Elkan, Sophie 68
 "Ellery Queen". Se: Dannay, Frederic
 och Lee, Manfred B.
 Engels, Friedrich 39
 English, Martha 97f
 Ericson, Uno ("Myggan") 33
 Eriksson, Arne 122f
 Eriksson, Göran R. 127
 "Erland". Se: Möllerström, Sten
 Espmark, Kjell 30
 Esser, Alex 122
 Evans, Enid Muriel 59
 Evans, Harold ("Harry") 59, 63, 98f,
 101
 Everling, Bo 27
- Fagerström, Allan 26, 36f
 Fant, Carl-Henrik ("Kenne") 79
 Faulkner, William 70
 Fincham, Len 131
 Fjellgren, Anne-Marie 7, 12, 29, 90
 Flanagan, Maurice 71
 Florén, Uno 24, 33ff, 67, 70, 74f, 94,
 96f, 108ff
 Foerster, Svante 41
 Forssell, Lars 19, 26, 35-38, 40f, 46,
 51, 55, 59, 63, 68, 72, 75, 77f, 81f,
 86, 89, 96, 104, 108, 115, 117, 121

- Forsslund, Stikkan 10
 Franzén, Franz Michael 72
 Fredborg, Arvid 35
 Fridegård, Jan 39
 Fridh, Ulla-Bella 77
 Fröding, Gustaf 72
 Furhammar, Leif 33
 Fylkeson, Eric 13
- Gamby, Erik 22, 94f
 Garbo, Greta 109f
 "G.E." 122
 Gehlin, Jan 7, 37, 55, 91
 Genander, Berta. Se: Rådström, Berta
 Gentele, Göran 123
 Gersdorff Oxenstierna, Elisaveta von 81
 Gershwin, George 85
 Gershwin, Ira 85
 Gide, André 38, 66
 Gillsäter, Sven 28
 Gobbi, Tito 85
 Goddard, Paulette 109
 Goland, Erik 20
 Gonzales, John 72
 Grave, Elsa 94
 Greene, Graham 54, 72
 Grieg, Nordahl 38
 Gullers, Karl Werner 7, 9f, 25, 28
 Gunnarsson, Sören 127
 Gurevitj, Michel 59
 Gustaf IV Adolf, Sveriges konung 67f
 Gustafson, Klas 79, 86
 Göransson, Sverker 14
- Haage, Sten 20
 Hadenius, Stig 40
 Halbe, Hans-Georg 121
 Halevi, Massadah 59
 Hallin, Ingrid 89
 Hallström, Birgitta. Se: Jonsson, Birgitta
 Hammett, Dashiell 65ff, 70, 91
 Hammond, Lansing V 39, 58ff, 62, 96f
 Harding, Gunnar 27
 Harkness, Mr. Edward S 53
 Harkness, Mrs. Edward S 53
 Harrie, Ivar 26, 30f, 121
- Hart, Lorenz 85
 "Hashiell Damm'it" (pseud. för Pär Rådström) 66f
 Haslum, Bengt 79
 Haydn, Franz Joseph 85
 Hederberg, Hans 75
 Hedlund, Oscar 7, 126
 Hedman, Dag 9f, 12, 14f, 20, 22, 25, 28f, 33, 35f, 41, 46f, 51, 54-57, 60, 63, 71, 73f, 81, 91, 95, 105, 108, 110, 112, 117
 Heidenstam, Verner von 72
 "Henk". Se: Warmland, Knut
 Henrikson, Alf 73
 "Henry, O.". Se: Porter, William Sydney
 Hjalmarsson, Kjell 121, 123
 Hjorth, Daniel 37
 Holland, Steve 71
 Holmberg, Claes-Göran 25
 Holmqvist, Bengt 23f
 Hornborg, Eirik 68
 Hughes, Langston 25
 Huie, William Bradford 72
 Hultberg, Lena 107
 Hultgren, Jan 121, 123
 Hyland, Lennart 131
 Hägg, Göran 14
 Höjer, Torvald T:son 68
- "Igl.". Se: Igrell, Runo
 Igrell, Runo 123
 Isaksson, Folke 51, 61
 Israel, Joachim 51
 Ivarsson, Nils Ivar 121
- Jacobsen, Robert 84
 Jacobsson, Gillis 91
 Jansson, Magnus 51
 Janzon, Åke 23f, 41
 "J-e". Se: Traung, Göran
 Jernström, Karl E. 9
 Johansson, Magnus 119f, 122
 Johnson, Eyvind 10, 24, 28-31, 38
 Johnson, Tore 10, 28f
 Johnson, Walter 57f, 62f
 "Jolo". Se: Olsson, Jan Olof
 Jonsson, Birgitta 54

- Jonsson, Carl-Otto 54
 Jung, Carl Gustav 66
 Junker, Bengt 25
- ”K.-E. N.” 122
 Key-Åberg, Sandro 51
 Knutsson, Gösta 131
 Kodály, Zoltán 85
 Kostrzewa, Robert 51, 63
 ”K.P.”. Se: Persson, Karl
 Kriland, Gudrun 20
 Kriland, Gösta 20
 Kårsell, Gunnel. Se: Rådström, Gunnel
- Lagerkvist, Hans 80
 Larsson, Axel 122
 Larsson, Knut 126
 Larsson, Staffan 121
 Leblanc, Maurice 70
 Lee, Manfred B. 70
 Lenngren, Anna Maria 72
 Lerner, Alan Jay 85
 Levitt, Gene 69f
 Lewenstein, Paul 25
 Linde, Ebbe 38
 Lindegren, Erik 38
 Linder, Erik Hjalmar 127
 Lindgren, Annika 127
 Lindgren, Carl-Erik 21, 24
 Lindgren, Göran 7, 33, 79, 100, 102
 ”Lindh, P.” (pseud. för Pär Rådström)
 43
 Lindner, Sven 122
 Lindorm, Erik 27
 Linklater, Eric 54ff
 Linna, Väinö 110f
 Ljungdal, Arnold 38
 Lo-Johansson, Ivar 28, 38
 Loesser, Frank 85
 Loewe, Frederick 85
 Lovisi, Gari 71
 Lundberg, Göran 115
 Lundberg, Sven 94
 Lundgren, Ulf P 18
 Lundin, Claes 73
 Lundkvist, Artur 24, 28–31, 37ff, 41
 Lundquist, Sune 70
 Lundström, Vigert 125
- Lundwall, Sam J 74
 ”Lyberg, Sten” (pseud. för Pär Rådström) 71
 Löfgren, Åke 20ff, 33, 36
 Lönnroth, Lars 14
- MacShane, Frank 69f
 Malfegors, Lars 108, 110, 131
 Malm, Mats 7
 Malmberg, Bertil 61, 110, 112f
 Malmeström, Björn 43f, 84
 Mannberg, Gustaf-Adolf 7, 20f, 24f,
 33–36, 40, 46, 67, 73f, 83ff, 93f,
 104f, 127, 131
 ”Mark Benney”. Se: Degras, Henry
 Ernest
 ”Markel”. Se: Palm, Folke
 Martinson, Harry 39, 109
 Martinson, Moa 38
 Marx, Karl 39
 Mathlein, Marianne 126
 Matisse, Henri 84
 Maupassant, Guy de 123
 McCarthy, Joseph 66
 McGowan, John 85
 McKinley, William 40
 Meredith, Burgess 123
 Merians, Helen 43
 Merians, Miles 43f
 Meurling, Per 94f
 Mezzrow, Milton (”Mezz”) 20, 22,
 25, 27, 33, 123
 Mitchell, Robert 69f
 Moberg, Olle 73
 Moberg, Vilhelm 38
 Mohr, Gerald 69
 Molin, Björn 40
 Mortensen, Richard 84
 Mozart, Wolfgang Amadeus 85
 Mårtensson, Jan 127
 Määttä, Jerry 73f
 Möllerström, Sten 33ff, 55, 67, 70, 74,
 94, 107, 110, 129
- Nash, Ogden 25
 Nerman, Bengt 51
 Nerman, Ture 39
 Neuman, Ricki 12

- "Nic." 122
 Nilsson, Björn 75
 Nilsson, Ingemar 7
 Nilsson, Mårten 65f, 91
 Nivén, Solveig 69, 119f, 122, 124-127
 Nordberg, Carl-Eric 125
 Noreen, Erik 38
 Norling, Hans 35
 Norman, Birger 51f
 Norman, Karl Erik ("Charlie") 44
 Numers, Lorenz von 66
 Nycop, Carl Adam 126
- "O. Henry". Se: Porter, William Sydney
 Oldberg, Ragnar 30
 Olhagen, Folke 21
 Olofsson, Thorwald 22
 Olsson, Bernt 14
 Olsson, Jan Olof 23f, 121
 Olsson, Ulf 14
 Olsson, Werner 45
 Oswald, Gösta 109
- Palm, Folke 122
 Palm, Göran 51
 Palmcrantz, Gösta 71, 95
 Palme, Mikael 17
 Palme, Ulf 77
 "Panck, Ruben" (pseud. för Pär Rådström) 70f
 Paul, Fritz 121
 Pedersen, Stefi 25
 Persson, Karl 122, 124
 "Pete Rod" (pseud. för Pär Rådström) 66, 123
 "Peter Roed" (pseud. för Pär Rådström) 84
 Petersen, Robert Storm 25
 Pettersson, Amanda Olivia 54
 Picasso, Pablo 83f
 "P.L." 122
 "P. Lindh" (pseud. för Pär Rådström) 43
 Platen, Magnus von 130
 Poe, Edgar Allan 70
 Porter, William Sydney 25
 Prytz, Erik 20
 Puccini, Giacomo 85
 Putt, S. Gorley 52, 54-57, 61f
- Quandt, Regina 121
 "Queen, Ellery". Se: Dannay, Frederic och Lee, Manfred B.
 Rabe, Henrik 74
 Rachmaninov, Sergej 85
 Ramel, Povel 37f, 85
 Ramm, Nils ("Nisse") 116
 Rein, Ann-Sofi 31ff, 121
 Rein, Sten 31ff
 Resnais, Alain 80
 Reuterswärd, Carl Fredrik 115
 Rinman, Sven 13, 27
 Rising, Magnus 13
 "Rod, Pete" (pseud. för Pär Rådström) 66, 123
 Rodriguez, Amalia 115
 "Roed, Peter" (pseud. för Pär Rådström) 84
 Rodgers, Richard 85
 Roosevelt, Franklin D 40
 Rosendahl, Sven 41
 Rostand, Edmond de 115
 "R.S.". Se: Sernander, Rutger
 "Ruben Panck" (pseud. för Pär Rådström) 70f
 Rundquist, Per Erik 94
 Runeberg, Johan Ludvig 68
 Runnquist, Åke 25, 37f, 115
 Ryback, Timothy W 53
 Rådström, Anne Marie (född Wahlgren) 7, 27f, 45, 47, 54f, 57, 60, 62, 71, 80, 91, 97, 111f, 116f, 123
 Rådström, Berta (född Genander) 9, 54
 Rådström, Gunnel (född Kårsell) 7, 14, 27ff, 47, 71, 74, 80f, 116
 Rådström, Hans Vilhelm 9, 11, 104
 Rådström, Karl Johan 9ff, 24ff, 28, 30f, 34, 39, 94
 Rådström, Niklas 10, 13f, 47, 57, 59, 93
 Rådström, Pär Kristian *passim*
- Salander, Göran 116
 Salén, Gösta 51
 Sandström, Eric 131
 Saroyan, William 25
 Sartre, Jean-Paul 38, 108
 Sawyer, Charles 51

- Sayers, Dorothy L 70
 Schildt, Göran 28
 Schneider, Leonard Alfred 75
 Schubert, Franz 85
 Schwede, Alfred Otto 125
 Scobbie, Irene 31
 ”Seb.” (pseud. för Pär Rådström) 10
 ”Sebastian” (pseud. för Pär Rådström)
 10, 44, 86
 Sebastian, Den helige 10
 ”Segercrantz, Gösta”. Se: Palmcrantz,
 Gösta
 Seidman, Joel 58
 Sernander, Rutger 122
 Serner, Gunnar 92
 Setterlind, Bo 61
 Sillanpää, Emil 111
 Sjunnesson, Karl 28f, 126
 Sjöberg, Birger 72
 Sjöblom, Ulla 77
 Sjödin, Stig 20, 41
 Sjögren, Peder 94
 Sjöman, Vilgot 7, 51, 54ff, 58, 60f
 Sköld, Per Edvin 92
 Skördeman, Gustaf 32
 ”Slas”. Se: Claesson, Stig
 ”S. L.-r.”. Se: Lindner, Sven
 Smith, Elizabeth (”Bessie”) 21
 Snoilsky, Carl 68, 72
 Sornum, Børge 33, 84
 Stagnelius, Erik Johan 72
 Stark, Ray 69
 Starnes, Richard 72
 Starrett, Vincent 72
 ”Sten Lyberg” (pseud. för Pär Råd-
 ström) 71
 Stenberg, Gaby 131
 Stenberg, Lena 135
 Stolpe, Herman 7, 20ff, 33
 Strandberg, Bo 51
 Stravinski, Igor 85
 Strong, Leonard Alfred George 25
 Strömbäck, Ewert 13
 Strömstedt, Bo 110
 Ståhl, Kerstin 90
 Sundberg, Björn 119f
 Sundblad, Jan-Eric 122
 Sundelöf, Fritz Gustaf 79
 ”Sunesson, Vic”. Se: Lundquist, Sune
 Svanström, Ragnar 11, 13f, 18ff, 22ff,
 26f, 32f, 44f, 47, 49f, 54f, 68, 71ff,
 77, 80, 84, 87, 91f, 98f, 101, 111f,
 114ff
 Svedjedal, Johan 7, 95
 Svegbring, Nils 92
 Svensson, Georg 25, 94
 Swedner, Harald 51
 Sykes, Gerald 51ff, 56
 Sylvain, Jules. Se: Hansson, Stig
 Syrén, Gunnar 68, 77
 Särman, Sven Gunnar 35, 67
 Söderberg, Hjalmar 72
 Sörensen, Lennart 74

 Taube, Evert 72, 77, 94
 Taylor, Samuel S. 72
 Tellgren, Anna 28f
 Thedin, Nils 80
 Thielemans, Jean Baptiste Isidore
 (”Toots”) 131
 Thompson, Laurie 31
 Thorild, Thomas 72
 Thulin, Gustaf 115f
 Thurber, James 25
 Tocqueville, Alexis de 58
 ”Tornado, Jean”. Se: Palmcrantz,
 Gösta
 Traung, Göran 121
 Trenter, Bo 10
 Trenter, Stieg 10
 Trotski, Lev 39
 Trotzig, Birgitta 90
 Tykesson, Elisabeth 116, 124

 Ulmert, Charlotte 77
 Ulvenstam, Lars 51
 Unger, Gunnar 35, 70
 Ustinov, Peter 79, 124

 Vallquist, Gunnel 41
 Varèse, Edgar 85
 Vennberg, Karl 31, 36, 46, 90
 Verdi, Giuseppe 85
 ”Vic Sunesson”. Se: Lundquist, Sune
 ”V.z.” 125
 Värnlund, Rudolf 38f

- Wahlgren, Anne Marie. Se: Rådström,
     Anne Marie
 Waldecrantz, Rune 80
 Wall, Åsa 85
 Wallin, Johan Olof 72
 Wallner, Britta 124
 Warmland, Knut 126
 Warne, Lars 93
 Warren, Robert Penn 78
 Wassing, Åke 90
 ”Wbg.” 122
 Werkelid, Carl-Otto 96
 Werkmäster, Johan 7, 10, 13-16, 19,
     21, 25ff, 29, 31ff, 35ff, 39, 43f, 46,
     49, 51f, 55f, 58f, 63, 65, 67, 69-75,
     79ff, 83ff, 87, 89, 93, 97, 101f,
     108f, 112-116, 120-127, 129ff
 Westerström, Jenny 15, 35
 Wickman, E. Koster 47, 52f, 56ff,
     60ff, 97-100, 102ff, 112
 Wieslgren, Greta 125
 Wieslander, Hans 40
 Wirén, Dag 85
 Wolfe, Bernard 20
 Wolgers, Bertil (”Beppe”) 19, 37, 44,
     46, 79, 86, 89
 Wopenka, Johan 71
 Wordsworth, William 68
 Wyman, Lawrie 131
 Wägner, Maria (”Ria”) 131
 Wästberg, Erik 35
 Zetterlund, Monica 36f, 79
 Åkerhielm, Greta 66
 Öhman, Ivar 55, 80
 Öhngren, Lars 116f
 Östergren, Klas 13, 72, 108

TITELREGISTER

- Amerikanska avbetalningsköp 130
 Amor och Mammon (övers.) 25
Arfvet 33
 Att komma hem 108
Att komma hem 13, 108f
 Att spisa jazz 127
 Att vara redaktör. Minnen av min far
 30, 38, 94
 Australiaclippers 83
- Ballong till månen* 12ff, 24, 30f, 49,
 58, 115
 Black water blues (övers.) 25
 Bokhörnan. Plock bland nya böcker
 131
*Bokkarusellen går. En rundtur med
 Pär Rådström i underhållningsro-
 manens värld* 73
 Brev från Bangkok till Pär Rådström
 126
*Budskapet. En Sörmländsk Herr-
 gårdsroman* 33
- Cirkus i stan* (övers.) 68f, 102
- Dagbok från arkivet* 127
 Dagboksblad 130
Dans till svart pipa (övers., tillsam-
 mans med Carl-Erik Lindgren och
 Gustaf-Adolf Mannberg) 20ff, 27
 Das Milchgeschäft 125
De fyra stora 79
- De vita husen* 33
 Democracy For Export 126
 Den amerikanska slipsen 123f
 Den blå tallriken 123
 Den gudomliga Amalia (Amalia
 Rodriguez) 115
 Den kontinentale Op kommer tillbaka
 66
Den korta resan 12, 109
 Den legaliserade flyktingen 14
 Den rödhåriga redaktören 110
 Den skriande orättvisan 70f
 Den sällsamma historien om den från-
 skilda döda (övers.) 25
 Det bästa hos människan. Om kärlek
 och raggare 38, 85
 Det gäller kärlek 85, 130
 Det har ni väl hört? 85
 Det kan jag inte med 127
 Detta är inte Amerika. Pär Rådström
 kåserar 102
 Don Juan i skottkärran (övers.) 25
 Då beslutet fattas 125
- Efter bion 122
 En enkel till Mars 73
 Ensamhet mellan plastpärmar 65
Enslingen på Svartklubben 131
Ett litet snöre – värt 30000 dollars
 (övers.) 68f, 102
 Ett år mitt i kriget 104, 127
 Existentialism 127

- Exportdemokrati 66
Ett fint jobb (övers.) 25
- Fall 13. Legal abort (övers., tillsammans med Anne Marie Wahlgren) 123
Faust i Hollywood 61
Finsk söndag med Väinö Linna 110
14 juli – Frankrikes nationaldag. Pär Rådström filosoferar över 5:te republikens första 14 juli 130
Flirt är att säga det som borde vara osagt istället för att göra det som borde vara ogjort 126
Framstegsunion 125
Front mot översexualiseringen 38
Fyrtital 38
Fångat i flykten 13
För trånga skor 123
Författare tar ståndpunkt (antologi) 73
Författare tar ståndpunkt (radioserie) 30, 74
Författare tar ståndpunkt (uppläsning på grammofonskiva) 127
Författare tar ståndpunkt (uppsats) 73
Författaren som entertainer 14
Försvar för södern – och ett angrepp på den europeiska opinionens slentrianmässiga avståndliberalism 124
- Gaby Stenberg och en flygel 131
Gamla stan 125
Gatans själ 127
Gick Jung i kyrkan? 66
Glädjens stad 80
Goddag – yxskaft 131
Greg Bengtsson & Baravia 11, 26
Greg Bengtsson & kärleken 12f, 19, 23
Greta och Jag (Greta Garbo) 110
Greta slår till 33
Guld 13
Göm dina ögon (övers.) 25
Gösta Oswald. En ny symbol, sedd utan förinnerligad objektivism 109
- Han var ingen mördare 26
- Har vi en klassisk litteratur? (tillsammans med Magnus von Platen) 130
Hela OBS! går nöjesrond 123
Herr Jans likfärd 72
Hittebarnet 33
Hos dem tar Sverige slut 87
Hur rolig får Gud vara? 124
Hör här då 109f, 114f
- I Chicago med Pär Rådström 102
I fjol i Vogue 80
I stället för krig 129
Indiansånger från Zuni- och Kwakiutlstammarna (övers.) 25, 111
Ingenting är heligt. Allt kan skämtas om. Utom arbetaren. Humorn och klasskampen 125
Innan jag skrev 10, 84
Intervju med Paulette Goddard 109
Intervju med Pearl S Buck 130
- Jag tar lådan 131
Jag och Sartre 38, 108
Jazz Me Blues (övers.) 22
Jerikos murar 10, 36, 83ff, 109
- Kalypso* 116
Katten med bankkontot (övers.) 25
Kirsten död 10, 25, 84f
Klassisk utfärd 124
Konungslig LO-man 37
Kretas dotter 14
Kvinnan som försvann (film) 26, 79, 121
Kvinnan som försvann (följetong) 25
Käpp i hjulet. Seriepjäs i åtta delar om racerförare och deras bilar (övers.) 131
Kättaren och elden 11
- Lilla vän, lilla vän* 71
Liten Karin 126
Låt leva sommarens svala 13, 85, 127
Lösning till Specialkorsord nr 2 123
- Mannen utan upprättelse 39
Markensons öden 94

- Marx och Engels. Två korta levnadsbeskrivningar 39
- Med anledning av Carl Adam Nycop: 'Anita förnekar sig själv' 126
- Mellan raderna* (radioserie) 127, 131
- Mellan raderna (uppläsning på gram-mofonskiva) 127
- Men inga blommor visnade 11, 13, 26ff, 122
- Mera Rådström 81
- Meredith i engelsk film 123
- Mezz Mezzrow 123
- Mord i familjebolaget 123
- Mord i strumplästen 123
- Mordet. En sörmländsk herrgårdsroman* 12f, 24, 31f, 33, 94, 121, 127, 131
- Morgondagens äventyr 73
- Musikens makt 85
- Mänmen och rymdhundar 73
- Möte med Louis i Chicago 109
- Möte med Martinson 109
- Nya FIB och Stig Carlson 28
- När jag var 21. 1946 43f, 67, 84, 95, 126
- När spöket dök upp (övers.) 25
- OBS! Specialkorsord nr 2 123
- Och detta var pojkdrommen 125
- Om fotograferingskonsten 29
- Orientering mot livet 19, 46, 65
- Oslosuccès för Elitorkestern 122
- Oss robotar emellan 73
- Otal* 27
- Paris. En kärleksroman* 12, 14, 24, 37, 72
- Paris – konstens huvudstad 85
- Parisintryck 127
- Pittoreskt men föga beboeligt i Kalabrien 124
- Povel Ramel och tidsandan eller Lärkan slår i skyn sin fru 37f, 85
- Proklamation (tillsammans med Lars Forssell) 78, 124
- Puzzlet* 131
- Påfågeln 130
- Pär Rådström* (grammofonskiva) 85
- Pär Rådström bjuder upp 124
- Pär Rådström hade välkammrat sällskap 113f
- Pär Rådström i press och radio* 12, 38, 126
- Pär Rådström läser egna verk* 127
- Pär Rådström. Texter i urval* 10, 13, 66f, 72ff, 84, 104, 108
- Recension av Elisabeth Tykessons *Atterbom. En levnadsteckning* 116, 124
- Recension av Göran Genteles *Brott i sol* 123
- Regnig lördag (övers.) 83
- Resa i Iberien* 129f
- Ro utan åror* 12, 37, 72, 121
- Rom och coca-cola på Trinidad 83
- Romanoff och Juliet* (övers.) 79, 124
- Rymdskeppet Tellus' återkomst 73
- Samtal om 40-talet (tillsammans med Karl Vennberg) 31
- Sardinier, sardinier och kork 129
- Si, mjölkmannen kommer (övers.) 124
- Sjöjungfrun (övers.) 25
- Slam Arpenryd 85
- Som en kniv, som en blomma, som ingenting annat i hela världen (övers.) 25
- Sommargästerna* 12, 14, 24, 31, 67, 85, 93
- Stjärnan under kavajslaget* 12f, 23, 26, 28, 36, 66, 72, 121
- Strövtåg med tennsoldater 73
- Svenska bilder 72
- Svenska öden* (tillsammans med Jean Baptiste Isidore Thielemans) 131
- Sverige medelvägen* 85
- Sweden the Middle Way* 78
- Så mötte jag Bertil Malmberg 61, 110, 112f
- Sådana som vi* 14
- Säg när! 130
- Teater Två Åsnor* (kabaret, tillsammans med Lars Forssell) 77, 121, 131
- The Boys from Syracuse 130

The Girl Crazy 130
The Most Happy Fella 130
Tiden väntar inte 11-14, 19, 21, 23,
26f, 83, 85
372 möter kärleken 74
Två åsnor (radioprogram) 78
200,000 falska 66, 123

*Upphittat. Elisaveta, Jules Sylvain och
Pär Rådström i en lek med tillvara-
tagna effekter* 81
Utan att bländas 74

Vad är framgång? Rådström om
ambitiösa arbetare och lyckliga
löntagare 130
Var är Fra Diavolo? 37
Varför svarar du inte? 75

Ärans portar 12ff, 19, 23, 27, 40, 46,
67, 72, 83, 85, 93, 115f, 124, 127,
131

Öga mot öga 81
Överste Gustafsson 67
Översten 12, 14, 24, 31, 37, 67f, 121,
131

